

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΩΝ ΕΦΑΡΜΟΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗΣ ΚΑΙ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΚΤΙΡΙΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ανακαίνιση Και Επανάχρηση Της Δημοτικής Αγοράς Κορίνθου
(απο ενα χώρο εμπορικής δραστηριότητας, σε ενα χώρο ανθρώπινης δράσης)

Renovation And Reuse Of The Municipal Market In The City Of Corinth
(from a space of economic activity to a space of human action)

Σπουδάστρια : Αγγελοπούλου Αρετή
Επιβλέπουσα καθηγήτρια : Γεωργιάδη Αναστασία

<< οι δημόσιοι χώροι αποτελούν ένα παράθυρο στη ψυχή της πόλης >>

Sharon Zukin

αντι - προλόγου

« Όταν αντιμετωπίζουμε ένα γεγονός, μια κατάσταση κοινωνική ή οικονομική σε αλληλεξάρτηση με άλλα γεγονότα, τα οποία σχηματίζουν ένα πολύπλοκο σύνολο, προσπαθώντας να γνωρίσουμε την εξέλιξη του και τις προοπτικές του ή επιθυμούμε να οργανώσουμε αυτή την προοπτική, επιβάλλεται να τοποθετήσουμε το θέμα που μελετάμε μέσα στο σύστημα το οποίο ανήκει. Γιατί κανένα νήμα του οικονομικού και του κοινωνικού συνόλου δεν θα μπορούσε να είναι αποκομμένο και να λειτουργεί ανεξάρτητα από το σύνολο και τα επιμέρους συνθετικά του στοιχεία» (Henri Lefebvre). Τα λόγια αυτά δεν αποτέλεσαν μόνο τη θεωρητική ιδέα με βάση την οποία έγινε η αναδρομή στο παρελθόν για την εξέλιξη της αγοράς, περισσότερο αποτελούν το συμπέρασμα που προέκυψε μέσα από την ιστορική αυτή έρευνα, καθώς το γενεαλογικό δέντρο της αγοράς κατέληξε να μας αφηγείται την ιστορία της σύγχρονης κοινωνίας.

«η πόλη είναι πράγμα ευάλωτο, μπορεί να εκφυλισθεί και να φτάσει σε αποσύνθεση»
Πλάτωνος Πολιτεία

εισαγωγή

Η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι αποτέλεσμα προσωπικών αναζητήσεων σε θέματα που αφορούν στο αστικό φαινόμενο και την καθημερινή εμπειρία του δημόσιου χώρου. Μέσα από κοινωνιολογικές και ιστορικές προσεγγίσεις γίνεται μια προσπάθεια να προσδιοριστούν και να κατανοηθούν εκείνες οι αιτίες που οδήγησαν τις πόλεις της δύσης και πιο συγκεκριμένα τον δημόσιο χώρο, να αναπτυχθούν και να μεταβληθούν μέσα στο χρόνο. Από την αρχή αυτής της αναζήτησης αναδύθηκε ξεκάθαρα η άμεση αλληλεξάρτηση ανάμεσα στο εμπόριο και τη διαμόρφωση του αστικού τοπίου, ενώ σαν αποτέλεσμα ανέδειξε ζητήματα και προβληματικές διαχείρισης και αξιοποίησης του δημόσιου χώρου από τις εκάστοτε κρατικές πολιτικές, με συνέπειες τη μεταμόρφωση των πόλεων σε κέντρα καταναλωτισμού και την σταδιακή, συνεχώς αυξανόμενη ιδιωτικοποίηση του. Αφορμή για την ενασχόληση αυτή στάθηκε το παράδειγμα της Δημοτικής Αγοράς Κορίνθου, όπου κατόπιν απόφασης του Δήμου σταμάτησε να λειτουργεί σαν αγορά τροφίμων, για να ικανοποιήσει μεγάλοπνοα σχέδια και να αποτελέσει ένα ακόμα παράδειγμα όπου οι κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις του δημόσιου χώρου δεν εξυπηρετούν τις επιταγές του σύγχρονου οικονομικού συστήματος.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορική αναδρομή για την ανάπτυξη των πόλεων σε συνάρτηση με την εξέλιξη των χώρων εμπορίου. Η χρονική περίοδος αυτής της αναδρομής ξεκινά από την Αρχαία Ελλάδα και την μορφή του πρώτου οργανωμένου εμπορικού χώρου, εκείνον της Αρχαίας αγοράς, για να καταλήξει στη σημερινή εποχή και να αναδείξει το φαινόμενο των εμπορικών κέντρων(Mall), τονίζοντας έτσι τη μετάβαση από έναν ανοιχτό εμπορικό δημόσιο χώρο, με κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις, σε ένα χώρο ιδιωτικών συμφερόντων, όπου η έννοια του πολίτη δίνει τη θέση της στην έννοια του καταναλωτή. Στο δεύτερο κεφάλαιο σαν αντίποδας αυτών των κρατικών διαχείρισης για το δημόσιο χώρο, παρουσιάζονται παραδείγματα πολιτών, από τον ελλαδικό χώρο, όπου αρνούμενοι να ακολουθήσουν και να δεχτούν τις συνέπειες της καταναλωτικής κοινωνίας, αυτό-οργανώνονται για να διεκδικήσουν το δημόσιο χώρο που τους ανήκει αλλά και να παρουσιάσουν εμπορικές και κοινωνικές δραστηριότητες που στηρίζονται σε σχέσεις οικειότητας και αλληλεγγύης. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η Δημοτική Αγορά Κορίνθου με τη σημερινή της μορφή, ενώ στο τελευταίο, το κτίριο της Αγοράς αναγεννιέται μέσα από μια σχεδόν ουτοπική ιδέα, για να λειτουργήσει σαν ένας χώρος όπου κάθε γειτονιά θα έπρεπε να διαθέτει. Η σημασία της αρχιτεκτονικής μορφής στο νέο αυτό πρόσωπο της αγοράς είναι μια απομυθοποιημένη έννοια, καθώς αν μπορούσαν να υπάρξουν τέτοιοι χώροι θα έπρεπε να σχεδιάζονται μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, διαφορετικά δεν θα διέφεραν σε τίποτα από ένα δημαρχείο.

περιεχόμενα

αντι - προλόγου	03
εισαγωγή	04
ΜΕΡΟΣ I	
Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΧΩΡΟΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	
α. από τον μυθικό χώρο στο άστυ	07
αρχαία Ελλάδα	08
Ρώμη	12
μεσαίωνας	15
βιομηχανική επανάσταση	18
μνημειακή πόλη	20
μοντέρνα πόλη	23
επιχειρηματική πόλη	25
β. οι χώροι εμπορίου στην Ελλάδα	28
ΜΕΡΟΣ II	
ΔΥΟ ΑΣΤΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ shopping mall vs αυτο - οργάνωση	
α. δημόσιος χώρος σε κρίση	34
β. αυτο - οργάνωση	35
πάρκο ναυαρίνου, Εξάρχεια	36
αγορά Κυψέλης	37
κτήριο δρακόπουλου	38
σβούρα, Κόρινθος	39
nosotros, Αθήνα	
δίκτυο χωρίς μεσάζοντες	40
τράπεζα χρόνου	
καφέ επισκευής	41
δίκτυα ανταλλαγής	

ΜΕΡΟΣ III

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

α. ιστορικά	43
β. παρουσίαση κτηρίου - ανάλυση	
προσανατολισμός - αριθμηση	46
κτιριολογική ανάλυση	47
μορφολογική ανάλυση	49
κατασκευαστική ανάλυση	51
φέρων οργανισμός - τοιχοποιίες	
επιχρίσματα - επενδύσεις	
κλίμακες - κιγκλιδώματα	
δάπεδα	
κουφώματα - ανοίγματα	
προσθήκες – παρεμβάσεις	
κατάσταση διατήρησης	
γ. σχέδια αποτύπωσης	56

ΜΕΡΟΣ IV

ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΚΑΙ ΕΠΑΝΑΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ

α. σκοπός της πρότασης	75
β. επεμβάσεις υφιστάμενου κτηρίου	76
γ. αποκατάσταση - αντιμετώπιση φθορών	77
δ. πρόταση ανακαίνισης	78
κτιριολογική ανάλυση	79
μορφολογική ανάλυση	80
σχέδια πρότασης	81
τρισδιάστατη απεικόνιση	96
σημειώσεις - παραπομπές	03
βιβλιογραφία	04

Μέρος Ι

η ανάπτυξη των πόλεων και οι χώροι εμπορίου

A. από τον μυθικό χώρο στο άστυ

Η εμφάνιση των πρώτων πόλεων τοποθετείται χρονικά στην 5η με 4η π.Χ χιλιετία στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Αποτελεί καθοριστικής σημασίας ποιοτικό άλμα της ανθρωπότητας το ότι ο άνθρωπος αποδεσμεύεται για πρώτη φορά από το φυσικό του περιβάλλον, διαμορφώνοντας ο ίδιος ένα νέο τεχνητό περιβάλλον για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Υπάρχουν πολλές αντιλήψεις γύρω από τους παράγοντες που δημιούργησαν αυτό το νέο φαινόμενο. Οι επικρατέστερες αφορούν κυρίως στην ανάγκη διαμόρφωσης ενός αμυντικού συστήματος προστασίας των μελών και στην ανταλλαγή προϊόντων. Η ανακάλυψη της υδραυλικής γεωργίας είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγής έχοντας σαν συνέπεια την όλο και μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού, την εντατικοποίηση της καλλιέργειας, την οργάνωση της παραγωγής και τη μεγαλύτερη εξειδίκευση. Το γεωργικό αυτό πλεόνασμα προσφέρει πια τη δυνατότητα ανταλλαγής μεγαλύτερου αριθμού προϊόντων σε μακρινότερες αποστάσεις. Η νέα αυτή δραστηριότητα γεννά την ανάγκη διαμόρφωσης ενός κέντρου, που θα συγκεντρώνει όλες τις ανταλλακτικές-εμπορικές δραστηριότητες και θα λειτουργεί σαν πόλος έλξης.

Ο σχεδιασμός στην πρώτη αυτή μορφή της πόλης είναι ασύμμετρος και η έννοια του χώρου γίνεται αντιληπτή μέσα από μυθικά πρότυπα. Κατά τον M. Eliade ο αρχαϊκός άνθρωπος είναι homo religious¹, άνθρωπος που το ασυνείδητό του εμπεριέχει μια μυθική – θρησκευτική διάσταση. Είναι ο άνθρωπος που διαμορφώνει τον κόσμο του με ασυνείδητα πρότυπα για τα οποία πιστεύει πως του δόθηκαν με τρόπο υπερφυσικό. Η αρχαϊκή νοοτροπία χαρακτηρίζεται από το αναλογικό σύστημα και περιλαμβάνει διαφορετικά επίπεδα σκέψης, ενώ εκφράζεται μέσα από το μυθικό και συμβολικό λόγο. Δημιουργείται έτσι μια αναλογική σχέση ανάμεσα στον ανθρώπινο χώρο (οικισμό) και τον ευρύτερο χώρο (σύμπαν-κόσμος). Όσο η γνώση των αρχαίων για τη γεωγραφία του κόσμου επεκτείνεται, τόσο απωθούνται τα μυθικά στοιχεία.

Σε αντίθεση με τις αντιλήψεις των ανατολικών λαών, στην αρχαϊκή Ελλάδα η εικόνα του κόσμου διαμορφώνεται κάπως διαφορετικά. Ο γεωμετρισμός που επικράτησε από την περίοδο της τυραννίας και μετά, χαρακτηριστικό όχι μόνο της επιστημονικής αλλά και της πολιτικής και κοινωνικής σκέψης των αρχαίων Ελλήνων, βρισκόταν σε πλήρη αντίθεση προς τις απόψεις των ανατολικών λαών και της Αιγύπτου, όπου η αντίληψη για το χώρο απέρρεε από τον θρησκευτικό λόγο. Με τις απόψεις του Αναξίμανδρου για τη διάταξη του σύμπαντος, πραγματοποιείται μια ριζική αλλαγή της αντίληψης σχετικά με τη διάταξη των ουράνιων σωμάτων, που αναλογεί επίσης στην οργάνωση της πόλης. Από έναν κόσμο αταξίας και χάους του Ησίοδου στο γεωμετρικό χώρο του Αναξίμανδρου, που διευθετείται μέσα σε ένα κατανοητό σύστημα τετραγωνισμού. Στη νέα αυτή αντίληψη η διάταξη του χώρου διαφέρει ριζικά από τη διάταξη του μυθικού χώρου.

Η νέα οπτική προσδιορίζεται από τη σχέση που κατέχει η γη εντός του: βρίσκεται στο κέντρο και ως εκ τούτου σε ίση απόσταση απ' όλα τα σημεία της ουράνιας σφαίρας. Για τον Αναξίμανδρο η κεντρικότητα της γης σημαίνει την αυτονομία της. Για την κοινωνική αντίληψη του χώρου η έννοια του κέντρου είναι εξαιρετικά σημαντική : η μεταβολή αυτή έχει σχέση με τη διαφοροποίηση της έννοιας της εστίας από τον οικιακό χώρο και την αυτονομία που αποκτά ο δημόσιος χώρος έναντι του ιδιωτικού. «Ο γάλλος ιστορικός Ζαν-Πιερ Βερνάν (Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα, σ. 183 κ.ε.) επισήμανε την αντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στην κοσμολογία του Αναξίμανδρου και την ανάπτυξη της αρχαίας ελληνικής πόλης - κράτους. Στην αρχαϊκή πόλη η εξουσία έχει την κάθετη δομή μιας πυραμίδας: στην κορυφή βρίσκεται ο κληρονομικός βασιλιάς, το ανάκτορο και η ακρόπολη της πόλης, και στη βάση της πυραμίδας ο ανίσχυρος λαός. Κατά τον 6ο και τον 5ο αιώνα όμως η κάθετη αυτή δομή ανατρέπεται και βαθμιαία δίνει τη θέση της στη δημοκρατική οργάνωση της πόλης, η οποία είναι ουσιαστικά κυκλική. Οι θεσμοί της δημοκρατικής εξουσίας (η Εκκλησία του Δήμου, η αρχαία Αγορά) καταλαμβάνουν το κέντρο, και η πόλη αναπτύσσεται ακτινωτά προς όλες τις δυνατές κατευθύνσεις. Στο κοσμολογικό επίπεδο οι εξελίξεις ήταν αντίστοιχες. Με τον Αναξίμανδρο εγκαταλείπεται η κάθετη οργάνωση του κόσμου, όπου κυρίαρχη είναι η διάσταση του επάνω και του κάτω, και φτάνουμε στην κυκλική οργάνωση, στην πρωτοκαθεδρία του κέντρου. Υπάρχει επομένως μια σύνδεση των πολιτικών και των πνευματικών διεργασιών.»²

Οι αλλαγές της κοινωνικής ζωής που χρησίμευαν για τη μετάβαση από τις πιο μυθικές νοητικές κατασκευές σε αντιλήψεις βασισμένες στη θετική σκέψη, είναι άρρηκτα δεμένες με την αλλαγή των όρων ζωής, από μια αγροτική κοινωνία σε μια κοινωνία με εμπορική ανάπτυξη. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί πως την ίδια εποχή η μετάβαση στην εμπορευματική οικονομία σημαίνει σε οικονομικό επίπεδο, την δημιουργία του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας και σε πολιτικό-κοινωνικό επίπεδο, το τέλος της πρωτόγονης κοινότητας (κοινωνίες στηριγμένες στα γένη) και την αρχή των δουλοκτητικών συστημάτων³. Σε πολιτικό επίπεδο, βρισκόμαστε στην εποχή που οι κοινωνικές αλλαγές από την οικονομική σφαίρα (στο επίκεντρο την εποχή του Σόλωνα) περνούν στην πολιτική με τις μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη. Είναι η σημαντική στιγμή στην ιστορία του ελληνικού άστεως, όπου τίθενται τα θεμέλια της δημοκρατικής οργάνωσης της κοινωνίας. Το άστυ που γεννιέται εκείνη τη περίοδο, διαμορφώνεται στη βάση μιας νέας κοινωνικής αντίληψης. Το άτομο είναι πολίτης, είναι μέλος μιας ενωμένης ομάδας, μιας πολιτικής κοινότητας. Βρισκόμαστε στη χρονική εκείνη περίοδο που δημιουργείται για πρώτη φορά η ανάγκη ύπαρξης ενός κενού χώρου μέσα σε ένα δομημένο περιβάλλον. Τον 6ο π.Χ αιώνα η Αθήνα γεννά τη δημοκρατία και μαζί της την ανάγκη ύπαρξης ενός χώρου, μιας αγοράς (αγορά = εγείρω = συναθροίζω) , που θα φιλοξενήσει τις νέες ιδιότητες του κάτοικου – πολίτη. Εμφανίζεται έτσι η ιδέα της οργανωμένης πόλης, όπου όλα τα μέλη της πρέπει να είναι προσεχτικά σχεδιασμένα ώστε να λειτουργούν μέσα στο σύνολο ενώ ταυτόχρονα οφείλουν να είναι προσαρμοσμένα στην ανθρώπινη κλίμακα⁴.

1. αρχαία Ελλάδα

Μέσα από τις μεταμορφώσεις της συμβολικής έννοιας της εστίας, έγινε το πέρασμα από τη μυθική σε μια πολιτική έννοια του χώρου. Με την εμφάνιση της δημοκρατίας, την πολιτική συζήτηση και το πρότυπο μιας κοινότητας αποτελούμενης από ίσους, μπόρεσε η σκέψη να εκλογικευθεί και να συλλάβει μια νέα αντίληψη για το χώρο. Τη νέα αυτή αντίληψη, τόσο σε κοινωνικό όσο και πολιτικό επίπεδο, χαρακτηρίζει η συμμετρία, η ισορροπία και η αμοιβαιότητα. Μπαίνουν οι βάσεις για τη διαμόρφωση σχέσεων ισότητας και ισονομίας όπου οι πολίτες διαθέτουν τα ίδια δικαιώματα συμμετοχής στα κοινά. Η αγορά στην Αθήνα του Κλεισθένη (6ος αιών.π.Χ), είναι ο χώρος για τη νέα αντίληψη, ο χώρος της δημοκρατίας και της ελεύθερης βούλησης. Η έμφαση της οριοθέτησης της αγοράς γίνεται με πέτρινες στήλες, το γνωστό «όρος ειμί της αγοράς», που προσπαθούν να ξεχωρίσουν με σαφήνεια τον νέο οργανωμένο κοινωνικό χώρο.

Η νέα αυτή κοινότητα, η πολιτεία, απομακρύνεται από την παραδοσιακή αγροτική σφαίρα και στηρίζεται στη συζήτηση, δηλαδή στον ορθό λόγο που πραγματώνεται συλλογικά στην αγορά. Από την ίδρυση της πόλης και μετά, η αγορά εκφράζει τον κοινό τόπο αναφοράς για όλα τα μέλη της ομάδας και αντιπροσωπεύει την έκφραση της πολιτικής βούλησης των πολιτών. Εδώ ιδρύεται η δημόσια εστία που ανήκει στο σύνολο, σε αντίθεση με την ατομική εστία του οίκου. Ο κάτοικος της ελληνικής πόλης με την καινούργια ιδιότητα του πολίτη, ασχολείται με τα κοινά, συζητάει, πολιτεύεται. Η αρχαία ελληνική αγορά είναι η χωρική έκφραση των νέων ιδεών και αναγκών που δημιουργούνται με την σταδιακά αυξανόμενη έννοια της δημοκρατίας, Η μορφή της αγοράς αλλάζει συνεχώς εξυπηρετώντας την πολιτική και οικονομική ζωή των πολιτών. Συνήθως λόγω του βασικού της ρόλου στη καθημερινή ζωή των πολιτών, τοποθετείται στο κέντρο της πόλης, όπου οι τοπογραφικές συνθήκες το επιτρέπουν. Στις παραθαλάσσιες πόλεις τοποθετείται κοντά στο λιμάνι ή σε κάποιες περιπτώσεις όπως στη Δήλο, τη Ρόδο και την Αλεξάνδρεια, στη πύλη της πόλης. Σε κάθε περίπτωση βρισκόταν σε ένα από τα πιο κεντρικά σημεία της πόλης ώστε να είναι εύκολα προσιτή. Άλλωστε οι αποστάσεις στις ελληνικές πόλεις την εποχή αυτή οφείλουν να είναι έτσι οργανωμένες ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμες με τα πόδια. Όπως αναφέρει ο Π.Λάββας « η ελληνική πόλη αποτελεί το παράδειγμα της κατεξοχήν ανθρωποκεντρικής αναφοράς, με την έννοια όχι μόνο της δυνατότητας εποπτείας του αστικού συνόλου από τον κάτοικό της, αλλά και της λειτουργικότητάς της χωρίς τη βοήθεια μεταφορικών μέσων για την άμεση επικοινωνία του πληθυσμού». (η προσωκρατική αντίληψη που θέτει τον άνθρωπο ως μέτρο για τα πάντα χαρακτήρισε τους κλασικούς χρόνους και επηρέασε τη γενικότερη αντίληψη του αστικού σχεδιασμού.) ένα ακόμα στοιχείο που δείχνει τη σημασία του χώρου της αγοράς, είναι το γεγονός πως για να χαρακτηρίσουν οι έλληνες μια δομημένη περιοχή ως πόλη, άσχετα με την έκτασή της, εκτός από δημόσια κτίρια, έπρεπε να διαθέτει και χώρο αγοράς.

«...οι άνθρωποι άρχισαν να συναντιούνται σε έναν ανοιχτό χώρο ανταλλαγής προϊόντων που είχαν καταρχήν καθορίσει γεωμετρικά μέσα στη χαώδη φύση, με ένα περιτοιχισμένο ορθογώνιο. Αυτή η οριοθετημένη επιφάνεια εξελίχθηκε σε συγκεκριμένο χώρο και μόνιμο σημείο συνάντησης για όλες τις εμπορικές συναλλαγές και συνδέθηκε με πρωταρχικές λατρευτικές συνήθειες. Έτσι προέκυψε η αρχική Αγορά.»

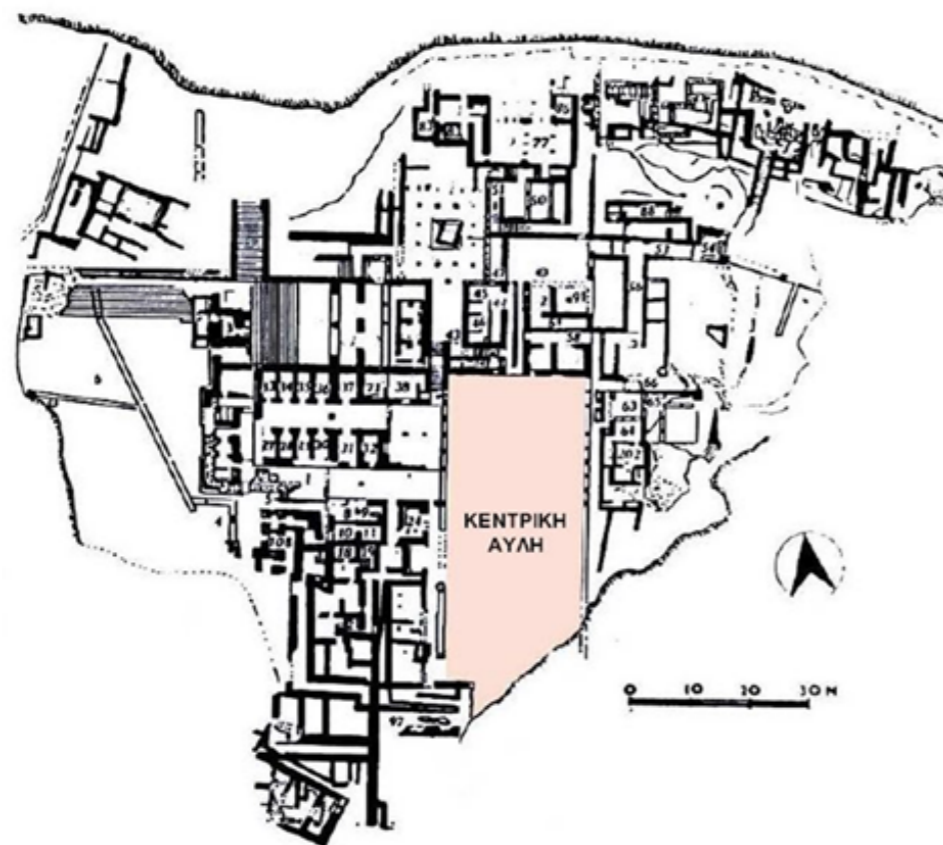
Ι. Δεσποτόπουλος

== η αγορά

Η αγορά απέκτησε σταδιακά την αρχιτεκτονική της μορφή, ξεκινώντας από προβαθμίδες της μινωικής-μυκηναϊκής εποχής και ακολουθώντας χρονολογικά την πολιτική διαμόρφωση της πόλης. Ο όμηρος περιγράφει τις προβαθμίδες της στον 8ο /7ο π.Χ αιω. : χώρος συνελεύσεων και εκδίκασης υποθέσεων, λατρευτικός χώρος και χώρος αγώνων – συχνά σε επικοινωνία με ταφικές περιοχές. Όπως εμφανίστηκε κατά τον 5ο αιώνα στον ελλαδικό χώρο, δεν είχε κάποιες συγκεκριμένες σχεδιαστικές αρχές. Αρχικά ήταν ένας κενός χώρος στον οποίο οι έμποροι κάτω από πρόχειρες σκηνές και δέντρα, εξέθεταν τα εμπορεύματα τους και περιβάλλονταν από ιδιωτικές κατοικίες⁵. Καθώς ο χώρος απέκτησε σταδιακά έντονη ζωή, τοποθετούνταν αγάλματα, εξέδρες, κρήνες, ενώ παράλληλα τα γύρω κτίρια αντικαταστάθηκαν από κτίρια αντίστοιχης σημασίας όπως ναοί και δημόσιοι χώροι, όπως το πρώτο βουλευτήριο. Μέχρι τους ελληνιστικούς χώρους (2ος αιώνας π.Χ), ο χώρος της αγοράς δεν είχε ποτέ σχεδιαστεί. Ήταν ακανόνιστης μορφής, ενώ το σχήμα συχνά ακλουθούσε τις τοπογραφικές συνθήκες της περιοχής. Η περιοχή της αγοράς, όσο ήταν δυνατόν, συνδεόταν με τα οδικά δίκτυα ή προσαρμοζόταν σε αυτά. Τα ενσωματωμένα στην αγορά στοιχεία δεν έχουν κάποια σχέση μεταξύ τους, ενώ συχνά η αγορά διακόπτεται από τους εισερχόμενους σε αυτήν δρόμους. Οι δρόμοι κάποιες φορές διαχωρίζονται σαφώς με την χρήση πυλών ή με την συνέχιση στοών που πλαισιώναν την αγορά. Ο χώρος της αγοράς μέχρι τότε δεν δημιουργεί καμία χωρική ενότητα. Τα κτίρια δεν αποτελούν μέρος του συνόλου, αλλά ανεξάρτητες μονάδες⁶. Το σύνολο όπου εντάσσονται τα κτίρια παρουσιάζει μόνο κάποια σχετική συμμετρία και απλά ακολουθεί μια κοινή αντιμετώπιση των μεταβατικών στοιχείων από το ιδιωτικό στο δημόσιο χώρο (στοές, όψεις), που επιτυγχάνεται κυρίως μέσω των υλικών και των αναλογιών στο ρυθμό κατασκευής των κτιρίων. Όσον αφορά στο μέγεθος της αγοράς, ο Βιτρούβιος υποστηρίζει πως αυτό πρέπει να είναι σε αντιστοιχία με την πυκνότητα των κατοίκων της περιοχής ώστε να επέρχεται μια ισορροπία – να επαρκεί για τη χρήση του και να μην φαίνεται έρημος όταν ο κόσμος είναι λίγος⁷.

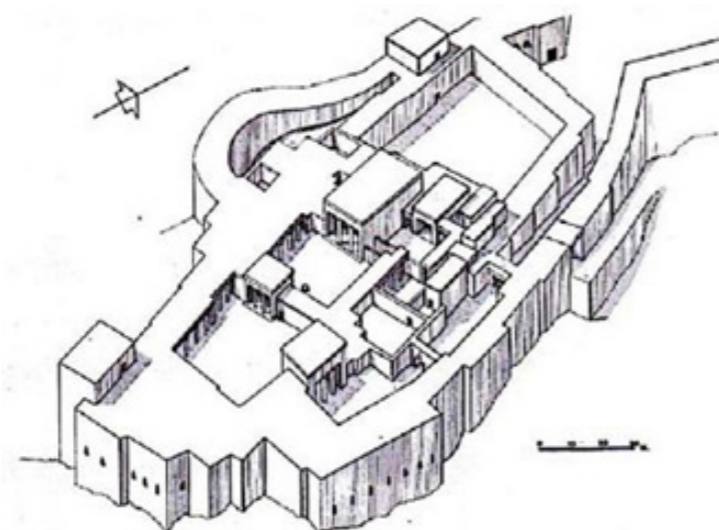
η καταγωγή της αγοράς

Με την εισαγωγή του ιπποδάμειου συστήματος κατά τους ελληνοιστικούς χρόνους τέθηκαν πρώτη φορά ζητήματα υγιεινής και σωστής οργάνωσης. Η πόλη χωρίζεται σε τετράγωνα και γίνεται προσπάθεια κανονικοποίησης τους. Παράλληλοι δρόμοι τέμνουν κάθετα άλλους παράλληλους δρόμους, με στόχο μια ευρύτερη χωρική διάταξη που επιτυγχάνεται με την κανονικότητα και την συμμετρία. Η διασταύρωση αρχίζει να αποτελεί χαρακτηριστικό στοιχείο των μεσογειακών πόλεων. Η θέση της αγοράς εξακολουθεί να βρίσκεται στα πιο κεντρικά σημεία της πόλης, αρχίζει όμως να αποκτά ένα τυπικό κλειστό ορθογώνιο σχήμα, χωρίς αυτό να σημαίνει πως είναι ιδανικό για όλα τα σχέδια των ελληνικών πόλεων. Το σχήμα της αγοράς που διαμορφώνεται την εποχή αυτή δεν είναι ποτέ απολύτως κλειστό και μοιάζει περισσότερο με πέταλο. Η μέχρι τότε ανοιχτή, χωρίς συγκεκριμένα όρια αγορά, αντικαθίσταται από ένα περίκλειστο και γεωμετρικά καθορισμένο χώρο. Ο τύπος αυτός παραπέμπει στο τότε διαδεδομένο τύπο αίθριου που χαρακτήριζε τις κατοικίες της εποχής⁸.

Την περίοδο αυτή η Αθήνα έχει 200,000 κατοίκους ενώ άλλες ελληνικές πόλεις 30,000 έως 40,000. Σταδιακά αρχίζουν να κατασκευάζονται περισσότερες αγορές εμπορικού χαρακτήρα και συχνά ονομάζονται από τα αγαθά που πωλούνται σε αυτές. Συναντάμε έτσι διαφορετικές αγορές για τα ευπαθή προϊόντα, αλλά και μια ακόμα μεγαλύτερα εξειδίκευση που οδηγεί σε κατηγορίες αγορών όπως, αγορά κρεάτων, αγορά ψαριών, αγορά κεραμικών, κ.τ.λ. Η εξέλιξη του χώρου της αγοράς οδηγεί στην μετέπειτα εμπορική εκμετάλλευση των γύρω κτιρίων, τα οποία όπως αναφέρθηκε φιλοξενούσαν δημόσιες λειτουργίες μέχρι τότε. Τα κτίρια παραχωρούνται από τις αρχές προς μίσθωση σε διάφορους εμπόρους και έτσι η πόλη εξασφαλίζει ένα σχετικά υψηλό εισόδημα. Σταδιακά η εμπορική λειτουργία γίνεται η κύρια λειτουργία του χώρου της αγοράς και οι πολιτικές διαδικασίες πραγματοποιούνται σε ειδικά κτίρια όπως το βουλευτήριο. Παρά το γεγονός ότι ο κάτοικος της πόλης αποκτά δυνατότητα δημόσιας κοινωνικής συναναστροφής, τα όρια μεταξύ της δημόσιας και κοινωνικής ζωής συνεχίζουν να είναι αυστηρά καθορισμένα. Αποτυπώνονται με σαφή τρόπο στο σχεδιασμό του χώρου της αγοράς αλλά και των γύρω από αυτήν κτιρίων. Οι όψεις των κατοικιών προς το δημόσιο χώρο έχουν ένα σαφή κλειστό χαρακτήρα – ελάχιστα έως ανύπαρκτα ανοίγματα εντείνουν το διαχωρισμό. Ο δημόσιος χώρος τελειώνει στο σημείο που συναντά την προσωπική ιδιοκτησία.

το ανάκτορο της Φαιστού - 18ος αιώνας π.Χ

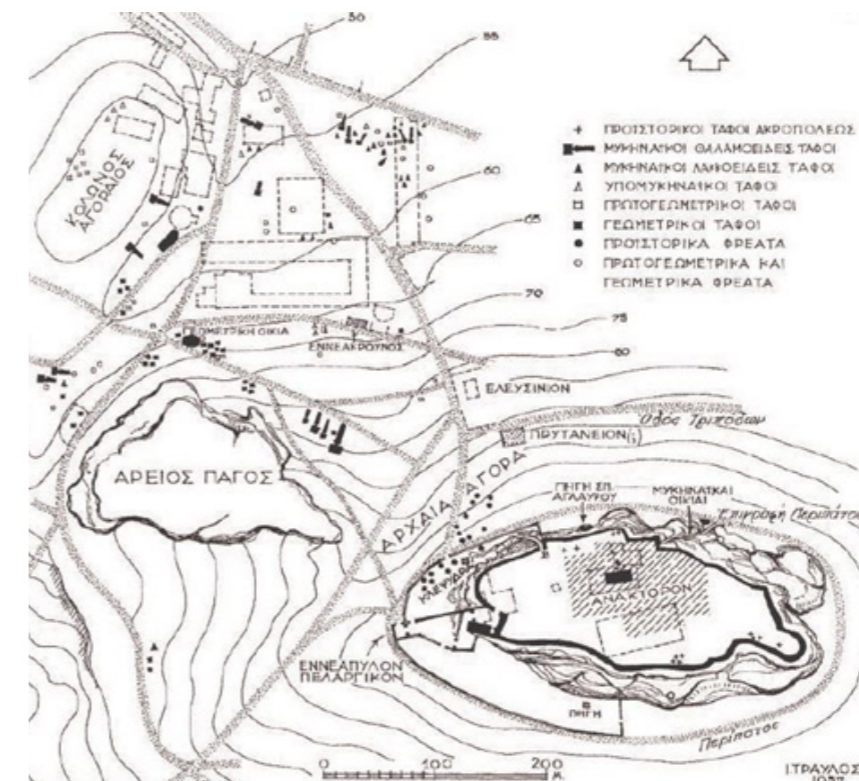
το ανάκτορο στην Τίρυνθα - 16ος αιώνας π.Χ

Κατά τη διάρκεια των ελληνοιστικών χρόνων ο χώρος της αγοράς αρχίζει να ενοποιείται. Τα γύρω κτίρια, δημόσια επί το πλείστον, δεν είναι πια χωρικά απομονωμένα αλλά έχουν μια αμοιβαία σχέση, λειτουργούν σαν μέρη του συνόλου. Ο ανοιχτός, ακανόνιστος των μέχρι τότε αρχαϊκών χρόνων, αντικαθίσταται σταδιακά από μια σχεδόν απόλυτα κλειστή, χωρική μονάδα. Παράλληλα εισάγεται για πρώτη φορά η έννοια της τάξης και της κανονικότητας που ενισχύεται με την χρήση επαναληπτικών ρυθμών και σχετικών αναλογιών. Ακόμα και τώρα όμως δεν υπάρχει άμεσο ενδιαφέρον των ελλήνων για το σχεδιασμό του χώρου καθεαυτού, αλλά περιορίζεται στη διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ μαζών και όγκων. Έτσι, ενώ οι όγκοι που υπάρχουν σε ένα χώρο ορίζονται σε αρχιτεκτονικό επίπεδο αρκετά καθαρά, ο χώρος από μόνος του δεν υπάρχει αισθητικά, είναι απλά το μέσο για να οριστούν και να τοποθετηθούν οι διάφορες κατασκευές.

η αγορά της Αθήνας

Χώροι αγορών βρίσκονται στις περισσότερες ελληνικές πόλεις με πιο γνωστή αγορά αυτή των Αθηνών. Είχε μέγεθος περίπου 250 x 300 μέτρα και κανονικό σχεδόν σχηματισμό, ενώ η τοποθεσία της βρισκόταν σε κεντρικό σημείο της πόλης. Το 500 π.Χ. ο χώρος της αγοράς είναι μία σχετικά αδιαμόρφωτη ελεύθερη περιοχή την οποία διασχίζει η Παναθηναϊκή οδός. Σταδιακά με την ανοικοδόμηση δημόσιων κτηρίων, ναών και στοών ο χώρος της αγοράς άρχισε να ορίζεται πιο συγκεκριμένα. Την αγορά περιέβαλλαν δημόσια κτίρια στην βόρεια πλευρά όπως το πρυτανείο, ενώ οι άλλες πλευρές καλύπτονταν κυρίως από κτίρια με εμπορική λειτουργία. Η οργάνωση του χώρου της αγοράς προχωρεί περισσότερο μετά από την εφαρμογή του Ιπποδαμείου συστήματος και την προσπάθεια για μια λειτουργική κάτοψη. Το σχήμα γίνεται αυστηρά ορθογώνιο και καθιερώνονται οι περιμετρικές στοές, απλές ή με καταστήματα. Όπως αναφέρει και ο Βιτρούβιος 'Οι Έλληνες διατάσσουν τις αγορές τους σε σχήμα τετραγώνου που περιβάλλεται από πολύ ευρύχωρες στοές με δύο κιονοστοιχίες αποτελούμενες από κίονες σε πυκνή διάταξη...'

Η περίπτωση της αγοράς της Αθήνας δεν θα μπορούσε να αποτελέσει ένα κανονικό τετράγωνο βάσει του ελληνοιστικού τρόπου σχεδιασμού. Σε αυτό συνέβαλλαν αφενός η κατεύθυνση της Παναθηναϊκής οδού και αφετέρου όλοι οι υπόλοιποι δρόμοι που εφάπτονταν στον χώρο της αγοράς. Τα πολλά επίπεδα του χώρου έκαναν μια τέτοια διαδικασία κανονικοποίησης ακόμα πιο δύσκολη.

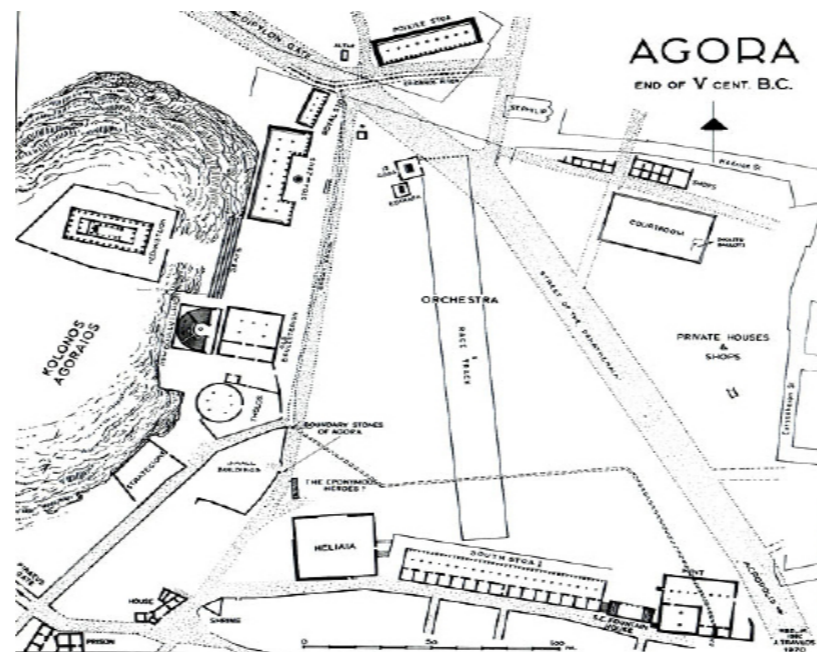

περιοχή γύρω από την αγορά και την ακρόπολη της Αθήνας

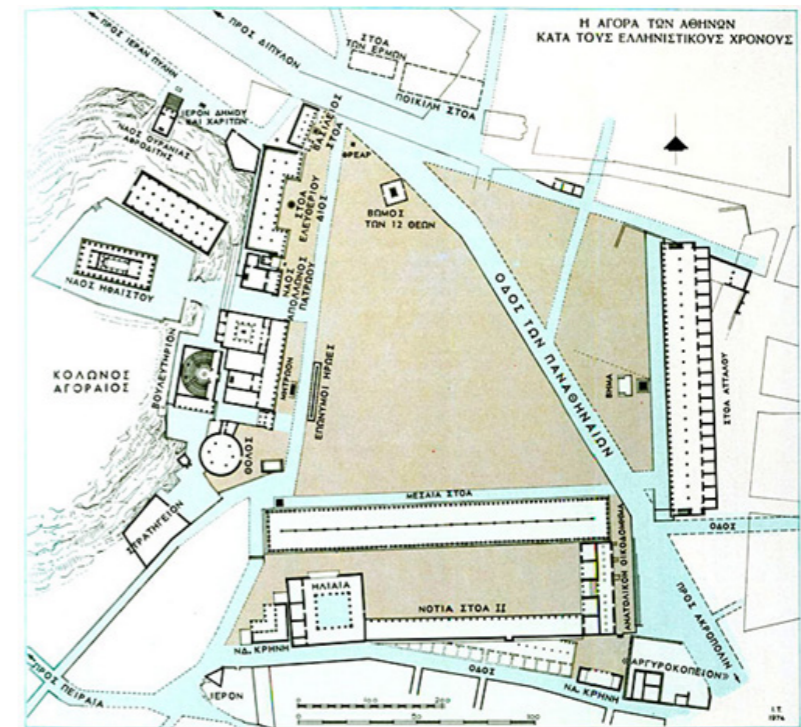
μετασχηματισμοί στη μορφολογία της αγοράς της Αθήνας

6ος αιώνας Π.Χ

5ος αιώνας Π.Χ

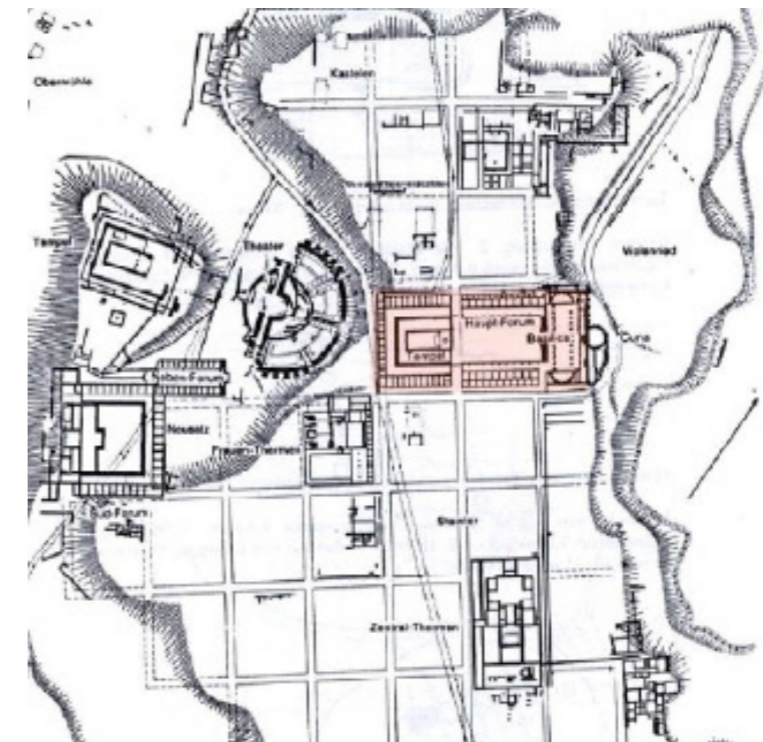
ελληνιστική εποχή (323-31π.Χ)

2. ρώμη

Πολλά στοιχεία από τις κοσμικές αντιλήψεις των αρχαίων ελλήνων και παράλληλα σημαντικές ετρουσκικές επιρροές, χρησίμευσαν ως πρότυπα στη χωρο-κοινωνική οργάνωση των ρωμαϊκών πόλεων. Τα κυρίαρχα στοιχεία ετρουσκικής προέλευσης που καθόριζαν την ίδρυση ενός οικισμού στηρίζονταν στις έννοιες του κόσμου(mundus), της ιερής τάφρου (sulcus pri-migenius), της ιερής ζώνης (romoerium) και του ναού (templum). Τα στοιχεία εκφράζουν την ανθρώπινη ανάγκη σύζευξης της υπερκόσμιας τάξης (σύμπαν-κόσμος) προς τον γήινο χώρο. Στις αρχές σχεδίασης των οικισμών προστίθεται το ιπποδάμειο σύστημα, στο οποίο εκτός από ανατολίτικες και ελληνικές επιρροές, ενσωματώνονται και οι κοινωνικοπολιτικές αντιλήψεις της νέας αυτοκρατορίας, την οποία προσδιορίζει η επέκταση, μέσα από συνεχείς κατακτητικούς πολέμους και η επιβολή της ρωμαϊκής τάξης και ειρήνης (pax romana). Η αγροτική οικονομία αποτέλεσε το οικονομικό θεμέλιο της μικρής ρωμαϊκής κοινότητας. Κατά τη διάρκεια των κατακτητικών πολέμων άνησε το δουλεμπόριο, με αποτέλεσμα να παγιωθεί το δουλοκτητικό κράτος και να ενταθεί η εκμετάλλευση των μεγάλων μαζών. Το σπουδαιότερο φαινόμενο της κοινωνικο-οικονομικής ζωής της ρώμης τον 2ο αι. π.Χ είναι η κρίση της πόλης – κράτους. Οι θεσμοί, προσαρμοσμένοι ως τότε στις απαιτήσεις της ρωμαϊκής κοινότητας, αδυνατούσαν να εξυπηρετήσουν τη διαρκώς επεκτεινόμενη ρωμαϊκή πολιτεία. Στα τέλη του 2ου αι. π.Χ η κρίση της ρωμαϊκής δημοκρατίας βαθαίνει. Σημαντική διαφοροποίηση στην κοινωνικο-οικονομική δομή αποτελεί το καθεστώς της Αυτοκρατορίας(27 π.Χ- 193 μ.Χ) που εγκαθιδρύθηκε επί Αυγούστου με τη συγκέντρωση της εξουσίας στο πρόσωπο του εκλεκτού της συγκλήτου. Η καθιέρωση της αυτοκρατορίας, η ειδωλοποίηση της κρατικής εξουσίας και η λατρεία του αυτοκράτορα φέρνουν τη σταδιακή υποταγή της φιλοσοφικής διάνοησης στον θρησκευτικό λόγο. Κοινωνικοί διαχωρισμοί, διάκριση του πληθυσμού σε ρωμαίους και μη ρωμαίους πολίτες, ένταση των ταξικών αντιθέσεων μεταξύ των πληβείων της πόλης και της υπαίθρου, έχουν ενταθεί στη κοινωνία της ρώμης από τα τέλη του 1ου αι. π.Χ. , ενώ την ίδια περίοδο αρχίζει να διαδίδεται ο χριστιανισμός ανάμεσα στους δούλους, στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και σε όσους δεν είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους ρωμαίους.

Τον 2ο αι. μ.Χ. η Ρώμη απέκτησε τη μεγαλύτερη εδαφική της έκταση, αυξάνοντας την οικονομική, στρατιωτική και πολιτική της ισχύ. Η οργάνωση του αστικού χώρου της ρωμαϊκής επικράτειας είναι ιδιαίτερος σημαντική. Σε αντίθεση με τα ακανόνιστα όρια των ελληνικών πόλεων, τα εξωτερικά όρια της ρωμαϊκής πόλης αποτελούν ένα τετράγωνο αμυντικό σύστημα. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο L. Mumford. [...] αντίθετα από την ελληνική πόλη όπου τα τείχη ήταν μια εκ των υστέρων σκέψη, η ρωμαϊκή πόλη άρχισε με ένα τείχος.

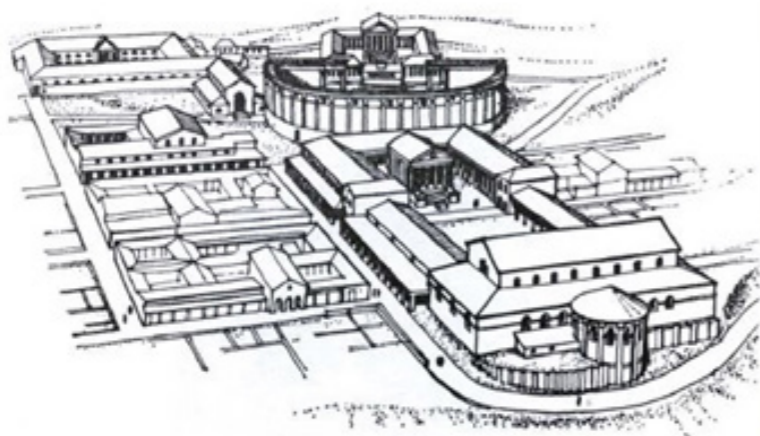
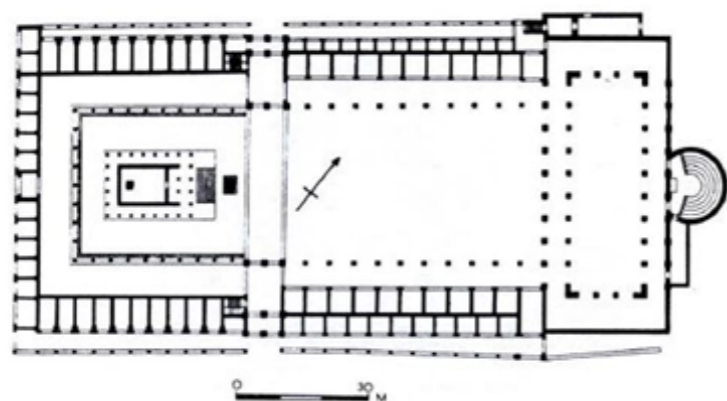
Ως προς τον πολεοδομικό σχεδιασμό, η ρωμαϊκή πόλη ακολουθεί τον ιπποδάμειο κάναβο. Ωστόσο, το σταυροειδές σχήμα ισχυροποιήθηκε με την αύξηση του μεγέθους των δυο κεντρικών αξόνων, δηλαδή του Α-Δ (umanus maximus) του προς Β-Ν (cardo maximus). Στο συμβολικό επίπεδο, οι τέσσερις περιοχές που προκύπτουν ταυτίζονται με τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα και το σημείο τομής αυτών με το κέντρο του κόσμου(mundus). Στο κοινωνικό επίπεδο και σε αντίθεση με τη δημοκρατική ισότητα που αποσκοπούσε η χρήση του ιπποδάμειου συστήματος στις ελληνικές αποικίες, στις ρωμαϊκές προβάλλεται η στρατιωτική πειθαρχία και υπογραμμίζεται η στρατιωτική ισχύς. Επικροτείται η μεγαλοπρέπεια και επιβλητικότητα, χαρακτηριστικά της δυναμικής, επεκτατικής ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η ρώμη ακροβατούσε ανάμεσα στο μεγαλείο, τη διαφθορά και την εκμετάλλευση. Στα μέσα του 1ου αι. μ.Χ είχε ενταθεί η τάση για πολυτέλεια και μεγαλοπρέπεια. Η θριαμβευτική αφίδα έγινε κυρίαρχος τύπος αρχιτεκτονικού μνημείου ενώ επεκτάθηκε η κατασκευή δημόσιων κλειστών ή ανοιχτών κτιρίων μεγάλων διαστάσεων για την εξύψωση της δύναμης του αυτοκράτορα.

η πόλη της Augusta Raurica (μικρή πόλη της Ελβετίας) στα χρόνια του αυτοκράτορα Αυγούστου

== το forum

Η ρωμαϊκή αγορά εξαιτίας της μεγάλης σημασίας της, τοποθετείται στη τομή των δύο κεντρικών αρτηριών, decumanus και cardo⁹ και αποτελεί το κέντρο του οικισμού. Σε συμβολικό επίπεδο, αποτελεί την υψηλότερη περιοχή του κόσμου, συνυφαίνεται με τον ομφαλό της γής, ισοδυναμεί με τον κόσμο(mundus). Αντίστοιχα με τον χώρο της αγοράς το ρωμαϊκό forum, περιβαλλόταν από στοές και μνημειώδη κτίρια. Το forum, εκτός από πολιτικό και κοινωνικό όμως κέντρο όπως ήταν και η αγορά, λειτουργεί και ως θρησκευτικό, καθώς συνήθως συσχετιζόταν με τα ιερά της πόλης, ως διοικητικό κέντρο, ενώ τέλος συχνά υπάρχουν και περιπτώσεις forum με εμπορικό χαρακτήρα¹⁰. Μια σημαντική διαφορά μεταξύ του χώρου της ελληνικής αγοράς και ενός forum ήταν αυτός ακριβώς ο χαρακτήρας που είχαν, ο οποίος συσχετιζόταν άμεσα με τον γενικότερο τρόπο ζωής της κοινωνίας όπου αυτοί βρίσκονταν. Η ελληνική κοινωνία, άρα και η ελληνική αγορά είχε έναν πολύ πιο έντονο πολιτικό χαρακτήρα, σε αντίθεση με την ρωμαϊκή κοινωνία και το forum, όπου ο χαρακτήρας αυτός στηριζόταν κυρίως στο θέαμα. Σύμφωνα με τον Βιτρούβιο άλλωστε, τα fora στην περιοχή της Ιταλίας χρησιμοποιούνταν επίσης για επιδείξεις μονομαχιών, λόγω των τοπικών εθίμων. Για τον λόγο αυτό διαμορφώνονται εξώστες στον πάνω όροφο των στοών για επιχειρηματική εκμετάλλευση.

το forum της Augusta Raurica

Το forum λόγω της θέσης τους στην διασταύρωση κύριων αξόνων της πόλης, χαρακτηρίζεται από άξονες συμμετρίας, τους οποίους ακολουθεί ακόμα και η οργάνωση των κτιρίων που το περιβάλλουν. Είχε κανονικό σχήμα, συνήθως ορθογώνιο, με αρκετές πύλες που λειτουργούσαν σαν είσοδοι στον χώρο. Αποτελεί ένα κλειστό ολόγυρα αστικό συγκρότημα. Σημαντικό στοιχείο στην διαμόρφωσή τους αποτελεί το στοιχείο της στοάς. Οι διάφορες λειτουργίες που φιλοξενούσε λάμβαναν χώρα στις περιμετρικές στοές, τις βασιλικές, τα διοικητικά κτίρια και στους μικρότερους ναούς, με πιο σημαντική λειτουργία αυτή των θρησκευτικών τελετών. Ο Μπούρας Χ. Θ. όσο αφορά την οργάνωση των fora αναφέρει 'χαρακτηριστικά τους είναι η απόλυτη συμμετρική διάταξη, η περιμετρική κιονοστοιχία, η ανάδειξη ενός κύριου στοιχείου, συνήθως ναού, με την ίδια την σύνθεση, η απομόνωση με ψηλό περίβολο από τον γύρω κόσμο. Εδώ επικρατεί ο ορθογώνιος σχηματισμός, η μελετημένη ιεράρχηση των στοιχείων και η αξονική- μετωπική θεώρηση κτηρίων'. Τέλος, το σχήμα τους είναι συνήθως ορθογώνιο. Τα χαρακτηριστικά αυτά έρχονται σε αντίθεση με την πιο ελεύθερη κάτοψη της αγοράς. Ο χώρος του forum σχεδόν πάντα διαφοροποιείται από την υπόλοιπη πόλη τόσο χωρικά όσο και σχεδιαστικά. Χωρικά η διαφοροποίηση αυτή γινόταν αντιληπτή με την χρήση διάφορων πυλών και αψίδων, αλλά και με την κλειστή μορφή του ίδιου του forum, που το απομόνωνε από το γύρω περιβάλλον του. Σχεδιαστικά, ο χώρος του forum σε αντίθεση με τους γύρω χώρους είναι πολύ πιο προσεγγμένος στον σχεδιασμό του αλλά και αρκετά πιο διακοσμημένος. Δινόταν ιδιαίτερη έμφαση σε διακοσμητικά στοιχεία για να ενισχύσουν αυτή την προσπάθεια επίδειξης. Αντίθετα, ο χώρος της αρχαίας ελληνικής αγοράς είναι ένας χώρος διαμορφωμένος έτσι ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμος αλλά και ανοιχτός. Όσα στοιχεία προστέθηκαν σταδιακά στον χώρο είναι αποτέλεσμα της χρήσης που ο χώρος αυτός είχε και σκοπό είχαν να διευκολύνουν τις όποιες δράσεις στον χώρο αυτό.

Άλλη μία σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών χώρων αναγνωρίζουμε στον τρόπο αντιμετώπισης των περιβαλλόντων κτιρίων. Στη περίπτωση του forum, ο χώρος μαζί με τα περιβάλλοντα κτίρια αντιμετωπίζονται σαν ένα ενιαίο σύνολο, ενώ στη περίπτωση της αρχαίας ελληνικής αγοράς αντιμετωπίζονται αποκομμένα μεταξύ τους. Τέλος, σημαντικό ρόλο στην ευρύτερη διαμόρφωση του δημόσιου χώρου, διαδραμάτιζε η ύπαρξη κανονισμών και ο έλεγχος τήρησής τους από τις αρχές της περιοχής. Οι κανονισμοί αυτοί προστάτευαν τον δημόσιο χώρο από την ύπαρξη παράνομων ιδιωτικών κατασκευών, όριζε και έλεγχε όψεις και μέγιστα ύψη κτιρίων και απαγόρευε τέλος την κυκλοφορία τροχοφόρων στο κέντρο της πόλης κατά την διάρκεια της ημέρας. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει την μεγάλη σημασία που έδινε το ρωμαϊκό κράτος στην διαμόρφωση του δημόσιου χώρου. Η ρωμαϊκή αυτοκρατορία έχει ένα μοναρχικό πολίτευμα και πολιτεύματα τέτοιου είδους έχουν ανάγκη την επίδειξη του μεγαλείου και της δύναμής τους.

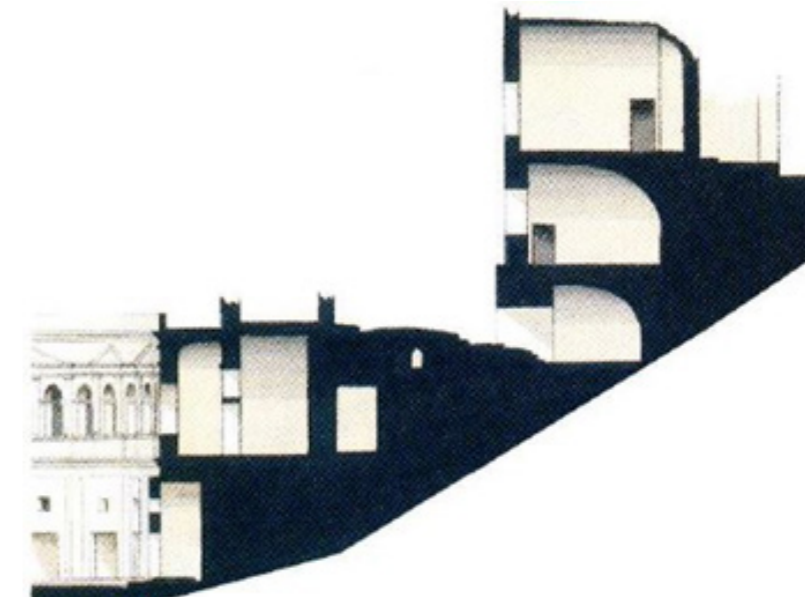
Ο δημόσιος χώρος για την ρωμαϊκή αυτοκρατορία οφείλει να είναι επιβλητικός και μνημειακός για να τονίζει το μεγαλείο της ίδιας της αυτοκρατορίας. Για τον ίδιο λόγο δίνεται επίσης ιδιαίτερη σημασία στην διακόσμηση του δημόσιου χώρου, σε αντίθεση με τους χώρους αγοράς στην αρχαία Ελλάδα. Η μεγάλη έκταση άλλωστε της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας επέβαλλε την ύπαρξη στοιχείων που να υποδηλώνουν την δύναμη της αυτοκρατορίας σε όλη την έκτασή της. Έτσι το forum, που αποτελεί έναν κεντρικό δημόσιο χώρο στο κέντρο πόλης, είναι ένας από τους πιο κατάλληλους χώρους για να υποδείξουν την υπεροχή τους. Συχνά άλλωστε τα forum χρησιμοποιήθηκαν και σαν τόποι συγκέντρωσης, όπου ο αυτοκράτορας ανακοίνωνε τις διάφορες αποφάσεις του στον λαό. Αν και ανοιχτός ο χώρος αυτός δεν αποτελούσε έναν χώρο για τον λαό, αλλά έναν χώρο που άμεσα ή έμμεσα χρησιμοποιούσε η άρχουσα τάξη.

Το forum, όπως και η αρχαία ελληνική αγορά, αποτελούν την αρχιτεκτονική έκφραση των συλλογικών αναγκών. Όλες οι κεντρικές λειτουργίες συγκεντρώνονταν γύρω από αυτό, όπως συμβαίνει και σε αρκετούς τύπους πλατειών στις μέρες μας. Σταδιακά παρά τις αρχικές διαφορές που φαίνεται πως υπήρχαν όσον αφορά στις λειτουργίες που οι δύο αυτοί χώροι, η αγορά και το forum, εξυπηρετούσαν, υπήρξε μία εξομάλυνση των διαφορών αυτών. Παράλληλα τα fora, αρχίζουν να αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα για την ρωμαϊκή πόλη, όπως η αρχαία αγορά για την Ελλάδα. Η ανάγκη πραγμάτωσης όλων αυτών των αναγκών που έρχονται ως αποτέλεσμα της νέας θεώρησης των πραγμάτων αλλά και της εικόνας του νέου τρόπου ζωής μετά τον χρυσό αιώνα του Περικλή, είναι η αιτία που οι δύο μορφές αυτές, η αγορά και το forum, με μεγάλες ή μικρότερες αλλαγές, συνεχίζουν να υπάρχουν κατά το πέρασμα των χρόνων. Οι χώροι αυτοί, παρά τις μορφολογικές αλλαγές που υπέστησαν διατηρούν σε μικρότερο η μεγαλύτερο βαθμό τον δημόσιο χαρακτήρα τους.

η αγορά του Τραιανού στη Ρώμη

τομή της αγοράς

3. μεσαιώνας

Με την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, η θεσμοποίηση της χριστιανικής θρησκείας στη δυτική και ανατολική Ευρώπη, η φεουδαρχική κοινωνική δομή, ο μοναρχισμός, η δημιουργία συντεχνιών και η ανάπτυξη των εμπορικών δραστηριοτήτων, διαμόρφωσαν καινούργιες κοινωνικές αντιλήψεις και ώθησαν στην παγίωση νέων κοινωνικών θεσμών, οργανώνοντας ανάλογα το φυσικό χώρο. Ο ναός, το μοναστήρι, η αγορά, το πανεπιστήμιο, αποτελούν τα νέα κυρίαρχα στοιχεία κοινωνικής οργάνωσης του αστικού μεσαιωνικού χώρου. Από τον 6ο ως τον 11ο αι. Οι μεσαιωνικές πόλεις της Δύσης που άρχισαν να πολλαπλασιάζονται και να αναπτύσσονται περιτειχίστηκαν για να επιβιώσουν από τις βαρβαρικές επιδρομές, για να αναπτυχθεί η κοινωνική ζωή τους μέσα σε συνθήκες ασφάλειας. Η επέκταση του τείχους από τον μεσαιωνικό πύργο και το μοναστήρι στη γειτονική κωμόπολη αποτέλεσε την απαρχή της μεσαιωνικής αστικής οργάνωσης. Το τείχος δεν προσέφερε μόνο προστασία, αλλά και οριοθετούσε μέσα στο χώρο την πόλη, περικλείοντας εντός των τειχών την νέο-αποκτημένη ελευθερία για τον κάτοικο – πολίτη της. Εδώ θα πρέπει να υπογραμμιστεί ο αντιφατικός του ταυτόχρονα ρόλος : επέτρεψε τη φυσική και κοινωνική προστασία δίνοντας ελευθερίες στους κατοίκους του που ούτε στον αρχαίο άστυ ούτε στη ρωμαϊκή πόλη είχαν κατακτηθεί, παράλληλα όμως περιόρισε, φυλακίζοντας συχνά στα επιμέρους τείχη τη γνώση και τη νεοαποκτηθείσα ελευθερία. Στη διάρκεια του μεσαίωνα θεμελιώθηκαν και αναπτύχθηκαν τα πρώτα πανεπιστήμια, αλλά ταυτόχρονα λειτούργησε η Ιερά Εξέταση. Προστατεύτηκε και καλλιεργήθηκε η γνώση, αρχικά στα μοναστήρια και έπειτα εντός των πανεπιστημιακών τειχών, ταυτόχρονα όμως παγιώθηκαν οι κοινωνικές αντιφάσεις. Οι σκλάβοι απέκτησαν δικαιώματα, περιορίστηκε η μέχρι τότε απόλυτη εξουσία του φεουδάρχη, αλλά παγιώθηκε ως αντίληψη ο μοναχισμός και η εξουσία της εκκλησίας ως υπερκόσμιας και αδιαμφισβήτητης δύναμης.

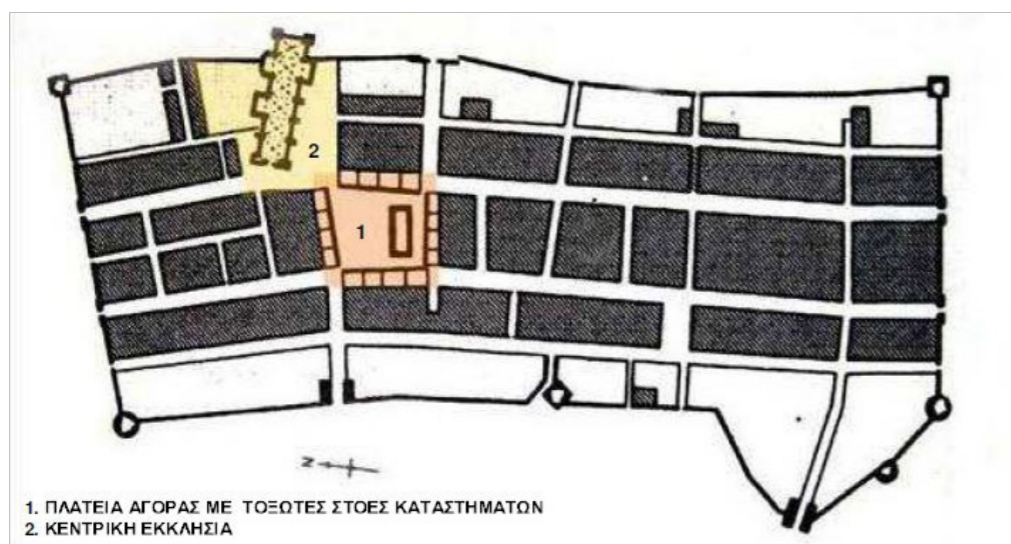
Όπως σημειώνει ο L.Mumford, στη διάρκεια του Μεσαίωνα, το μοναστήρι αποτέλεσε το νέο είδος πόλης. Με την ανάπτυξη του φεουδαρχισμού τα μοναστήρια της δυτικής Ευρώπης απέκτησαν τεράστιες αγροτικές εκτάσεις που τις εκμεταλλεύονταν αποδοτικά, οικονομική ισχύ και πολιτική-κοινωνική-θρησκευτική εξουσία. Οι κοινωνικές παροχές που στην αρχή οργανώθηκαν από το μοναστήρι, θα αποτελούσαν στη συνέχεια το βασικό κοινωνικό εξοπλισμό κάθε πόλης. Άλλωστε ακόμα και η εκπαίδευση στις αρχές του μεσαίωνα ήταν αποκλειστικό προνόμιο της εκκλησίας. Όμως με την δημιουργία συντεχνιών και την σταδιακή απελευθέρωση της επιστήμης από τα θεολογικά δεσμά, τα μοναστήρια στράφηκαν εναντίον της. Τα πρώτα πανεπιστημιακά ιδρύματα ήταν συντεχνίες όπου διέθεταν διοικητική αυτονομία. Η πίστη στην υπηρεσία της γνώσης έξω από τα μοναστηριακά δεσμά, έκανε τα πρώτα αυτά ιδρύματα εστίες της ελεύθερης γνώσης. Οι συντεχνίες είχαν σημαντική επιρροή στην οργάνωση της αστικής κοινωνικής ζωής, ενώ το δημαρχιακό μέγαρο ήταν ο κατεξοχόν χώρος που πρόεκυψε από την συντεχνιακή οργάνωση της κοινωνίας. Η μεσαιωνική πόλη είναι η πρώτη στην αστική ιστορία μορφή πόλης, που η πλειοψηφία των κατοίκων της είναι ελεύθεροι πολίτες, όπως σημειώνει χαρακτηριστικά ο L.Mumford.

Από τον 12ο ως τον 18ο αιώνα αρχίζουν να μορφοποιούνται στην Ευρώπη οι δυνάμεις που ώθησαν την ανάπτυξη της σύγχρονης πόλης. Οι Ευρωπαϊκές πόλεις ιδρύονται στη πλειοψηφία τους σε διασταυρώσεις εμπορικών χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων, δηλαδή φυσικών οδών επικοινωνίας. Οι πόλεις στην ακμή του μεσαίωνα ήταν πρωταρχικά παζάρια και κέντρα παραγωγής εμπορευμάτων, ενώ οι λειτουργίες τους ήταν κυρίως οικονομικές δραστηριότητες, εμπορικές και χειροτεχνικές. Η οικονομία των πόλεων ήταν ανταλλακτική και βασιζόταν στην απλή εμπορευματική παραγωγή – ένα τρόπο παραγωγής όπου οι χειροτέχνες χρησιμοποιούσαν το παζάρι για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους και όχι για να συσσωρεύσουν κεφάλαιο. Σε όλη τη διάρκεια του μεσαίωνα παρατηρείται ένας αρκετά μεγάλος αριθμός τοπικών αγορών, περιορισμένης όμως εμπορικής δραστηριότητας (περιστασιακό εμπόριο). Κάθε πόλη έχει την αγορά της που λειτουργεί μια φορά την εβδομάδα, όπου φέρνουν τα προϊόντα τους οι χωρικοί της περιοχής. Ακόμα και σε εκείνη την περίοδο παρακμής του εμπορίου έχουμε περιπτώσεις ετήσιας εμποροπανήγυρης. Χαρακτηριστικά της περιόδου είναι η κλειστή οικιακή οικονομία και το γεγονός ότι οι έμποροι δεν ανήκουν στην τάξη των επαγγελματιών εμπόρων –μεταπρατών.

Η εποχή του Μεσαίωνα στον ευρωπαϊκό χώρο, χαρακτηρίζεται από διάφορες επιθετικές επιδρομές αλλά και από διάφορες φυλετικές ανακατατάξεις που επέβαλλαν οι επιδρομές αυτές. Κατά την εποχή του Μεσαίωνα οι πόλεις για αμυντικούς λόγους, χτίζονται συχνά πάνω σε λόφους. Παράλληλα, αρχίζουν να κατασκευάζουν τείχη και να οργανώνονται εντός των τειχών. Τα τείχη λειτουργούν σαν όρια της πόλης με το γύρω περιβάλλον με αποτέλεσμα η ίδια πόλη να αποκόβεται από αυτό. Η εσωστρέφεια των μεσαιωνικών πόλεων, έρχεται σε αντίθεση με ότι γνωρίζαμε έως τότε για τις ελληνικές και ρωμαϊκές πόλεις που ήταν ανοιχτές στον σχεδιασμό τους και στην επικοινωνία τους με το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο άνηκαν. Έτσι οι πόλεις τις περισσότερες φορές παραμένουν μικρές σε μέγεθος και λόγω της περιορισμένης έκτασης τους, αποκτούν πυκνότητα και συνοχή στην δομή τους. Οι ελάχιστοι ανεκμετάλλευτοι χώροι που συναντάμε μέσα σε μία μεσαιωνική πόλη, τονίζουν ακόμα περισσότερο τον ρόλο της πλατείας για την ίδια την πόλη και τους κατοίκους της. Η δομή των μεσαιωνικών πόλεων άρα και των δημόσιων χώρων της είναι αποτέλεσμα πολλών και διαφορετικών δυνάμεων, της επισκοπής, της πολιτικής εξουσίας, των θρησκευτικών ταγμάτων, των συντεχνιών, των τάξεων¹¹.

Οι μεσαιωνικές πόλεις είναι πόλεις που είτε κατασκευάστηκαν από την αρχή είτε οργανώθηκαν γύρω από υπάρχουσες πόλεις, συνήθως ρωμαϊκές. Άλλες εστίες δημιουργίας και ανάπτυξης των μεσαιωνικών πόλεων μπορεί να ήταν ένα κάστρο, ένα μοναστήρι ή ακόμα και εμπορικά σημεία όπως ένα λιμάνι ή ένας κόλπος, ή ένα σταυροδρόμι. Βασικά στοιχεία αναφοράς των μεσαιωνικών πόλεων είναι ο ναός και το κάστρο. Η πλατεία βρίσκεται στο κέντρο της πόλης και καθώς οι κύριοι δρόμοι της πόλης ξεκινούν από τον χώρο της πλατείας, και οδηγούν ακτινωτά στα τείχη της, η πλατεία μετατρέπεται σε ένα σημαντικό στοιχείο στην οργάνωση της πόλης. Συχνά επίσης κατά την εποχή του Μεσαίωνα, παρατηρείται μία ταύτιση του κέντρου των πόλεων με τις πλατείες και τους χώρους της αγοράς. Χαρακτηριστικό επίσης της οργάνωσης και της αισθητικής των μεσαιωνικών πόλεων, κυρίως στις περιπτώσεις που οι πόλεις αυτές οργανώθηκαν γύρω από ένα θρησκευτικό ή κοσμικό κέντρο, είναι η συνύπαρξη δύο ξεχωριστών πλατειών. Μίας πλατείας αγοράς και μία πλατείας δίπλα στο κεντρικό θρησκευτικό ή κοσμικό κτίριο¹².

Τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού χώρου δεν είναι πια αυστηρά διαχωρισμένα. Οι ιδιωτικοί και οι δημόσιοι χώροι της πόλης εναλλάσσονται χωρίς συγκεκριμένα και απόλυτα όρια μεταξύ τους. Η μεσαιωνική πόλη ήταν μια δημόσια σκηνή όπου πάνω της εκτυλισσόταν γεγονότα και δραστηριότητες που σήμερα αφορούν στην ιδιωτική ζωή¹³. Η έλλειψη ελεύθερου χώρου στις μεσαιωνικές πόλεις και η πυκνή δομή που τις χαρακτηρίζει κάνει ακόμα πιο έντονη την εικόνα αυτή. Σαν αποτέλεσμα, ο δρόμος συχνά φιλοξενεί όλες τις δραστηριότητες της κοινωνικής ζωής. Για τους δημόσιους χώρους της περιόδου του Μεσαίωνα, ο Benevolo αναφέρει χαρακτηριστικά: 'Οι δρόμοι και οι πλατείες σχηματίζουν ένα ενιαίο και σαφώς διαρθρωμένο περιβάλλον, όπου κάθε επαγγελματίας κάνει αισθητή την παρουσία του και η κοινότητα αναγνωρίζει τον εαυτό της. Οι πλατείες προσφέρουν πιο μεγάλους χώρους, οι οποίοι εννοιολογικά δεν διαφέρουν από τους δρόμους¹⁴.

η πόλη Beaumand du Perigord, Γαλλία 14ος αιών.

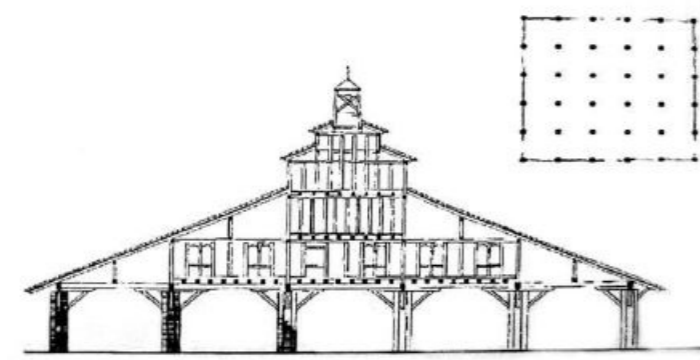
η πλατεία del Campo, Τοσκάνη

Η αναγέννηση του εμπορίου, αλλά και των πόλεων πραγματοποιείται με τον πρώιμο χρηματοοικονομικό και εμπορικό καπιταλισμό μόλις το 15ο αιώ. από τους εμπόρους που σχηματίζουν την ανερχόμενη αστική τάξη. Άλλωστε η ανάκαμψη και η ανάπτυξη του μεγάλου εμπορίου το 12ο και 13ο αιώ. εγγράφονται στη λεγόμενη χωρίς υπερβολή «εμπορική επανάσταση¹⁵». Τα αγροτικά προϊόντα δεν περιορίζονται για απλή κατανάλωση των ιδιοκτητών και καλλιεργητών γης, αλλά εντάσσονται στη γενικότερη εμπορευματική κυκλοφορία ως αντικείμενα ανταλλαγής ή πρώτες ύλες. Την περίοδο εκείνη διαμορφώνονται επίσης οι συνθήκες διεξαγωγής εμπορίου μεγάλων διαδρομών και οι πόλεις μετασχηματίζονται σε κέντρα εμπορίου, παραγωγής και κατανάλωσης. Νέες αγορές αναπτύσσονται χάρη στη ναυσιπλοΐα και το εξωτερικό – αποικιοκρατικό εμπόριο, το οποίο αποφέρει τεράστια κέρδη στους εμπόρους. Αυτή λοιπόν η λεγόμενη «πρωταρχική συσσώρευση κεφαλαίου», με τη μορφή εμπορικού κεφαλαίου στα χέρια των εμπόρων, που λαμβάνει χώρα από τις αρχές του 16ου μέχρι τα μέσα του 18ου αιώ. αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση ανάπτυξης της μανιφατούρας σε συνδυασμό με τη σταδιακή καταστροφή της οικοτεχνίας. Η περίοδος χαρακτηρίζεται από την αποδυνάμωση του φεουδαρχικού καθεστώτος, την ανάπτυξη των συντεχνιακών επαγγελμάτων, τα οποία περιελάμβαναν ένα μεγάλο φάσμα τεχνών. Η μεσαιωνική συντεχνία αποτελεί ορόσημο για την εξέλιξη των κοινωνιών καθώς αν και δεν υποστηρίζεται ότι γεννά την καπιταλιστική βιομηχανία, ωστόσο δημιουργεί τις ιδεολογικές και πολιτικές συνθήκες για τη διαμόρφωση του καπιταλιστικού πνεύματος. Παράλληλα, μετατρέπεται ο χαρακτήρας της πολιτικής εξουσίας, που από την αριστοκρατία περνάει στην οικονομικά οριζόμενη εξουσία των συντεχνιών. Έτσι λοιπόν με την ύφεση του φεουδαρχισμού και την έντονη κινητικότητα του αγροτικού πληθυσμού, οδηγούμαστε στη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό και από την ύπαιθρο στην πόλη¹⁶.

παζάρια - στεγασμένες αγορές (halle)

Στο επίπεδο της πολεοδομικής οργάνωσης, ο τόπος κατοικίας και εργασίας συμπίπτουν, διαμορφώνοντας έτσι έναν ενιαίο κοινωνικό χώρο. Ο δημόσιος χώρος ήταν διαμορφωμένος με τέτοιο τρόπο ώστε να υπογραμμίζεται η πειθαρχία, η τάξη και η ασφάλεια. Το εμπόριο πραγματοποιείται στις πλατείες των πόλεων, όπου συνεχίζουν τη μορφολογία τους από το ρωμαϊκό *forum*. Οι πλατείες του μεσαίωνα έχουν μη ορθογώνια γεωμετρία, ελευθερία κινήσεων στο εσωτερικό τους, είναι το σημείο σύνδεσης προαστίου και πόλης, ενώ συνδυάζουν χρήσεις εμπορικού, διοικητικού, θρησκευτικού και κοινωνικού κέντρου. Τα παζάρια αποτελούν βασική λειτουργία της πόλης και ενίοτε συνδυάζουν θρησκευτικές λειτουργίες. Κατά τον 14ο αι. εμφανίζονται κτίσματα στεγασμένων αγορών (*halle*) ξύλινης κατασκευής και ορθογώνιας γεωμετρίας και στεγάζονται δρόμοι γύρω από τις πλατείες, ενώ σταδιακά εμφανίζονται καταστήματα τεχνιτών και εμπόρων, αρχικά ενσωματωμένα στην αγορά και αργότερα ξεχωριστά καταστήματα που ανοίγουν στο δρόμο. Επί των πλείστων η αρχιτεκτονική της μεσαιωνικής περιόδου εκφράζεται σε θρησκευτικούς ναούς και ανάκτορα. Εμφανίζεται η γοτθική μορφή στην αρχιτεκτονική. Η γοτθική τέχνη ακμάζει από το 12ο ως το 15ο αιώνα, αν και συνεχίζει και αργότερα τη ζωή της. Όμως, παρά το τεράστιο των καθεδρικών ναών, η γοτθική αρχιτεκτονική εκφράζεται με λεπτότητα και διάθεση για διακόσμηση και ανάταση. Το κατακόρυφο είναι τώρα χαρακτηριστικό γνώρισμα των ναών. Ψηλοί τοίχοι, σύνθετοι κίονες, οξυκόρυφες αψίδες, μεγάλα παράθυρα διακοσμημένα με υαλοურγήματα, θόλοι στέγες, πύργοι, πυργίσκοι, αντηρίδες, κατακόρυφες ραβδώσεις εσωτερικά και εξωτερικά μακρόστενα γλυπτά που κατακυριεύουν εξωτερικά τους τοίχους, δαντελωτές πέτρινες διακοσμήσεις και τόσα άλλα στοιχεία αφαιρούν από την οικοδομή το πέτρινο βάρος, εξαυλώνουν του όγκους, ανυψώνουν το βλέμμα προς τον ουρανό¹⁷. Ο γοτθικός ρυθμός λειτούργησε σαν αναπόδραστη έκφραση του καθολικισμού, του εθνικού χαρακτήρα και της σχολαστικής φιλοσοφίας, αλλά αντιπροσώπευσε και τη ρήξη με το παρελθόν. Η νέα αυτή αρχιτεκτονική ανδρωνόταν καθώς η ίδια η Ευρώπη μετά το 1100, έμπαινε σε νέα φάση σταθερότητας και ευμάρειας.

σχέδιο της halle στο Grenade sur Garone, 14ος αιών.

η πλατεία του Αγίου Μάρκου, Βενετία
-ελαιογραφία, Canaletto, 18ος αιών.

άποψη της πλατείας

λεπτομέρεια - πάγκοι εμπόρων

4. βιομηχανική επανάσταση

Μέχρι το 19ο αιώνα που κυριαρχεί ο βιομηχανικός καπιταλισμός στη βόρεια Ευρώπη η αστική ανάπτυξη εντοπίζεται στις πόλεις-κέντρα της εμπορικής συσσώρευσης. Ήδη από τις κοινωνικο-οικονομικές μεταβολές του προηγούμενου αιώνα, οι ως τότε παγιωμένες αντιλήψεις ανατρέπονται. Ο οικισμός παύει να συμβολίζει ή να ταυτίζεται με την εικόνα του κόσμου. Στο ιδεολογικό και συμβολικό επίπεδο, η πόλη που διαμορφώνεται μέσα από τις συγκεκριμένες διαδικασίες της εκβιομηχάνισης, αποτελεί προέκταση της νέας θεότητας, της μηχανής. Η ανάπτυξη της παραγωγής του δευτερογενούς τομέα και η παράλληλη εκμηχάνιση της γεωργίας, που επέφεραν αλλαγές στην κατανομή της εργασίας στους δυο τομείς (μείωση της αγροτικής εργασίας και αύξηση της εργασίας στη βιομηχανία και στις υπηρεσίες), φαίνονται ως κυρίαρχα στοιχεία που ώθησαν στην αστικοποίηση και στην ανάπτυξη του δυτικού καπιταλισμού, σχηματίζοντας μια νέα πραγματικότητα που διαμορφώνει ένα ξεχωριστό τρόπο ζωής. Ο αστικός χώρος αποτελείται από το κέντρο και το προάστιο ως διακριτές χωρικές ενότητες που ακόμα δεν θεωρούνται ενιαίες. Μέσα από αυτές τις αλλαγές, οι δραστηριότητες που ως τώρα ήταν περιορισμένες στο πλαίσιο της οικιακής οικονομίας, περνούν από το κατώφλι του νοικοκυριού, στο φως της δημοσιότητας (Jurgen Hebermas) και καθορίζουν τη φυσιογνωμία του δημόσιου χώρου. Σημείο προσανατολισμού δεν είναι πια ο οίκος αλλά η αγορά, η οποία μεταφέρεται από μια πηγή αγαθών και υπηρεσιών, στο κέντρο της οικονομικής ζωής. Η βιομηχανική επανάσταση, σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο, αποτελεί ποιοτικό άλμα που ανατρέπει τις ως τότε κοινωνικές δομές, επιφέροντας ουσιαστικές διαφοροποιήσεις σε όλα τα επίπεδα των επιμέρους δομών, με άμεση επίπτωση το μετασχηματισμό του αστικού χώρου. Ο αναπτυσσόμενος αστικός χώρος γίνεται ο κατεξοχήν τόπος της διπλής συσσώρευσης : κεφαλαίου και εργατικής δύναμης. Κάθε μορφή του καπιταλισμού αποτυπώθηκε με τον ένα ή τον άλλο τρόπο στην οργάνωση του χώρου με τέτοιο τρόπο που κάθε μορφή από αυτές διακρίνεται καθαρότερα στις μεταμορφώσεις του χώρου και της πόλης παρά στους μηχανισμούς και τις συμπεριφορές της οικονομίας. Τα οξυμένα κοινωνικά προβλήματα που προκύπτουν στην αρχική φάση συσσώρευσης του κεφαλαίου (εξαθλιωμένες συνθήκες διαβίωσης της εργατικής τάξης στα αστικά κέντρα, εκμετάλλευση της παιδικής εργασίας, κ.α) δεν περιορίζονται και πολύ περισσότερο δεν εξαλείφονται στις μετέπειτα φάσεις της βιομηχανικής ανάπτυξης. Η διάσπαση της ενότητας του αστικού χώρου είναι έκδηλη και οι ανισότητες παγιώνονται.

galleria Vittorio Emanuele, Milano, 1880

== εμπορική στοά

Μέσα σε αυτό λοιπόν το αστικό σκηνικό, καθιερώνεται το 19ο αιω. στις ευρωπαϊκές μητροπόλεις, μια νέα αρχιτεκτονική μορφή στέγασης των εμπορικών δραστηριοτήτων, η εμπορική στοά, γνωστή ως «arcade» στα αγγλικά ή «passage» στα γαλλικά, η αρχιτεκτονική των οποίων θεωρείται προάγγελος της μορφής των σύγχρονων εμπορικών κέντρων. Οι μητροπόλεις αναπτύσσονται εκείνη την εποχή ως κέντρα βιομηχανίας και εμπορίου. Με τη συνακόλουθη αύξηση παραγωγής και ζήτησης των αγαθών, προκύπτει από την αναδυόμενη επιχειρηματική αστική τάξη, η απαίτηση για νέους χώρους στέγασης και έκθεσης της πληθώρας των εμπορευμάτων. Μέχρι τότε οι εμπορικές συναλλαγές, όπως είδαμε, λάμβαναν χώρα σε ανοικτές κυρίως αγορές, παζάρια και εμποροπανηγύρεις στις πλατείες και τους δρόμους της πόλης. Παρόμοιες στοές υπήρχαν και κατά τον 17ο αιω. ως στεγασμένοι χώροι σε δημόσιες και μικτές λειτουργίες, με το ένα τμήμα τους κατά μήκος, να είναι ανοικτό προς το δρόμο ή την πλατεία. Αντίθετα οι στοές του 19ου αιω., διασχίζουν τον κτισμένο όγκο των οικοδομικών τετραγώνων, είναι δηλαδή περικλειστοί χώροι, σκεπασμένοι με περίτεχνες οροφές από γυαλί και σίδηρο, που προορίζονται κυρίως για εμπορικές χρήσεις και όχι για κοινωνικές δραστηριότητες. Η νέα μορφή στέγασης εμπορικών δραστηριοτήτων επινοήθηκε για τη καλύτερη δυνατή, εμπορική, αξιοποίηση των οικοπέδων, αφού επέτρεπε την αύξηση των επιφανειών έκθεσης των προς πώληση προϊόντων (βιτρίνες) σε σχέση με αυτό που προσέφερα αρχικά το κτίριο. Παράλληλα συντελούσε στον λειτουργικό και αισθητικό έλεγχο του χώρου κίνησης του αγοραστικού κοινού. Το αδιαμόρφωτο ακόμα Παρίσι των αρχών του 19ου αιω., που ιστορικά εμφανίζονται οι στοές ως νέος καταναλωτικός χώρος, διατρέχεται από στενούς, λασπωμένους δρόμους, χωρίς κυκλοφοριακή διαχείριση και σκοτεινούς λόγω έλλειψης επαρκούς δημόσιου φωτισμού. Η επινόηση λοιπόν των στοών διευκολύνει την αστική περιπλάνηση, η οποία πλέον προστατεύεται από τις δυσκολίες των δρόμων της πόλης και από τις αντίξοες καιρικές συνθήκες, παρέχοντας ασφάλεια στους αστούς. Οι στοές είναι κάτι το ενδιάμεσο μεταξύ δρόμου και εσωτερικού, αποτελούν ένα πέρασμα, επιτρέπουν τη δημόσια κίνηση όπου πραγματοποιείται η συνέχεια της αστικής εμπειρίας, από το δρόμο της πόλης στο δρόμο της στοάς. Έτσι η στοά αποτελεί μια νέα πόλη, ένα κόσμο σε μικρογραφία.

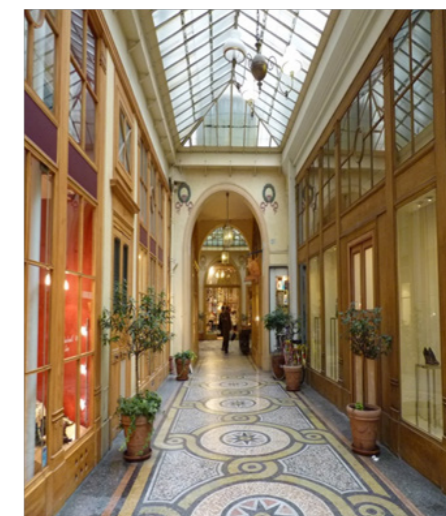
passage du Caire, Paris

εμπορική στοά, Τόκυο

great western arcade, London

galerie Vivienne, Paris

Η Passage du Claire θεωρείται η πρώτη εμπορική στοά που οικοδομήθηκε στο Παρίσι ήδη από το 1798. Οι περισσότερες στοές εμφανίζονται κατά τις δεκαετίες 1820 και 1830. Το 1819 κατασκευάζεται στο Λονδίνο η Burlington Arcade, το 1828 η The Arcade στο Rhode Island των ΗΠΑ, το 1848 η The Passage στην Αγία Πετρούπολη της Ρωσίας και το 1860 η Galleria Vittorio Emanuele II στο Μιλάνο.

Οι εμπορικές στοές συνδυάζουν μια δυαδική αρχιτεκτονική : από τη μια πλευρά το περίτεχνο εσωτερικό τους με τα πολυτελή υλικά, τα αισθητικά στοιχεία από το παρελθόν και από την άλλη πλευρά η στέγασή τους με βιομηχανοποιημένα και μοντέρνα για την εποχή υλικά όπως σίδηρος, γυαλί, διεγείρουν το ενδιαφέρον του καταναλωτή. Είναι ένα φαντασμαγορικό για την εποχή σκηνικό, ένας χώρος προς κατανάλωση που αποστασιοποιείται από τον δημόσιο χώρο όπως αυτός είχε συνδεθεί με τις υπαίθριες αγορές των προηγούμενων χρόνων. Οι βιτρίνες σκηνοθετούνται κατάλληλα ώστε να δελεάζουν τον καταναλωτή και δίνεται έμφαση στην παρουσίαση και την ποικιλία των αντικειμένων πέρα από τη χρηστική τους αξία.

5. μνημειακή πόλη

Με τη βιομηχανική επανάσταση και τη συσσώρευση πληθυσμού στα αστικά κέντρα και τις συνέπειες που επέφεραν στη μορφή των πόλεων, αναδύθηκαν νέα κινήματα και θεωρίες πολεοδομικού σχεδιασμού, με κύριο στόχο να αναμορφώσουν τις πόλεις σύμφωνα με τα νέα δεδομένα. Ένα κίνημα που επηρέασε ιδιαίτερα τη μορφολογία των σύγχρονων ευρωπαϊκών πόλεων είναι αυτό της Μνημειακής Πόλης (City Beautiful) με κυριότερο εκφραστή τον Georges Haussmann, ο πρωτεργάτης της φαντασμαγορίας του πολιτισμού, όπως τον χαρακτήρισε ο Walter Benjamin. Η ανακατασκευή του Παρισιού από τον βαρόνο Haussmann, είναι το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα Μνημειακής Πόλης. Ωστόσο οι εκδηλώσεις του κινήματος τον 20ο αιώ. έγιναν κυρίως σε άλλες ηπείρους : στις μεγάλες εμπορικές πόλεις της κεντρικής και δυτικής Αμερικής και στις νέο-σχεδιασμένες πρωτεύουσες των μακρινών αποικιών της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Στα μέσα λοιπόν του αιώνα ο Ναπολέων ο Γ΄ αναθέτει στον Haussmann την ανοικοδόμηση του Παρισιού. Ο Haussmann σχεδιάζει ανοιχτούς χώρους, κατασκευάζει πολυτελή μέγαρα και διανοίγει μεγάλες λεωφόρους, αντικαθιστώντας τους στενούς, ελικοειδείς δρόμους των εργατικών συνοικιών. Βασικός στόχος των παρεμβάσεων αυτών, που «μιλούσαν για την ισχύ του κράτους (A. Lefevre), ήταν να διευκολύνουν τη διέλευση του στρατού και παράλληλα να αποτρέπουν τη δημιουργία οδοφραγμάτων, ώστε να καταπνίγονται τα κοινωνικά κινήματα και οι εξεγέρσεις. Παράλληλα δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις για εντατική οικοδομική δραστηριότητα και ανάδειξη εμπορικών χρήσεων. Για να διαμορφωθεί αυτό το σύγχρονο Παρίσι, ο Haussmann κατεδάφισε τις φτωχογειτονιές στο κέντρο της παλιάς πόλης και στις θέσεις του δημιούργησε αγορές, πάρκα και πολιτιστικά κέντρα. Οι κατεδαφίσεις των φτωχογειτονιών κύριο στόχο είχαν την επιβολή του νόμου και της τάξης και τη στήριξη του επενδυτικού κεφαλαίου. Τα πρότυπα του Haussmann υιοθετήθηκαν από όλα τα ευρωπαϊκά αστικά κέντρα. Η αναμόρφωση των ευρωπαϊκών μητροπόλεων εκφράζει την εδραίωση της αστικής τάξης, ενώ ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της για υλική αφθονία και οικονομική πρόοδο. Δημιουργούνται νέα πεδία για επεμβάσεις του επιχειρηματικού κεφαλαίου, του οποίου ο ρόλος αποσαφηνίζεται πλέον ως κινητήριος δύναμη της αστικής ανάπτυξης και της δημόσιας αρχιτεκτονικής, αναδεικνύοντας καινούριες θέσεις εμπορίου στις νεόδμητες κτηριακές εγκαταστάσεις.

πολυκαταστήματα

Στο όραμα της κατασκευής μιας ιδεατής πόλης- μιας πόλης μνημείο, συνυπολογίστηκαν η αστική ανάπτυξη και η εμπορική δραστηριότητα στους δρόμους της πόλης με τη μαζική μετακίνηση πολιτών. Στόχος ήταν η προώθηση ενός νέου τρόπου ζωής με επίκεντρο την κατανάλωση των βιομηχανικών προϊόντων μέσα σε ένα μνημειακό και ασφαλές περιβάλλον. Μέσα σε αυτές τις συνθήκες αναπτύσσονται τα πρώτα πολυκαταστήματα, τα οποία χωροθετούνται πάνω στις νέες χαράξεις των πόλεων και στους ευρύχωρους γραμμικούς δρόμους, οι οποίοι είναι αποτέλεσμα της εξυγίανσης των παλιών κέντρων τους. Αποτελούν ένα νέο αρχιτεκτονικό τύπο στον οποίο επικεντρώνονται πια οι εμπορικές δραστηριότητες των μεσαίων και ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Αυτή η μορφή εμπορίου διαδίδεται σε όλες τις μεγάλες πόλεις του δυτικού κόσμου και αντανakλά τις κοινωνικο-οικονομικές αλλαγές της εποχής, τη βιομηχανοποίηση και την μαζική παραγωγή προϊόντων που οδήγησε τελικώς στη μαζική κατανάλωση, την πληθυσμιακή συσσώρευση στις πόλεις και την άνοδο του κεφαλαιοκρατικού συστήματος. Η εργατική τάξη παραμένει αποκλεισμένη από τα νέα εμπορικά κέντρα.

Το πρώτο πολυκατάστημα, το Le Bon Marche στο Παρίσι, ξεκίνησε το 1838 σαν μικροκατάστημα, για να εξελιχτεί γύρω στο 1850 σε πολυκατάστημα προσφέροντας μια μεγάλη ποικιλία αγαθών. Στη Νέα Υόρκη ανοίγει το 1846 το Marble Palace, ενώ στο Λονδίνο το 1867 το Whiteleys.

le bon marche, Paris

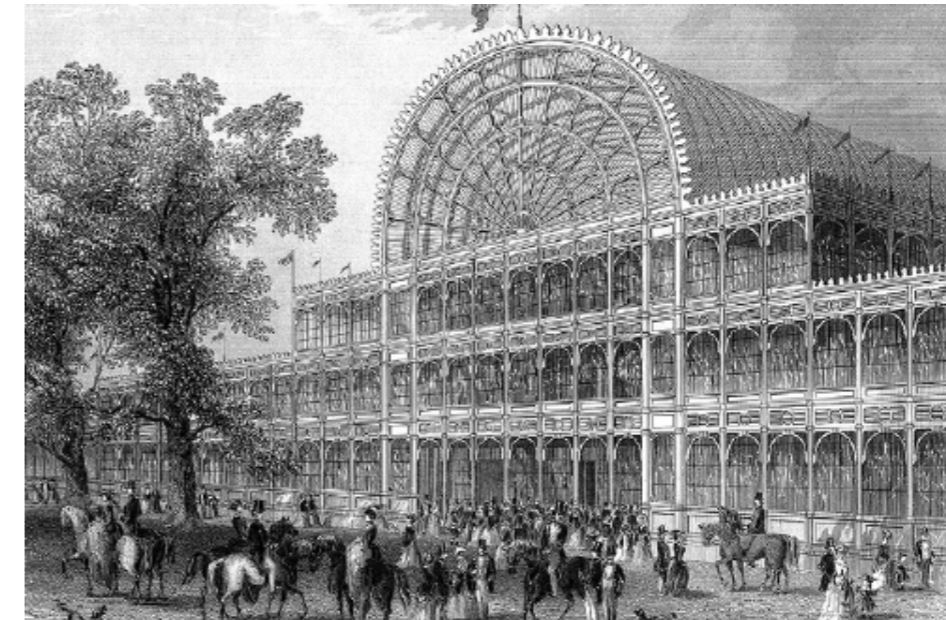
εσωτερική άποψη του le bon marche

Οι νέοι χώροι κατανάλωσης προωθούν νέους τρόπους άσκησης λιανικού εμπορίου: στα νέα αυτά καταστήματα οι τιμές των εμπορευμάτων ήταν σταθερές και εμφανώς αναγεγραμμένες, υπήρχε η δυνατότητα αλλαγής και αποζημίωσης, το ποσοστό κέρδους για κάθε τεμάχιο ήταν μικρό, αλλά ο όγκος των πωλήσεων μεγάλος. Καθένας πια μπορούσε να μπαίνει στα νέα καταστήματα, να βλέπει και να δοκιμάζει τα προϊόντα, χωρίς να είναι υποχρεωμένος να αγοράσει κάποιο από αυτά. Καλλιεργείται λοιπόν σταδιακά μια νέα συμπεριφορά αγοράς και κατανάλωσης που χαρακτηρίζεται από τη παθητικότητα του καταναλωτή που δεν παζαρεύει πια τη τιμή του προϊόντος, επιβάλλοντας τη σιωπή στις δημόσιες συναλλαγές. Όπως αναφέρει ο Sennett Richard (Η Τυραννία της Οικειότητας, Νεφέλη, Αθήνα, 1999, σελ.45) : [...] η δημόσια σιωπή έγινε ο μοναδικός τρόπος για να βιώσει κανείς τη δημόσια ζωή, ιδίως τη ζωή του δρόμου.. ένα πρότυπο συμπεριφοράς διαφορετικό από ότι ήταν γνωστό στο Παρίσι ή το Λονδίνο πριν έναν αιώνα, ή προς ότι είναι γνωστό στο μεγαλύτερο μέρος του μη δυτικού κόσμου σήμερα. Ωρίμασε η αντίληψη ότι οι ξένοι δεν είχαν το δικαίωμα να μιλούν αναμεταξύ τους, ότι κάθε άνθρωπος κατείχε ως δημόσιο δικαίωμα να τον αφήσουν ήσυχο. Η δημόσια συμπεριφορά αποτελούσε ζήτημα παρατήρησης, παθητικής συμμετοχής ενός ορισμένου είδους ηδονοβλεψίας. Ο Balzac την αποκαλούσε «γαστρονομία του ματιού».. Αυτός ο αόρατος τοίχος σιωπής εν ίδι δικαιώματος σήμαινε ότι η δημόσια γνώση ήταν ζήτημα παρατήρησης – παρατήρησης σκηνών, άλλων ανδρών και γυναικών, επεισοδίων. Η γνώση δεν έμελλε πλέον να παράγεται από την κοινωνική συναναστροφή.

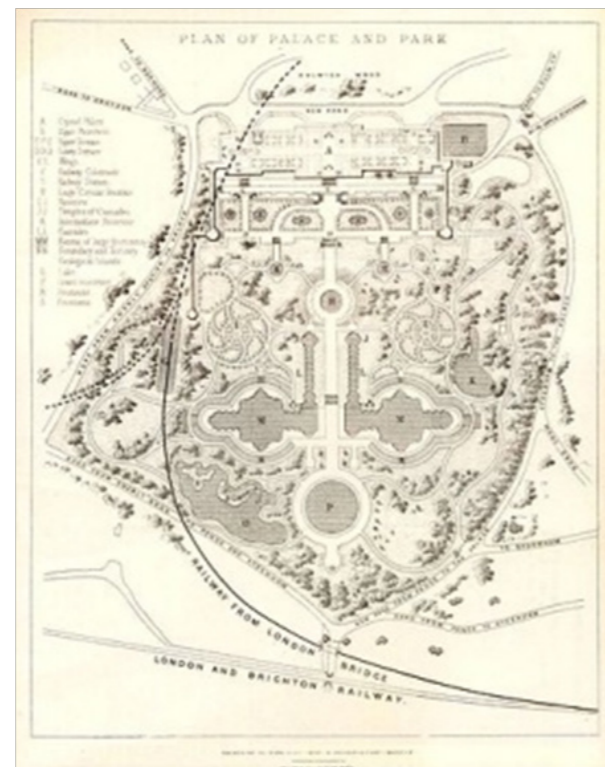
Η μετάβαση από την εμπορική στοά στα πολυκαταστήματα σημαίνει μια αλλαγή που συντελείται στη κουλτούρα του πληθυσμού και οδηγεί στη κυριαρχία του ιδιωτικού έναντι του δημοσίου. Μέχρι τότε η εμπορική λειτουργία άμεσα συνδεδεμένη με το δημόσιο χώρο, συντελείται στο κέντρο της πόλης, στους δρόμους και στις πλατείες, ενώ γίνεται αφορμή για κοινωνική συνέντευξη και δημόσια συζήτηση. Το πολυκατάστημα αντιθέτως, είναι ένας χώρος κλειστός, ένα κτήριο υπό καθεστώς ιδιωτικής κυριαρχίας. Η συμπεριφορά του επισκέπτη είναι αυστηρά καθορισμένη και καθοδηγούμενη, ενώ ο ρόλος του περιορίζεται σε αυτόν του καταναλωτή. Ο τρόπος της κατανάλωσης που διαμορφώθηκε εκείνη την εποχή συνεχίζει να χαρακτηρίζει την κατανάλωση έως και σήμερα.

== Διεθνείς εκθέσεις

Στη προώθηση νέων μορφών κατανάλωσης και τη μεταμόρφωση του αστικού τοπίου συνέβαλαν και ειδικές εκθέσεις που πραγματοποιούνταν στα μεγάλα αστικά κέντρα. Εκτός από τις πιο φημισμένες του Λονδίνου και του Παρισιού, υπήρξαν και άλλες που φιλοξενήθηκαν σε μικρότερες πόλεις. Μολονότι οι χώροι που τις στέγασαν ήταν προσωρινές κατασκευές, οι εκθέσεις αυτές άφησαν ανεξίτηλο το σημάδι τους στη συλλογική φαντασία και επηρέασαν τις προσδοκίες του κοινωνικού συνόλου. Το θεαματικό περιβάλλον των εκθέσεων συνετέλεσε στο να πουληθούν στο κοινό .δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως όσοι εμπορεύονταν καινοτόμα τεχνολογικά προϊόντα, φρόντισαν να τα παρουσιάσουν στις μεγάλες εμπορικές εκθέσεις : τον τηλέγραφο στην έκθεση του Λονδίνου το 1851, τον ανελκυστήρα και το ενισχυμένο σκυρόδεμα στη Παρισινή έκθεση του 1867, τη ραπτομηχανή, τη γραφομηχανή και το τηλέφωνο, στην έκθεση της Φιλαδέλφειας το 1876, το ψυγείο και τον ηλεκτρικό λαμπτήρα στο Παρίσι το 1878. Πέρα από χώρους παρουσίασης θεαματικών τεχνολογιών, οι διεθνείς εκθέσεις αποτελούσαν και μια τοιχογραφία της σύγχρονης ζωής. Έδιναν στο κοινό μια σαφή εικόνα των εμπορικών εφαρμογών της τεχνολογίας και του άμεσου αντίκτυπου τους σε όλες τις πτυχές του καθημερινού βίου, από την προσωπική φροντίδα του σώματος μέχρι τις οικιακές συσκευές και από τα τρόφιμα μέχρι τα είδη δημιουργικής απασχόλησης. Μηχανικοί και καλλιτέχνες επιφορτίστηκαν με τον σχεδιασμό θεαμάτων που συνδύαζαν την τεχνολογία με το εξωτικό στοιχείο.

Crystal Palace, London, 1851

κάτοψη του Crystal Palace

η βασίλισσα Βικτώρια ανοίγει την έκθεση του Λονδίνου, 1851

6. μοντέρνα πόλη

Η αυγή του 20ου αιω. βρίσκει μια κοινωνία που συνεχώς μεταλλάσσεται. Το αστικό τοπίο διαφοροποιείται καθώς αυξάνεται ο πληθυσμός στα αστικά κέντρα και δημιουργούνται νέα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς. Ο νέος τρόπος ζωής, αυτός της κατανάλωσης, που ήδη έχει αναδυθεί, αποκτά ισχυρότερη θέση στη κοινωνική ζωή σηματοδοτώντας τη μετάβαση από την εποχή της παραγωγής στην εποχή της κατανάλωσης. Η καταναλωτική επανάσταση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την βιομηχανική επανάσταση καθώς οι αλλαγές που επέφερε στην παραγωγή αναπόφευκτα οδήγησαν σε αλλαγές στο γούστο, της επιθυμίες και τις προτιμήσεις του αγοραστικού κοινού, που αναζητά πλέον τα νέα καινοτόμα προϊόντα. Ο χώρος που τα νέα αυτά προϊόντα προσφέρονται για κατανάλωση έχει κι αυτός πλέον καταναλωτική αξία και πρέπει να μεταμορφωθεί σε εμπόρευμα. Η αρχιτεκτονική, πλήρως ενσωματωμένη στην εμπορευματική παραγωγή, αντλώντας από την τεχνολογία τα κατάλληλα εφόδια, αποβαίνει και υλική συνθήκη και ψυχικό πλαίσιο για την επιβολή των αγοραστικών ηθών. Ήδη από τη δεκαετία του 1890, τα πολυκαταστήματα έσπευσαν να υιοθετήσουν τον ηλεκτρισμό, δίνοντας τη δυνατότητα στους διακοσμητές να χρησιμοποιήσουν μια σειρά από εκλεπτυσμένα, θεατρικά σχεδόν εφέ για να παρουσιάσουν τα προϊόντα τους. Μέσα σε τέτοιους χώρους το εμπόρευμα μετατρέπεται σε έκθεμα μέσα από τους μηχανισμούς της διαφήμισης. Μηχανισμοί που κατευθύνουν τον πολίτη να γίνει καταναλωτής όχι για να ικανοποιήσει ανάγκες αλλά επιθυμίες. Τα προϊόντα αποκτούν με τις τεχνικές προώθησης μια ψευδαίσθηση¹⁸ σπανιότητας αλλά και επιπρόσθετης αξίας, ένα ολόκληρο σύστημα συνειρμών που δεν έχει καμία σχέση με τη χρήση τους. Η αναστολή της χρησιμότητας του αντικειμένου, έκανε τον Μαρξ να μιλήσει για τον φетиχισμό του εμπορεύματος, την κατανάλωση δηλαδή των αγαθών σύμφωνα με την αξία τους ως αντικείμενα γοήτρου ή ως έκφραση της προσωπικότητας του αγοραστή, ενώ παράλληλα το μοντέλο της απεριόριστης οικονομικής ανάπτυξης και η καταναλωτική ιδεολογία που το υποστηρίζει, δημιουργεί στον άνθρωπο ένα διαρκές σύνδρομο στέρξης και επιθυμίας.

Το γεγονός ότι η εργατική τάξη ήταν αποκλεισμένη από το παιχνίδι της κατανάλωσης, δεν μας επιτρέπει να μιλάμε για μια κοινωνία καταναλωτική στη καθολικότητα της. Αυτό θα πραγματοποιηθεί στις αρχές του 20ου αιω. με ένα διαφορετικό μοντέλο παραγωγής που εισήγαγε ο Henry Ford στο εργοστάσιο παραγωγής αυτοκινήτων του, στο πλαίσιο μιας σειράς καινοτομιών με σκοπό την περικοπή κόστους και την εξασφάλιση μαζικής παραγωγής, ώστε να περικόψει τα έξοδα μεταποίησης και να παράγει φθηνότερο προϊόν¹⁹. Οι νέες τεχνολογικές μέθοδοι μηχανοποίησης και τυποποίησης, οδήγησαν στην αύξηση της ποσότητας των προϊόντων και διατήρησαν σε χαμηλά επίπεδα το κόστος παραγωγής και διανομής τους. Με τον τρόπο αυτό, τα πολυτελή καταναλωτικά αγαθά έγιναν αντικείμενα καθημερινής χρήσης.

Ο φορντισμός δεν παρήγαγε μόνο ένα σύστημα μείωσης κόστους παραγωγής, αλλά σχεδιάστηκαν και συντονισμένα δίκτυα προώθησης και πώλησης των προϊόντων που επικοινωνούσαν με τους αγοραστές και επηρέαζαν με αυτό τον τρόπο, με τη χρήση κατάλληλων μεθόδων πώλησης (μάρκετινγκ), τις καταναλωτικές συνήθειες. Συνεπώς ο φορντισμός έγινε ένα μοντέλο ρύθμισης σε γενικότερη βάση των κοινωνικών σχέσεων. Ο εργάτης δεν αντιμετωπίζεται σε αυτό το στάδιο ανάπτυξης του καπιταλιστικού συστήματος ως απλός φορέας εργατικής δύναμης, αλλά και ως καταναλωτής των προϊόντων που ο ίδιος παράγει. Η εργατική τάξη αποτελεί πλέον υπολογίσιμη δύναμη κερδίζοντας τη προσοχή των επιχειρήσεων.

Ήδη από τον 19ο αιω. οι πόλεις χαρακτηρίζονται από έντονη και μαζική αστικοποίηση που ήταν συνδεδεμένη με την ανάπτυξη του βιομηχανικού συστήματος και τη νεοσύστατη μορφή του καπιταλισμού. Συνέπειες του φαινομένου αυτού ήταν ο γιγαντισμός των πόλεων, η συμφόρηση των κέντρων του και τελικά ένα άναρχο δομημένο περιβάλλον στο οποίο οδήγησε η έλλειψη ενός χωροταξικού σχεδιασμού στις ζώνες γύρω από τις βιομηχανίες όπου στεγαζόταν η εργατική τάξη²⁰. Σε αυτές τις ζώνες των εργατικών κατοικιών επικρατούσε ανομία, εγκληματικότητα αλλά και έλλειψη βασικών υγειονομικών σταθερών που οδηγούσε σε ασθένειες. Τα φαινόμενα αυτά επηρέαζαν άμεσα το κέντρο των πόλεων και τις συνοικίες της ευημερούσας τάξης, προκρίνοντας την αναγκαιότητα αντιμετώπισης του φαινομένου μέσω ενός ολικού επανασχεδιασμού των πόλεων²¹. Παράλληλα, παράγοντες όπως η αύξηση της αξίας της γης σε κεντρικές περιοχές και οι φθηνές προαστιακές εκτάσεις προς εκμετάλλευση από κατασκευαστικές εταιρίες, κατέστησαν δυνατή τη μετακίνηση της κατοικίας της ανώτερης αρχικά και της μεσαίας αργότερα τάξης, στα ειδικά προάστια. Σε αυτό το νέο τρόπο ζωής κυρίαρχη θέση απέκτησε η χρήση του ιδιωτικού αυτοκινήτου, που βοηθήθηκε τόσο από τη μαζική παραγωγή, όσο και από τις διάφορες αστικές αναπλάσεις, όπως μαζικές κατεδαφίσεις φτωχογειονιών και τη διάνοιξη μεγάλων οδικών αρτηριών και αυτοκινητοδρόμων, οδηγώντας έτσι στη μετάλλαξη του δημόσιου χώρου.

Το αστικό σκηνικό όπως έχει πλέον διαμορφωθεί συντίθεται στο κέντρο της πόλης, αποστειρωμένο από τις γειτονιές, με φτηνές εργατικές κατοικίες και από την άλλη μεγαλόπρεπο χάρη στο εμπόριο, τη βιομηχανία και τη μόδα, ασφαλές και γεμάτο φαντασμαγορίες με καθαρά επιχειρησιακό χαρακτήρα, και στον αντίποδα από τα προάστια όπου η λειτουργία της κατοικίας σχεδόν κυριαρχεί και στα οποία οι κάτοικοι της μπορούσαν να βιώσουν την ηρεμία της καθημερινότητας της υπαίθρου. Ωστόσο, αν και η ζωή στα προάστια δημιουργήθηκε για να προσφέρει μια καλύτερη ποιότητα ζωής, ανέδειξε το πρόβλημα ενός ζωντανού περίγυρου. Στην έλλειψη δραστηριοτήτων και χώρων συγκέντρωσης, επικοινωνίας και συνδιαλλαγής, ήρθαν να δώσουν τη λύση οι επιχειρηματίες με τα μεταφορά στα προάστια, λειτουργιών όπως το εμπόριο και η αναψυχή.

—=— εμπορικά κέντρα - supermarkets

Το 1923 ανοίγει στο Kansas City το Country Club Plaza, τοποθετημένο μακριά από το κέντρο της πόλης, θεωρείται το πρώτο υπαίθριο εμπορικό κέντρο των ΗΠΑ. Στις παρυφές των αυτοκινητοδρόμων που περικλείουν τις αμερικανικές πόλεις, εμφανίζονται εμπορικές συγκεντρώσεις που περιλαμβάνουν παντοπωλεία, καταστήματα και εστιατόρια. Τα strip malls, όπως ονομάζονται, παρέχουν μεγάλους χώρους στάθμευσης και εξυπηρετούν εκείνους που κατοικούν μακριά από το κέντρο. Το 1931 κατασκευάζεται στο Dallas του Texas το Highland Park Village. Είναι το πρώτο εσωστρεφές εμπορικό κέντρο που δεν διατρέχεται από δημόσιο δρόμο.

Το 1930 ανοίγει στην Νέα Υόρκη το King Kullen που θεωρείται το πρώτο supermarket των ΗΠΑ. Η καινούργια αυτή μορφή λιανικού εμπορίου εξαπλώνεται γρήγορα σε άλλες χώρες και εκτοπίζει σιγά σιγά τα παραδοσιακά παντοπωλεία. Σε αντίθεση με τα πολυκαταστήματα που τα προϊόντα τους προορίζονταν για τις οικονομικά ισχυρότερες τάξεις, τα supermarkets απευθύνονται σε όλα τα κοινωνικά στρώματα. Έτσι η κατανάλωση γίνεται τρόπος ζωής, σφραγίζοντας τον κυρίαρχο ρόλο της στη πόλη, καθορίζοντας το δομημένο περιβάλλον.

supermarket στη Σουηδία, 1930

King Kullen, New York, 1930

Country Club Plaza, Kansas city - 1923

Highland Park Village

7. επιχειρηματική πόλη

Οι δεκαετίες 1950-1960 θεωρούνται η χρυσή εποχή, κατά την οποία η παγκόσμια οικονομία αυξάνεται με εκρηκτικό βαθμό. Μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και εξαιτίας των πληγών που άφησε σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, κατέστη αναγκαία η οικοδόμηση ενός συμβιβασμού μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας. Στόχος ήταν αφενός να αποτραπεί η επανεμφάνιση διακρατικών ανταγωνισμών που οδήγησαν στον πόλεμο και αφετέρου να αποτραπεί η εκ νέου δημιουργία των συνθηκών που οδήγησαν στη μεγάλη ύφεση του 1930. Αποτέλεσμα ήταν η στροφή του πολιτικού συστήματος σε μια πιο φιλελεύθερη κρατική πρακτική όπου το κράτος πρέπει να επικεντρώνει την προσοχή του στην πλήρη απασχόληση, στην οικονομική μεγέθυνση και να εγγυάται τη σταθερότητα και την ευημερία των πολιτών του. Την εποχή εκείνη εφαρμόζεται το «κινσιανό μοντέλο ρύθμισης» της αγοράς, όπως συμβατικά πήρε το όνομά του, από τον οικονομολόγο-μαθηματικό John Maynard Keynes, που είχε ως στόχο μια οικονομική πολιτική μετριασμού των διακυμάνσεων, με στόχο την εξασφάλιση της πλήρους απασχόλησης, τη μείωση της ανεργίας και την εξασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης. Ο λεγόμενος κοινωνικός μισθός ήταν σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης πολιτικών. Όλες οι διαδικασίες της αγοράς, οι επιχειρηματικές και εταιρικές δραστηριότητες, περιορίζονταν από ένα ρυθμιστικό πλαίσιο που έθετε περιορισμούς στη κίνηση του κεφαλαίου με άξονα την εξασφάλιση αυτού του κοινωνικού μισθού. Στις δεκαετίες αυτές με την εφαρμογή του κινσιανού μοντέλου, οι νέες πολιτικές ελέγχου διακίνησης του κεφαλαίου, οι επεκτεινόμενες δημόσιες δαπάνες για την οικοδόμηση του κράτους πρόνοιας και οι κρατικές παρεμβάσεις στην οικονομία, απέδωσαν πλούσιους καρπούς. Τα χρόνια που ακολούθησαν σήμαιναν τη δυνατότητα για κοινωνική αλλαγή και ευημερία και η εργασία από αυτοσκοπός και επιβίωση, έγινε το μέσο για κατανάλωση και επίδειξη. Κατά τη περίοδο της υλικής αφθονίας φαινόμενα των προηγούμενων δεκαετιών όπως η μαζική κατανάλωση και η προαστικοποίηση εντάθηκαν ακόμα περισσότερο με αποτέλεσμα να αναδυθεί «μια νέα κοινωνική γεωγραφία – μια κουλτούρα που βασίζεται στο αυτοκίνητο, το εμπορικό κέντρο του προαστίου και ένα πληθυσμό μεσαίου ή υψηλού εισοδήματος που εξαρτιέται από την πόλη οικονομικά, αλλά είναι ολότελα αποκομμένος από αυτή πολιτιστικά»(Murray Bookchin).

Αύτη η φιλελεύθερη πολιτική του κινσιανού μοντέλου που φαινομενικά τουλάχιστον ήθελε να προβάλλει ένα πιο κοινωνικό πρόσωπο, κατέρρευσε στο τέλος του 1960. Η ανεργία και ο πληθωρισμός υπέστησαν αλματώδεις αυξήσεις, οι δημοσιονομικές κρίσεις των κρατών είχαν σαν αποτέλεσμα να κατακυβηθούν τα φορολογικά έσοδα και να αυξηθούν ραγδαία οι κοινωνικές δαπάνες, ενώ συγχρόνως αναδυόταν η ανάγκη για μια νέα ρύθμιση στις πολιτικές της αγοράς. Η νέα πολιτική που αρχίζει να εφαρμόζεται και που διατηρείται και στις μέρες μας είναι ο λεγόμενος νεοφιλελευθερισμός, όπου κατά τον ορισμό του David Harvey, «είναι ένα νέο πολιτικό πρόγραμμα για την επανεδραίωση των συνθηκών καπιταλιστικής συσσώρευσης και της παλινόρθωσης της δύναμης των οικονομικών ελίτ», δυο βασικών στοιχείων που είχαν κλονιστεί στα προηγούμενα χρόνια του φιλελευθερισμού.

Μέσα σε αυτό το πολιτικό σύστημα η πόλη αλλάζει χαρακτήρα και λειτουργία και μετατρέπεται σε πόλη – επιχείρηση που συμμετέχει σε έναν διεθνή ανταγωνισμό για την προσέλκυση επενδύσεων, λειτουργιών μεγάλων επιχειρήσεων, διεθνών εκδηλώσεων, επισκεπτών, τουρισμού. Ο στόχος αυτός εξυπηρετείται με την κατασκευή μεγάλων γραφειακών χώρων, υποδομών ή και έργων πολιτιστικού χαρακτήρα, καθιστώντας έτσι σαφές ότι ο πολεοδομικός σχεδιασμός διέπεται πλέον από επιχειρηματική λογική. Σύμφωνα με τα πρότυπα του νεοφιλελευθερισμού και τη πεποίθηση των υποστηρικτών του ότι οι ιδιωτικοποιήσεις εξαλείφουν τη γραφειοκρατία αυξάνοντας έτσι την αποδοτικότητα και την παραγωγικότητα, το κράτος προωθεί προγράμματα ιδιωτικοποιήσεων αφαιρώντας όλο και περισσότερο περιουσιακά στοιχεία από τη δημόσια σφαίρα. Για την όξυνση του φαινομένου ευθύνεται και το γεγονός ότι παγκοσμίως δημιουργούνται οικονομικά πανίσχυρες επιχειρήσεις διαχείρισης γης και αξιών, με στόχο στην κατασκευή νέων γιγάντιων οικοδομικών έργων με μικρότερη ή πλήρους απουσίας κρατική παρέμβαση. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γ. Σαρηγιάννης, η είσοδος του μεγάλου επενδυτικού κεφαλαίου σε τομείς που θεωρούνταν δημόσια-κοινωνικά αγαθά, αλλάζει το σκηνικό των σχέσεων ανθρώπων και δραστηριοτήτων και η σχέση ιδιωτικού-δημόσιου επαναπροσδιορίζεται.

Παραδείγματα ιδιωτικοποίησης, υπό το παραπάνω θεωρητικό πρίσμα, αποτελούν η παραχώρηση δημόσιων εγκαταλειμμένων ή μη χώρων για ιδιωτική εκμετάλλευση, υπό το πρόσχημα της ανικανότητας συντήρησης τους από τον κρατικό μηχανισμό. Ακόμα η συντήρηση δημόσιων χώρων ή οι παρεμβάσεις με σκοπό τη βελτίωση τους, είτε στρώνουν το δρόμο για ιδιωτική επένδυση είτε ωφελούν τις αξίες της ήδη περιβάλλουσας ιδιωτικής ακίνητης περιουσίας, αποτελώντας ένα ακόμα τύπο ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου. Η νεοφιλελεύθερη πόλη όλο και περισσότερο χαρακτηρίζεται από συνδυασμό επενδύσεων στον πυρήνα και στην περιφερειακή ζώνη της πόλης, την προώθηση προγραμμάτων με κύριους άξονες το «place marketing» και τα καταναλωτικά πρότυπα των ελίτ. Η πόλη χάνει το δημόσιο και κοινωνικό της χαρακτήρα και γίνεται μια επιχειρηματική πόλη.

— shopping mall

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο της σύγχρονης κοινωνίας που διέπεται από παράλογο και άμετρο καταναλωτισμό, έλλειψη πολιτιστικών σχέσεων και ελεύθερων δημόσιων χώρων, η εμπορική αρχιτεκτονική, οικοδομημένη στις αξίες της αγοράς και ακολουθώντας τις επιταγές που τις ορίζει το marketing παράγει την στέγη της εμπορικής φαντασμαγορίας.

Μόλις το 1956 εγκαινιάζεται στην Edina (προάστιο της Minneapolis) της Minnesota το South Dale Center, το πρώτο περικλειστο εμπορικό κέντρο των ΗΠΑ, που θα αποτελέσει πρότυπο των σύγχρονων mall. Σχεδιασμένο από τον Victor Gruen, αναπτύσσεται σε δυο επίπεδα, περιέχει 72 καταστήματα, ταχυδρομείο, καφετέριες και μια κεντρική «πλατεία», ενώ διαθέτει 5000 θέσεις στάθμευσης. Το αρχικό σχέδιο που περιελάμβανε διαμερίσματα, σχολεία, ιατρεία και πάρκο δεν ολοκληρώθηκε. Όραμα του Gruen ήταν να δημιουργήσει έναν πυρήνα εμπορικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων. Συνδυάζοντας αρχιτεκτονικά στοιχεία προσπάθησε να μιμηθεί τα κέντρα των ευρωπαϊκών πόλεων με τις στοές και τις πλατείες τους. Κατά τις δεκαετίες 1970 και 1980, τα αμερικανικά shopping malls, πολλαπλασιάζονται σε αριθμό, αυξάνονται σε μέγεθος και γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλή. Το 1981 ανοίγει στην Αλμπέρτα του Καναδά το West Edmonton Mall. Πρόκειται για το πρώτο mega mall στο κόσμο, έχει έκταση 500 στρέμματα, διαθέτει 800 καταστήματα, 23.500 εργαζόμενους, 20.000 θέσεις στάθμευσης και δέχεται ετησίως 22 εκατομμύρια επισκέπτες. Το 1989 κατασκευάζεται στο Λος Άντζελες ο πρώτος πολυκινηματογράφος megarplex η Cinemapolis, με 21 αίθουσες.

Όταν γύρω στο 1990 παρατηρείται σημαντική μείωση της επισκεψιμότητας τους, ξεκινά μια δεύτερη φάση ανάπτυξης, η προσθήκη χώρων αναψυχής στις ήδη εγκατεστημένες συγκεντρώσεις. Η ενσωμάτωση δραστηριοτήτων του ελεύθερου χρόνου αποσκοπεί στο να αυξηθεί ο χρόνος παραμονής του καταναλωτή στο εμπορικό κέντρο, το οποίο θα εντάσσεται πια στη καθημερινότητα του. Το 1992 εγκαινιάζεται στο Bloomington της Minnesota το The Mall of America έκτασης 390.000τ.μ, που εξακολουθεί να είναι ένα από τα μεγαλύτερα και δημοφιλέστερα malls παγκοσμίως. Αναπτύσσεται σε τέσσερα επίπεδα και διαθέτει 520 καταστήματα, 20.000 θέσεις στάθμευσης και πλήρη ψυχαγωγικό τομέα με εστιατόρια, κινηματογράφους, μπαρ, θέατρο, εκθεσιακούς χώρους, ενυδρείο και ένα κεντρικό θεματικό πάρκο. Το 2000 η αναπαλαίωση παλαιών εργοστασίων για εμπορικούς σκοπούς αποτελεί γεγονός. Μέσα στα δέκα τελευταία χρόνια πάνω από 300 νέα εμπορικά κέντρα στις ΗΠΑ στεγάστηκαν μέσα σε ανακαινισμένα βιομηχανικά κελύφη. Το 2004 εγκαινιάζεται το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο στον κόσμο, το Golden Resources Shopping Mall στο Πεκίνο σε έκταση 700 στρεμμάτων. Διαθέτει 1200 καταστήματα, 232 κυλιόμενους διαδρόμους και 120.000 επισκέπτες ημερησίως, κάτω από το σύνθημα «το mall αλλάζει τη ζωή σου». Το 2005 οι ΗΠΑ διαθέτουν 46.690 εμπορικά κέντρα και η Ινδία γίνεται η χώρα με τα περισσότερα mall παγκοσμίως, φτάνοντας από τα 33 το 2002, τα 220 το 2005, ξεπερνώντας τα 215 που διαθέτει η Κίνα.

Τα ευρωπαϊκά malls, που εμφανίζονται κυρίως τα τελευταία χρόνια, έχουν ανάλογη εξέλιξη σε πιο περιορισμένο αριθμό και μέγεθος. η έλλειψη χώρου – σε σχέση με την αμερικανική ύπαιθρο – και οι υφιστάμενοι πολεοδομικού σχεδιασμού κανονισμοί, επιβάλλουν σαφώς μικρότερες κλίμακες. Το Metro Center στο Gateshead της Αγγλίας, θεωρείται σήμερα το μεγαλύτερο mall στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Εντυπωσιακό είναι το στοιχείο πως η κατασκευή του το 1986, χρηματοδοτήθηκε από την επιτροπή της εκκλησίας της Μεγάλης Βρετανίας.

South Dale Center - 1953

Η αρχιτεκτονική τυπολογία των mall, διέπεται από τη λογική της αβίαστης περιπλάνησης στις βιτρίνες όπου εκτίθενται τα προϊόντα. Αυτό επιτυγχάνεται με την κυκλική ανάπτυξη ευμεγεθών διαδρόμων κυκλοφορίας που καθοδηγούν σχηματικά τον επισκέπτη από τη μια βιτρίνα στην άλλη γύρω από ένα κέντρο που στην οπτική του φυγή καταλήγει σε θόλο ή γυάλινη οροφή, ενώ ταυτόχρονα κυλιόμενες σκάλες καθιστούν τη μετάβαση από το ένα επίπεδο στο άλλο ακόμα πιο γρήγορη. Διαφημιστικά πανό, πινακίδες, γιγαντοοθόνες που προβάλλουν διαφημιστικά μηνύματα, όλα επιτυγχάνουν με ιδιαίτερη μαεστρία να καλλιεργήσουν στο άτομο την ψευδαίσθηση ότι η κατανάλωση των διαφημιζόμενων προϊόντων μπορεί να οδηγήσει στη βίωση μοναδικών και απόλυτα προσωπικών εμπειριών, χρίζοντας την απόκτησή τους επιτακτική για την κοινωνική τους ανέλιξη. Τα κριτήρια σχεδιασμού στοχεύουν στην ικανοποίηση και των πέντε αισθήσεων. Τα mall αναπτύσσονται με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνονται όλο και περισσότερο σε οικείες αστικές διαδρομές : δρομάκια, πεζόδρομοι, σιντριβάνια, δέντρα, παρτέρια με φυτά, συνθέτουν ένα σκηνικό που προσομοιώνει το δημόσιο χώρο, δίνοντας στον επισκέπτη τη ψευδαίσθηση βιωμάτων, τα οποία ξυπνούν τη συνήθεια ή τη νοσταλγία. Ενδιαφέρον αποτελούν οι παρατηρήσεις του κοινωνιολόγου και καθηγητή John Paul, σε μια προσπάθεια παραλληλισμού του mall με την εκκλησία πάνω στη χρήση των σχεδιαστών, στοιχείων από το θρησκευτικό συμβολισμό όπως το νερό και το φως και τελικά την ενσωμάτωση τους στο γενικότερο δομικό ιστό των εμπορικών κέντρων. «το νερό υπάρχει σχεδόν σε όλα τα mall και βοηθάει τη ροή των αγορών. Υπάρχουν σιντριβάνια, ποταμάκια, καταρράκτες, όλα σχεδιασμένα ερμηνεύοντας το θρησκευτικό συμβολισμό του νερού που είναι ο εξαγνισμός. Το ίδιο ισχύει και με τον τρόπο που χρησιμοποιείται το φως. Το φως είναι ενέργεια, έτσι στο κέντρο υπάρχει πάντα κάποιος μεγάλος φεγγίτης. Το έντονο φως σηματοδοτεί πως αυτό το μέρος έχει κάτι ξεχωριστό». Συνήθως τα mall είναι ψηλοτάβανα προκαλώντας στον άνθρωπο ένα αίσθημα ταπεινότητας όπως και στις περισσότερες εκκλησίες. Η κατανάλωση λοιπόν μέσα σε αυτούς τους χώρους αναγάγετε σε αυτό που τελικά πρεσβεύει στη σύγχρονη κοινωνία : σε θρησκεία. Και όχι απλώς σε μια νέα θρησκεία, αλλά σαν τη μοναδική κοινή που διαδίδεται με ταχύτατους ρυθμούς παγκοσμίως. Η αρχιτεκτονική λοιπόν, έρχεται να προσδώσει στα mall αυτό που χρειάζεται κάθε θρησκευτικό σύμβολο, τη μεγαλοπρέπεια και να αντικαταστήσει έτσι τους ναούς όπου οι πιστοί θα κερδίσουν την υπερβατικότητα τους όχι μέσα από την εγκράτεια και τη νηστεία, αλλά μέσα από τον υπερκαταναλωτισμό.

Dubai Mall

West Edmonton Mall, Canada

Robinsons Place, Manila

Β. οι χώροι εμπορίου στην Ελλάδα

Η εξέλιξη των εμπορικών στοών στον Ελλαδικό χώρο δεν ήταν αντίστοιχη με αυτή που εκδηλώθηκε σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, εξαιτίας της καθυστερημένης εκβιομηχάνισης, αλλά και των καλών κλιματικών συνθηκών καθώς ευνοούσαν την ύπαρξη υπαίθριων αγορών. «Στην εποχή της Τουρκοκρατίας η αγορά που λειτουργούσε όλα αυτά τα χρόνια ήταν το Bazaar της Αθήνας (γύρω από την Ρωμαϊκή Αγορά) με το ρολόι του Έλγιν, όπου συνέχισε να εκτυλίσσεται στην ίδια θέση μέχρι την καταστροφή του από πυρκαγιά το 1885» (Δ. Καρύδης). Στις επαρχιακές πόλεις το εμπόριο διεξάγεται στο δρόμο κάτω από πρόχειρες κατασκευές.

—=— εμπορικές στοές - αγορές

Οι στοές στην Αθήνα, στο πρότυπο των ευρωπαϊκών “galleries” εμφανίζονται εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896, στα πλαίσια της αστικής ανάπτυξης. Επί της οδού Ερμού οικοδομείται το 1883, για λογαριασμό του μεγαλέμπορου Βασιλείου Μελά, τετραώροφο νεοκλασικό μέγαρο «μετά υαλοσκεπούς διόδου» (Αρχείο Νεοτέρων Μνημείων του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών). Πρόκειται για τη στοά Κόνιαρη – Μελά, που υπάρχει μέχρι σήμερα στη πλατεία Καπνικαρέας. Η στοά Πύρρου, κατασκευασμένη το 1885, βρίσκεται επίσης στον ίδιο εμπορικό δρόμο της Αθήνας, στην οδό Ερμού. Εσωτερικά περάσματα προς εμπορική χρήση δημιουργήθηκαν και με την ανέγερση κτηρίων σε κεντρικούς δρόμους της Αθήνας στα μέσα του 20ου αιω. όπως η στοά Κοραή και η στοά Αρσακείου (στοά του Βιβλίου). Στη Θεσσαλονίκη η εμπορική στοά κάνει την εμφάνισή της κατά την ανοικοδόμηση της πόλης μετά την μεγάλη πυρκαγιά του 1917. Στις επαρχιακές πόλεις του 19ου αιω. οι εμπορικές δραστηριότητες συντελούνται επί το πλείστον σε υπαίθριες λαϊκές αγορές αλλά και σε οικοδομήματα κτιριακών εγκαταστάσεων που εξυπηρετούν τις εμπορικές συναλλαγές και βελτιώνουν τις συνθήκες εργασίας των έμπορων. Στο επίπεδο της κάτοψης η σύνθεση βασίζεται σε έναν ή δυο άξονες κίνησης με καταστήματα εκατέρωθεν των αξόνων.

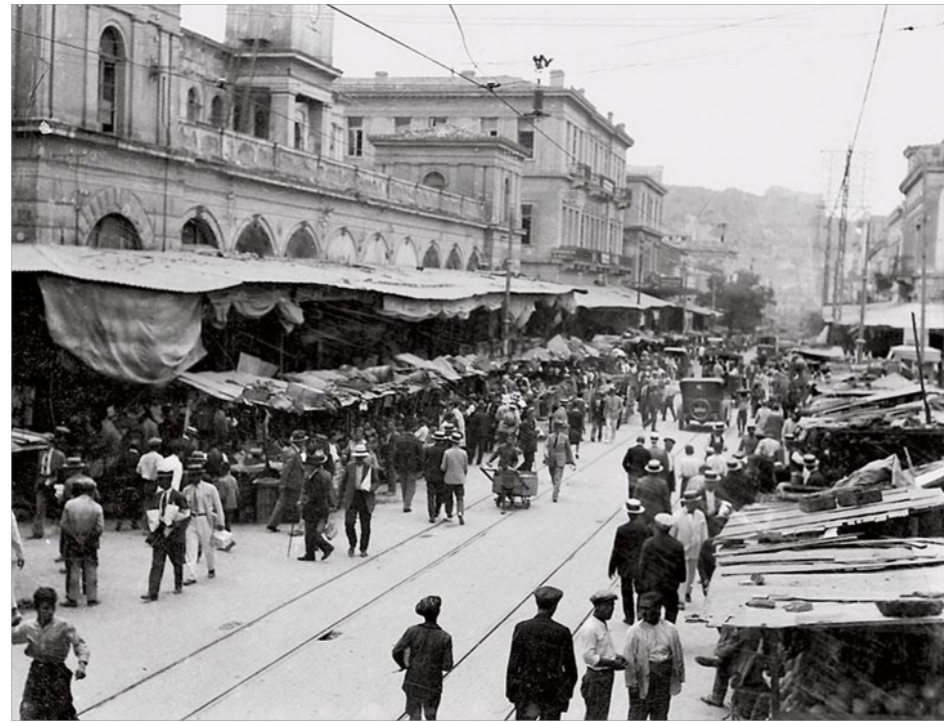
Στοά Κόνιαρη - Μελά, Αθήνα

Στοά του Βιβλίου, Αθήνα

Λαϊκή Αγορά, Πάτρα

Βαρβάκειος Αγορά, Αθήνα, 1886

Δημοτική Αγορά Άργους, 1889

Δημοτική Αγορά Χανίων, 1922

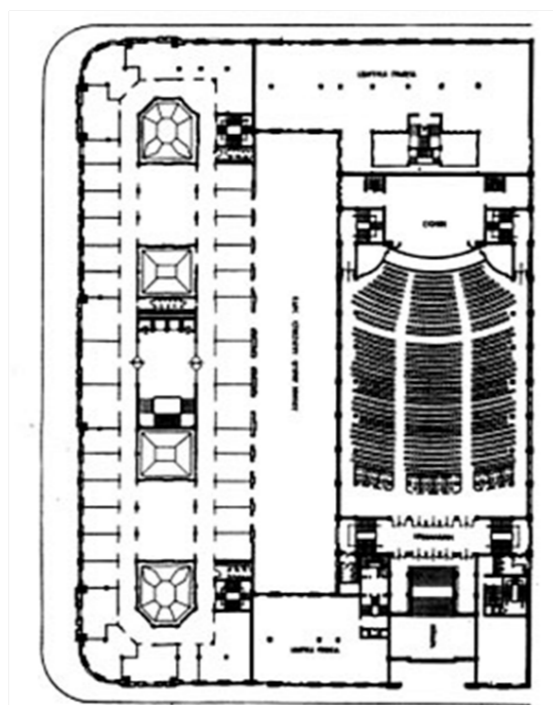
Αγορά Μοδιανό, Θεσσαλονίκη 1930

ΠΟΛΥΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ

Μια πρώτη ένδειξη της μετάβασης από τη στοά στο πολυκατάστημα είναι η ανέγερση του Μεγάρου του Μετοχικού Ταμείου Στρατού, που αρχίζει να οικοδομείται το 1927 για να ολοκληρωθεί το 1939 στο οικοδομικό τετράγωνο Σταδίου-Αμερικής-Πανεπιστημίου-Βουκουρεστίου. Το επιβλητικό πενταόροφο οικοδόμημα, το οποίο μάλιστα περιλαμβάνει και τη στοά Σπυρομηλίου, στεγάζει εμπορικές λειτουργίες, γραφεία και δημοφιλείς χώρους αναψυχής μεταξύ των οποίων το κινηματοθέατρο Παλλάς, το ζαχαροπλαστείο Zonar's και το καφέ Brazilian. Από το 2006, μετά την πλήρη ανακαίνισή του που ανέλαβε ο κλάδος real estate της τράπεζας Πειραιώς, το οικοδομικό συγκρότημα λειτουργεί υπό την επωνυμία City Link και αποτελεί εμπορικό κέντρο εμβαδού 65.000τ.μ. Η δημιουργία πολυκεντρικού πυρήνα γύρω από το παραδοσιακό κέντρο της Αθήνας, ενισχύθηκε μετά τη δεκαετία του 1970 με την ανάπτυξη οδικού και περιφερειακού δικτύου, με την αύξηση και αναβάθμιση των μέσων μεταφοράς και τη θέσπιση και διερεύνηση νέων ρυθμιστικών προτάσεων για τα προάστια της πόλης. Έτσι τις δεκαετίες 1970 και 1980 εισάγεται ένας νέος πιο απρόσωπος τύπος εμπορίου, που στεγάζεται σε πολυώροφα κτίρια με εσωτερικές κυλιόμενες σκάλες και κλιματισμό. Την εποχή αυτή στην Αθήνα κυριαρχούν πολυκαταστήματα όπως το Μινιόν, ο Λαμπρόπουλος και το Ατενέ, ενώ κάνουν την εμφάνισή τους μεγάλες αλυσίδες λιανικού εμπορίου τροφίμων παραμερίζοντας τα παραδοσιακά παντοπωλεία.

Μέγαρο Μετοχικού Ταμείου Στρατού, 1980

κάτοψη Μεγάρου

Μέγαρο Μετοχικού Ταμείου Στρατού, 2008

Ο ανταγωνισμός οξύνεται περισσότερο τη δεκαετία του 1990, με την είσοδο στην ελληνική αγορά, μεγάλων πολυεθνικών ομίλων. Οι νέες επιχειρήσεις πολλαπλασιάζονται σε αριθμό και μέγεθος, αναζητώντας διαθέσιμη γη εκτός των ορίων του κέντρου της πόλης. Έτσι υπεραγορές τροφίμων, επίπλων, ρούχων, ηλεκτρονικών κλπ, εμφανίζονται στις παρυφές μεγάλων κυκλοφοριακών αρτηριών προς την κατεύθυνση των προαστίων (πχ λεωφόρος Κηφισίας). Ανάλογη είναι και η εξέλιξη των εμπορικών κέντρων στη Θεσσαλονίκη και σε πολλές άλλες επαρχιακές πόλεις. Το επόμενο βήμα γίνεται στον τομέα των κινηματογράφων. Το 1997 η αυστραλιανή Village Roadshow Ltd δημιουργεί στο Μαρούσι το Village 10 Cinemas, συγκρότημα που περιλαμβάνει 10 κινηματογραφικές αίθουσες και κάποια αναψυκτήρια. Η επιτυχία του εγχειρήματος οδηγεί στη γεωγραφική εξάπλωση των πολυκινηματογράφων και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας, ενώ η ίδια πολυεθνική εγκαινιάζει το 1999 το πρώτο σύγχρονο εμπορικό-ψυχαγωγικό κέντρο στην Ελλάδα.

Το Village Entertainment Park στον Ρέντη, διαθέτει 20 κινηματογραφικές αίθουσες, εμπορικά καταστήματα, εστιατόρια, καφετέριες και παιδότοπο και προετοιμάζει τη θετική στάση του ελληνικού κοινού απέναντι σε έναν νέο πιο φαντασμαγορικό τύπο κατανάλωσης, που βρίσκει την έκφραση του στο σύγχρονο mall.

Village Entertainment Park, Αθήνα

Πολυκατάστημα Minion, Αθήνα

— shopping mall

Αν η Ελλάδα αποτελούσε για αρκετά χρόνια την παρέκκλιση του νεοφιλελευθέρου μοντέλου ανάπτυξης, σήμερα το ακολουθεί μαζί με τα ευρωπαϊκά πρότυπα ανάπτυξης. Σημείο τομής για την ανάπτυξη και ιδιαιτέρως για την εικόνα της Αθήνας, αποτέλεσε η διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, για τους οποίους η Αθήνα μετατράπηκε σε ένα τεράστιο εργοτάξιο, με ιδιαιτέρως υψηλούς δημόσιους και δευτερευόντως ιδιωτικούς πόρους, με στόχο την ανάδειξη της πόλης σε μητροπολιτικό κέντρο διεθνούς εμβέλειας. Στο ίδιο μήκος κύματος κινήθηκαν και οι ανάλογες ρυθμίσεις θεσμικών πλαισίων σχεδιασμού που δημιούργησαν ένα ευέλικτο πλαίσιο για τη διείσδυση του κεφαλαίου σε ακόμα περισσότερους τομείς.

Έτσι, το 2005 εγκαινιάζεται στην Αθήνα το The Mall Athens στο Μαρούσι και το Mediterranean Cosmos στη Θεσσαλονίκη, τα πρώτα οργανωμένα εμπορικά κέντρα στην Ελλάδα που ακολουθούν την τυπολογία των αμερικάνικων malls. Το The Mall Athens χωροθετημένο δίπλα σε ένα βασικό συγκοινωνιακό κόμβο μακριά από το κέντρο της πόλης, αποτελεί το μεγαλύτερο εμπορικό- ψυχαγωγικό συγκρότημα της Ελλάδας, συνδυάζοντας 58,500τ.μ διαθέσιμοι ενοικιάσιμοι χώροι και 90,000τ.μ υπόγειων χώρων. Περιλαμβάνει περίπου 200 καταστήματα, πολυκινηματογράφο 14 αιθουσών, 25 εστιατόρια και καφετέριες που αναπτύσσονται σε τέσσερις ορόφους και τρία υπόγεια επίπεδα στάθμευσης.

Η μεγάλη προσέλευση του κοινού στο The Mall, οδηγεί τα επόμενα χρόνια στην ανέγερση παρόμοιων εμπορικών κέντρων. Το 2008 ανοίγει το Golden Hall στη Λεωφόρο Κηφισίας, ενώ λίγο αργότερο το Athensheart στην οδό Πειραιώς. Η επιτυχία των εγχειρημάτων προσανατολίζει το επιχειρηματικό κεφάλαιο στη δημιουργία σύγχρονων κέντρων εμπορίου τύπου mall. Τα περιθώρια ανάπτυξης του τομέα αυτού θεωρούνται πολύ μεγάλα καθώς η αντιστοιχία τετραγωνικών μέτρων εμπορικών κέντρων ανά κάτοικο είναι πολύ μικρή σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Έτσι, μεγάλοι κατασκευαστικού όμιλοι στρέφουν το ενδιαφέρον τους για την ανοικοδόμηση τέτοιων χώρων, μικρότερου μεγέθους, όχι μόνο στην Αττική, αλλά και στις μεγάλες πόλεις της επαρχίας, όπου υπάρχει ο ικανός αριθμός υποψηφίων καταναλωτών (Λάρισα, Βόλος, Ηράκλειο Κρήτης, Ιωάννινα). Το 2011 εγκαινιάζεται στην περιοχή των Σπάτων, το McArthurGlen Designer Outlet, το πρώτο εκπτώτικό χωριό στην Ελλάδα, που αποσκοπεί να φέρει πιο κοντά τον μέσο Έλληνα καταναλωτή σε προϊόντα μεγάλων διάσημων οίκων μόδας, που μπορεί να αγοράσει σε «ελκυστικές τιμές». Σε έκταση 21.000τ.μ, σχεδιασμένο σε νεοκλασικό στυλ ώστε να θυμίζει παλιά γειτονιά της Αθήνας, συνδυάζοντας εμπορικούς και ψυχαγωγικούς χώρους, στέλνει το μήνυμα του υποτιθέμενου «smart shopping» στο καταναλωτικό κοινό και με την παρότρυνση «δείτε το σαν εκδρομή στην παλιά Αθήνα» περιμένει την απήχρησή του.

The Mall, Αθήνα 2007

MC ARTHUR GLEN DESIGNER OUTLET, Αθήνα 2011

Μέρος II

δύο αστικά φαινόμενα
shopping mall vs αυτο-οργάνωση

A. δημόσιος χώρος σε κρίση

Μέσα από την ιστορική διαδρομή της εξέλιξης των χώρων εμπορίου ανακαλύψαμε αρκετές φορές αφενός την αμφίδρομη σχέση της πόλης με το εμπόριο, όπου η σύσταση της πόλης ευνόησε την ανάπτυξή του, ενώ την ίδια στιγμή οι αλλαγές στον αστικό χώρο συνδέθηκαν σε κάθε ιστορική περίοδο με τις εμπορικές δραστηριότητες και τις συνθήκες κατανάλωσης, αφετέρου την ταύτιση των χώρων εμπορίου με κοινωνικούς χώρους. Οι πρώτοι χώροι εμπορικών δραστηριοτήτων, όπως η αγορά ή το παζάρι, ήταν ανοιχτοί, υπαίθριοι χώροι, ενταγμένοι στον ιστό της πόλης. Δημιουργούσαν ένα πλέγμα σχέσεων τόσο μεταξύ πολιτών, όσο και στη σχέση πολίτη-δημόσιου χώρου. Ο δημόσιος αυτός χώρος που σήμερα τείνει να εξαλειφθεί, παρείχε το πεδίο στο οποίο ο άνθρωπος ως ενεργός κάτοικος του άστεως αποκτούσε υπόσταση ως πολιτικό ον και αναδυόταν έτσι η κυριότερη έκφανση του δημόσιου χώρου ως πολιτικού χώρου. Όπως σημειώνει και η Hannah Arendt: «ο δημόσιος χώρος είναι κατεξοχήν πολιτικός χώρος και ήδη από την αρχαιότητα ήταν συνυφασμένος με τον χώρο της αγοράς». Οι δρόμοι και οι πλατείες κατά καιρούς έγιναν χώροι συγκεντρώσεων, διαμαρτυρίας, αντίστασης αλλά και χώροι παραγωγής πολιτισμού, έγιναν το πεδίο καταγραφής της ανθρώπινης και δη της πολιτικής δραστηριότητας.

Η νέα αυτή ανάπτυξη των χώρων εμπορίου μεταφέρει στο εσωτερικό τους το καταναλωτικό αγαθό, αποκόπτοντάς το από το δημόσιο χώρο της πόλης, της οποίας δεν θέλουν να αποτελούν τμήμα ή συνέχεια, αλλά μια εντελώς ξεχωριστή οντότητα, έναν μικρόκοσμο που θα υποκαταστήσει τις βασικές λειτουργίες της πόλης. Αυτή η εσωστρέφεια προωθείται ως το βασικότερό τους προσόν : ο επισκέπτης κινείται σε ένα ονειρικό και ασφαλές περιβάλλον μακριά από τη «βρωμιά» του δρόμου. Οι νέοι χώροι εμπορίου-αναψυχής απαγκιστρώνουν το δημόσιο χώρο από την πόλη εγκλωβίζοντάς τον πίσω από πόρτες σε ένα περιβάλλον όπου δημόσιο και ιδιωτικό διεισδύουν η μια στην άλλη. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Σ.Σταυρίδης: «όπως ο χώρος των πολυκαταστημάτων είναι ταυτόχρονα οικείος και εντυπωσιακός, είναι ταυτόχρονα ιδιωτικός και δημόσιος. Είναι ιδιωτικός γιατί ανήκει σε κάποιον ο οποίος τον παραχωρεί για «δημόσια χρήση» για να ωφεληθεί τελικά από τη μαζική είσοδο αγοραστικού κοινού. Ο δημόσιος χώρος αποσιλώνεται, μετατρέπεται σε εξάρτημα της αγοράς και αντικαθίσταται τελικά από νέες μορφές ιδιοκτησίας, που παράγουν «ψευδο-ιδιωτικούς» χώρους από τη μία και «ψευδο-δημόσιους» από την άλλη. Το δημόσιο εδώ παύει να είναι το πεδίο της συνύπαρξης, της διαπραγμάτευσης ή του ανταγωνισμού και μετατρέπεται σε πεδίο εκδήλωσης μιας αναγνωρίσιμης και πιστοποιήσιμης συλλογικής ταυτότητας».

Σε αυτούς τους νέους χώρους τα χαρακτηριστικά που συνέθεταν τη φυσιογνωμία ενός δημόσιου χώρου αλλοιώνονται, καταργούνται : το απρόοπτο και ο αυθορμητισμός ακυρώνονται έναντι μιας επαναλαμβανόμενης, ομοτυπικής και κατευθυνόμενης δράσης που εποπτεύεται συνεχώς από κάμερες, η είσοδος επιτρέπεται μόνο στα άτομα που φέρουν τη ταυτότητα του καταναλωτή, την οποία διατηρούν καθ' όλη τη διάρκεια παραμονής τους, άτομα που αποκλίνουν από αυτά τα πρότυπα, από ψήγματα πολιτικής δράσης (πχ μοίρασμα φυλλαδίων πολιτικού περιεχομένου) μέχρι μικρο-εμπόρους, είναι ανεπιθύμητα και εκδιώκονται από το καθεστώς της αυξημένης αστυνόμευσης που επικρατεί και φροντίζει για τη σωστή και «καθαρή» εικόνα του εμπορικού κέντρου.

Ο σύγχρονος άνθρωπος- καταναλωτής μεταβαίνει σχεδόν τυφλά, μέσα από διαφημιστικές πινακίδες σε συγχρόνους χώρους κατανάλωσης, αγνοώντας τις περισσότερες φορές από το οπτικό του πεδίου εικόνες και σημεία αναφοράς (μνημεία) της πόλης και κινείται στην πόλη με γνώμονα μια υποχρεωτική διαδικασία με τέρμα την κατανάλωση. Οι χώροι που πια στεγάζουν το εμπόριο δεν ενισχύουν την ατομική ταυτότητα και συνείδηση, ούτε τις σχέσεις των ανθρώπων, αντιθέτως ευνοούν την απομόνωση και την ομοιότητα. Ο άνθρωπος βιώνει το πέρασμα του στη πόλη του φαντασμαγορικού στυλ, βυθισμένος σε μια μοναχική ανωνυμία. Η λογική λειτουργίας των shopping malls καταργεί τις σχέσεις των ανθρώπων, θέτοντας ως κυρίαρχη τη σχέση καταναλωτή-προϊόντος. Το άτομο αναγνωρίζει πια το χώρο όχι μέσω της μορφής αλλά μέσω της εμπορικής λειτουργίας του, ενώ ο χώρος δεν ορίζεται πια από την ιστορικότητα ή την ταυτότητά του.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Γ. Σαρηγιάννης, «αν αναλογιστεί κανείς ότι ανέκαθεν οι δημόσιοι χώροι της πόλης είναι οι πυρήνες διαφόρων διεργασιών (π.χ εξεγέρσεων) και ότι ο έλεγχος τους αποτελεί μέλημα της εκάστοτε πολιτικής εξουσίας (ιδιωτικό συμφέρον και παγκόσμιες οικονομικές δυνάμεις), δεν μπορεί να υπάρξει καλύτερος τρόπος ελέγχου της κοινωνικής δράσης, από τη δημιουργία ψευδαίσθησης δημόσιου χώρου σε ιδιωτικούς θύλακες, μετατοπίζοντας τη δημόσια ζωή σε αυτούς.»

Β. αυτο - οργάνωση

Ενάντια στους κανόνες της εμπορευματοποίησης, του καπιταλισμού, της άλογης κατανάλωσης και της ιδιωτικοποίησης των δημόσιων χώρων, σαν απάντηση στην πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική κρίση, ομάδες πολιτών σε διάφορες πόλεις του κόσμου συσπειρώθηκαν προκειμένου να διεκδικήσουν την πόλη που τους ανήκει και τον τρόπο ζωής που επιθυμούν. Είτε η συσπείρωση αυτή είχε σαν στόχο άλλοτε την διάσωση ενός ιστορικού κτιρίου, άλλοτε ενός πάρκου, την διεκδίκηση χώρων αναψυχής, τη δημιουργία εναλλακτικών μορφών εμπορίου, ανταλλαγής και συνδιαλλαγής, είτε την κατάληψη δημόσιων εγκαταλελειμμένων κτιρίων-περιοχών και τη μετατροπή τους σε αυτό-διαχειριζόμενους χώρους αλληλεγγύης και προσφοράς, αυτό που είναι άξιο αναφοράς αλλά και μίμησης είναι το γεγονός πως πολίτες ένιωσαν την ανάγκη όχι μόνο να διεκδικήσουν αυτό που επιθυμούν και τους ανήκει, αλλά και να παρουσιάσουν εναλλακτικούς τρόπους επίτευξης του ευ-ζην μέσα σε ένα πλαίσιο αυτό-προσφοράς, καθώς και να γίνουν ενεργοί πολίτες διαμορφώνοντας συλλογικά το περιβάλλον που ζουν.

Ανάλογες κινήσεις σε χώρες της Ευρώπης ήταν διαδεδομένες ήδη από τη δεκαετία του 1970 και αναφέρονται σαν «κοινωνική οικονομία» αποτελώντας τον τρίτο τομέα της οικονομίας, (ιδιωτικός, δημόσιος, κοινωνικός). Αν και η έννοια κοινωνική οικονομία είναι κάπως συγκεχυμένη, δηλώνει την ανάπτυξη του «ακτιβισμού», της «αυτό-οργάνωσης», της κινητοποίησης και της ενεργοποίησης των πολιτών σε ένα πεδίο κοινωνικο-πολιτικών δράσεων και κοινωνικο-οικονομικών δραστηριοτήτων, αναφερόμενος και σαν «τρίτος τομέας». Οι φορείς του τρίτου τομέα δραστηριοποιούνται σε έναν ενδιάμεσο, σχετικά ριζοσπαστικό χώρο, ο οποίος βρίσκεται μεταξύ του δημόσιου τομέα και της οικονομίας της αγοράς ενώ από πολιτικής απόψεως οι οργανισμοί αυτοί αποτελούν εκούσιες, εθελοντικές, συμμετοχικές και αδέσμευτες συσπειρώσεις πολιτών που συγκροτούν ανεξάρτητες δομές, οι οποίες δρουν στο χώρο πλήρως αυτονομημένα από τα πολιτικά κόμματα. Οι δραστηριότητες καλύπτουν ένα ευρύ πεδίο κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών, ουμανιστικών, κ.λπ. αναγκών σε διάφορους τομείς (πολιτική, υγεία, εκπαίδευση, απασχόληση, πολιτισμός, οικολογία - περιβάλλον, κοινωνική μέριμνα –φροντίδα, πρόνοια, παροχή νομικής υποστήριξης, προάσπιση ανθρωπίνων και πολιτικών δικαιωμάτων, κ.λπ.).

Στην Ελλάδα, εκτός από αυτό-διαχειριζόμενους χώρους αριστερών σχημάτων, που στην πλειονότητα τους προέκυπταν από καταλήψεις δημόσιων εγκαταλελειμμένων χώρων και μέσω αυτό-προσφοράς και ατομικής εργασίας μετατρέπονταν σε ανοιχτούς κοινωνικούς χώρους προάγοντας έννοιες όπως ανταλλαγή, συλλογικότητα, αλληλεγγύη, ισότητα, το άνοιγμα τέτοιων κινήσεων ήρθε σαν αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Έτσι από το 2009 παρατηρείται αύξηση φαινομένων όπως αυτό-διαχειριζόμενοι χώροι, κινήματα που διεκδικούν όχι μόνο ισότητα και δικαιοσύνη, αλλά και το χώρο που τους ανήκει, ζωντανεύοντας έτσι την πραγματική διάσταση του δημόσιου χώρου σαν πολιτικού χώρου. Για τα επόμενα δύο χρόνια γίνεται η κοινωνική ζύμωση που απαιτείται για να καταλήξει σε ένα πρωτοφανές για την Ελλάδα του 20ου αιώνα, φαινόμενο, το κίνημα των πλατειών.

Από τον Μάιο του 2011 έως τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, πολίτες όλων των ηλικιών, όλων των πεποιθήσεων, συσπειρώνονται για να διαμαρτυρηθούν ενάντια στα νέα οικονομικά μέτρα της κυβέρνησης. Οι πλατείες της Ελλάδας γεμίζουν με φωνές, διαμαρτυρίες, αποδοκιμασίες σε πολιτικά πρόσωπα και όλα αυτά οργανωμένα μέσα από λαϊκές συνελεύσεις με αιτήματα άμεσης δημοκρατίας. κι αν το κίνημα των πλατειών έσβησε, άνοιξε το δρόμο σε νέες μορφές κοινωνικοποίησης και ανταλλαγής. Άρχισαν λοιπόν να ξεφυτρώνουν σε όλη την Ελλάδα κοινωνικά δίκτυα ενάντια στην απομόνωση και τη μοναχικότητα των αναδυόμενων οικονομιών. Οι δρόμοι και οι πλατείες άρχισαν να φιλοξενούν παζάρια ανταλλαγής, μαθήματα χορού, συλλογικές κουζίνες, βιβλιοθήκες, ενώ δημιουργήθηκαν δίκτυα που προωθούσαν ένα τρόπο ζωής ανεξάρτητο από το ισχύον οικονομικό σύστημα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτέλεσαν οι τράπεζες χρόνου, όπου λειτουργούν ανταλλάσσοντας υπηρεσίες τα μέλη, η δημιουργία νέων νομισμάτων σαν μέσο ανταλλαγής αγαθών και υπηρεσιών, τα κοινωνικά ιατρεία, αλλά και οι ομάδες που μέσα από αρχιτεκτονικές και εικαστικές προτάσεις παρουσίασαν νέες μορφές του πως θα μπορούσαν οι γειτονίες της Ελλάδας να μεταμορφωθούν. Ανεξάρτητα από το εύρος ή την επιτυχία αυτών των κινήσεων, το σημαντικό χαρακτηριστικό τους είναι πως οι κάτοικοι έγιναν πολίτες μέσα από ένα σύστημα αξιών που οι ίδιοι διαμόρφωσαν, έχοντας σαν βάση πως ακόμα και αν οι πόλεις μοιάζουν εχθρικές, ακόμα κι αν το πολιτικό σκηνικό της χώρας διαμορφώνει μια ανεπαρκή οικονομική συνθήκη ευτελίζοντας της συνθήκες εργασίας και διαβίωσης, μέσα από την αλληλεγγύη, τη προσφορά και την αυτό-οργάνωση μπορεί όχι μόνο η καθημερινότητα να γίνει λιγότερο μοναχική και δύσκολη, όχι μόνο να δημιουργηθούν ανθρώπινα πλέγματα κοινωνικοποίησης και προσφοράς, αλλά και να προαχθεί ένας τρόπος ζωής που ο άνθρωπος δεν είναι καταναλωτής αλλά πολίτης, να βοηθηθεί όχι μόνο η οικονομία των οικογενειών, αλλά και η εξέλιξη των δεσμών μεταξύ των ανθρώπων.

Πολλές οι πρωτοβουλίες των κατοίκων σε ολόκληρη την Ελλάδα, όπου στην έλλειψη χρημάτων απαντούν με αλληλέγγυα ανταλλαγή χωρίς χρήματα και χαριστικά παζάρια. Στην έλλειψη τροφής απαντούν με αυτοκαλλιέργεια, αυτό-διαχειριζόμενους κήπους και διατήρηση παραδοσιακών σπόρων. Στην ανεργία απαντούν με συνεταιρισμούς και εργασιακές κολεκτίβες, στην έλλειψη στέγασης με κοινωνικές καταλήψεις στέγης και οικο-κοινότητες, ενώ στην έλλειψη συντροφικότητας με συλλογικές κουζίνες, ενώ στο έλλειμμα δημοκρατίας και την πολιτική ολιγαρχία με αμεσο-δημοκρατικές συνελεύσεις γειτονιών.

---

1. Πάρκο Ναυαρίνου, Εξάρχεια

Στην πυκνοδομημένη γειτονιά των Εξαρχείων, τον Μάρτιο του 2009, οι κάτοικοι «κατέλαβαν» το οικόπεδο στη συμβολή των οδών Χαρ. Τρικούπη, Ναυαρίνου και Ζωοδόχου Πηγής, που μέχρι τότε λειτουργούσε ως ιδιωτικός χώρος στάθμευσης και τον μεταμόρφωσαν σε μια ανάσα ελεύθερου χώρου στην καρδιά της Αθήνας. Στο οικόπεδο, έκτασης 1.500 τ.μ., οι κάτοικοι φύτεψαν μόνιμοι τους λουλούδια, κατασκεύασαν παιδική χαρά και συχνά διοργανώνουν εκδηλώσεις και διάφορες άλλες δραστηριότητες εντός αυτού. Ο συγκεκριμένος χώρος ανήκει στο Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ) και είχε παραχωρηθεί στο Δήμο Αθηναίων προκειμένου να μετατραπεί σε πάρκο. Ως αντάλλαγμα, το ΤΕΕ θα έπαιρνε για αποζημίωση τη μεταφορά του συντελεστή δόμησης που είχε το συγκεκριμένο οικόπεδο. Παρόλα αυτά και ενώ υπάρχει απόφαση του Δήμου Αθηναίων από το 1990, ο χώρος ήταν για πολλά χρόνια πάρκινγκ. Όταν έληξε η μίσθωση του δήμου, και ενώ κινδύνευε να οικοδομηθεί το οικόπεδο, επενέβησαν οι κάτοικοι της περιοχής μετατρέποντάς το σε χώρο αναψυχής και συλλογικής δράσης, μετά από 19 χρόνια. Σε κοινή συνέντευξη Τύπου, ο Δήμος Αθηναίων και το ΤΕΕ, αναφέρθηκαν στις 30 Μαρτίου στις προθέσεις τους μετά την πρωτοβουλία κατοίκων της περιοχής να καταλάβουν το οικόπεδο, και να το μετατρέψουν σε «αυτοδιαχειριζόμενο πάρκο» και ανακοίνωσαν την ανταλλαγή του οικοπέδου της Χαριλάου Τρικούπη και Ναυαρίνου με τις προσφυγικές πολυκατοικίες της λεωφόρου Αλεξάνδρας, στις οποίες θα στεγαστούν οι υπηρεσίες του Τεχνικού Επιμελητηρίου. Η πρόταση αυτή υποβλήθηκε και επισήμως στο ΥΠΕΧΩΔΕ τον Απρίλιο και προβλέπει στις 5 από τις 8 πολυκατοικίες των προσφυγικών να δημιουργηθούν τα νέα γραφεία του ΤΕΕ. Σε ό,τι αφορά στο ακίνητο της οδού Ναυαρίνου, η κυριότητα του οποίου θα περάσει στο δήμο Αθηναίων σε περίπτωση που γίνει δεκτή η πρόταση, θα δημιουργηθεί πάρκο. Σήμερα λειτουργεί σαν καταπράσινος, ελεύθερος χώρος εκδηλώσεων, μαθημάτων, προβολών, παιδικών εκδηλώσεων, καθώς και σαν χώρος αναψυχής και κοινωνικοποίησης.

2. δημοτική αγορά Κυψέλης

Έργο του 1935, το κτίριο είναι το μόνο που υλοποιήθηκε από το φιλόδοξο σχέδιο του ιστορικού δημάρχου Κ. Κοτζιά, που προέβλεπε τη δημιουργία συνοικιακών αγορών με στόχο την εξυπηρέτηση των δημοτών και την αποσυμφόρηση της Βαρβακείου. Δεκαετίες αργότερα, αποτελεί ένα από τα ελάχιστα δημόσια και δημοτικά κτίρια σε μια πολυπληθή περιοχή, όπου οι ανάγκες για πολιτισμό και ψυχαγωγία καλύπτονται αποκλειστικά από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Το συγκρότημα, που περικλείεται από τις οδούς Σποράδων, Ζακύνθου, Σύρου και τη Φωκίωνος Νέγρη, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα του μοντέρνου κινήματος. Έχει συνολική επιφάνεια 1.120 τετραγωνικά και είναι μονώροφο με περιμετρικά καταστήματα, ενώ στο κέντρο η υπερυψωμένη οροφή με τα πλευρικά παράθυρα εξασφαλίζει φυσικό φωτισμό στο εσωτερικό του.

Γνώρισε την άνθηση δίνοντας ένα ξεχωριστό χρώμα στη γειτονιά ως τις αρχές της δεκαετίας του '90, οπότε εμφανίστηκαν τα πρώτα υπερκαταστήματα και άρχισε η παρακμή. Το οριστικό «λουκέτο» σημειώθηκε το 2003, όταν απέμεινε μόνον ένα μικρό μανάβικο. Είναι η χρονιά που η δημοτική αρχή, που είναι και ο ιδιοκτήτης του κτιρίου, παρουσίασε μεγαλεπήβολα σχέδια, στα οποία περιλαμβάνονταν η κατεδάφιση του υπάρχοντος και η ανέγερση πολυώροφου εμπορικού κέντρου, με γραφεία και υπόγειους χώρους στάθμευσης.

Χάρη στις κινητοποιήσεις των κατοίκων, η Αγορά σώθηκε από τις μπουλντόζες και το 2005 εκδόθηκε υπουργική απόφαση με την οποία κηρύχθηκε διατηρητέο, με αναφορές στην αρχιτεκτονική του αξία αλλά και στη σημασία του ως δείγματος της ιστορίας ενός τύπου εμπορίου που απαξιώνει και εξαφανίζει η σύγχρονη εμπορευματοποίηση. Από το 2007 η Αγορά της Κυψέλης αρχίζει να μεταλλάσσεται σε έναν τόπο προβολής μιας εναλλακτικής και ριζοσπαστικής πολιτισμικής παρέμβασης. Οι εργασίες αποκατάστασης και συντήρησης γίνονται εθελοντικά από τους πολίτες, ενώ ο χώρος λειτουργεί με ανοιχτές συνελεύσεις και ισότητα προς όλους. Στις νέες λειτουργίες εμπεριέχονται χώροι ελεύθερης έκφρασης, καλλιτεχνικής δημιουργίας, βιβλιοθήκη, λειτουργεί ένα ανοιχτό σχολείο όπου παραδίδονται εθελοντικά μαθήματα ελληνικών, πραγματοποιούνται συλλογικές κουζίνες και χαριστικά παζάρια. Οι κάτοικοι της Κυψέλης κατάφεραν όχι μόνο να διασώσουν ένα ιστορικό για τη περιοχή κτίριο, αλλά να δημιουργήσουν έναν ανοιχτό πόλο έλξης επικοινωνίας και ανταλλαγής για όλους.

3. κτήμα Δρακόπουλου

Το Κτήμα Δρακόπουλου εκτείνεται σε δύο οικόπεδα που βρίσκονται επί της οδού Πατησίων στους αριθμούς 356 και 358. Είναι έκτασης περίπου 8 στρεμμάτων και αποτελεί έναν από τους ελάχιστους πνεύμονες πρασίνου στην υπερκορεσμένη από τσιμέντο περιοχή των Πατησίων. Μετά το θάνατο του Δρακόπουλου, το 1977, το κτήμα πέρασε στην κατοχή του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού (ΕΕΣ) ως κληροδότημα. Το 1981, με την τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου της Αθήνας και μετά από μεγάλους αγώνες των κατοίκων, πρωτοποριακούς για την εποχή τους, το Κτήμα Δρακόπουλου χαρακτηρίζεται χώρος πρασίνου με σκοπό να προστατευτεί από την οικοδόμηση. Ένα χρόνο αργότερα τα τρία από τα τέσσερα κτίρια (έπαυλη, βοηθητικό και γραφεία) του Κτήματος χαρακτηρίζονται διατηρητέα από το Υπουργείο Χωροταξίας και Περιβάλλοντος. Το 1983 το υπουργείο Πολιτισμού χαρακτηρίζει με τη σειρά του «έργο τέχνης» την έπαυλη Δρακόπουλου και «τόπο ιστορικής σπουδαιότητας» τον περιβάλλοντα την έπαυλη χώρο με όλα τα κτίσματα που βρίσκονται σε αυτόν, συμπεριλαμβανομένου και του εργοστασίου που εξαιρέθηκε από το ΥΧΩΠ. Ο Ερυθρός Σταυρός πετυχαίνει τον αποχαρακτηρισμό των κτιρίων της εριουργίας το 1991 από την τότε αναπληρωτή υπουργό Πολιτισμού Άννα Ψαρούδα-Μπενάκη. Δώδεκα χρόνια αργότερα, το 2003, επί δημαρχίας Ντόρας Μπακογιάννη, τροποποιείται το ρυμοτομικό σχέδιο και αίρεται ο χαρακτηρισμός του χώρου του εργοστασίου ως χώρου πρασίνου. Το 2004 η κυβέρνηση με υπουργική απόφαση εγκρίνει τον αποχαρακτηρισμό παραχωρώντας επιπρόσθετα ιδιαίτερα υψηλό συντελεστή στον Ερυθρό Σταυρό. Με την πάροδο των ετών η βίλα εγκαταλείπεται και σταδιακά λεηλατείται, απογυμνώνεται από όλα τα αρχιτεκτονικά της στολίδια. Την ίδια απαξίωση συναντούν και τα υπόλοιπα κτίρια του κτήματος.

Τον Νοέμβριο του 2007 ξεσπά φωτιά στη βίλα Δρακόπουλου, αφήνοντάς τη σχεδόν ετοιμόρροπη. Ο Ερυθρός Σταυρός δεν κάνει απολύτως τίποτα για την προστασία των κτιρίων, διατηρητέων και μη. Αντίθετα, ζητά και πάλι την κατεδάφιση του εργοστασίου για να εκμεταλλευτεί το χώρο, επιδιώκοντας συνεργασία με το Δήμο Αθηναίων. Το 2006 η Επιτροπή Αρχιτεκτονικού Ελέγχου καλείται να γνωμοδοτήσει. «Η ΕΠΑΕ δε συμφωνεί με την κατεδάφιση των κτισμάτων λόγω της ειδικής χρήσης τους (εργοστάσιο), του μεγέθους του κεντρικού κτιρίου και των μορφολογικών τους στοιχείων και λόγω της γειτνιάσής τους με διατηρητέα κτίρια του οικοδομικού τετραγώνου». Τον Ιούλιο του 2009, αγνοώντας την ΕΠΑΕ, η σημερινή πλειοψηφία του δημοτικού συμβουλίου υπερψηφίζει «μνημόνιο συνεργασίας» με τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό, το οποίο δίνει το πράσινο φως για την κατεδάφιση των κτιρίων του εργοστασίου εντός του Κτήματος Δρακόπουλου και την έναρξη των διαδικασιών ανέγερσης πολυώροφου κτιρίου.

Στις 11 Αυγούστου 2009 εκδίδεται η άδεια κατεδάφισης για τα κτίρια της εριουργίας και τα ξημερώματα της επομένης, τρεις ημέρες πριν από το Δεκαπενταύγουστο, μπουλντόζες κατεδαφίζουν τα ιστορικά κτίρια. Η κατεδάφιση έγινε από τον Ερυθρό Σταυρό με τη στήριξη του Δήμου Αθηναίων, προκειμένου να κατασκευαστεί πολυώροφο κτίριο 9.000 τετραγωνικών μέτρων και υπόγειο παρκινγκ. Η οικοδόμηση πολυώροφου κτιρίου, στα 3 από τα 8 στρέμματα του Κτήματος Δρακόπουλου, αποτελεί πράξη απαράδεκτη που στρέφεται ενάντια στην ανάγκη για πράσινο, αλλά και στην ίδια τη μνήμη της πόλης. Πρόκειται για μια συμφωνία σε βάρος των Αθηναίων, καθώς καταργείται ένας κοινόχρηστος χώρος σε μια πυκνοδομημένη περιοχή, κατεδαφίζεται το παλιό εργοστάσιο, κόβονται δέντρα πολλών ετών, επιβαρύνεται από κάθε άποψη η γειτονιά και οι επαγγελματίες, με νέους χώρους εμπορίου και γραφείων που θα εγκατασταθούν στο κτίριο. Το 2010 δημιουργείται η «επιτροπή κατοίκων για τη διάσωση του κτήματος» όπου διεκδικεί, την αποκατάσταση των ιστορικών κτιρίων, το χαρακτηρισμό του κτήματος ως χώρο πρασίνου και την απόδοση τους στην τοπική κοινωνία αποκλειστικά για κοινωνικές χρήσεις.

4. Σβούρα, Κόρινθος

Άνθρωποι που βρέθηκαν στην πλατεία της Κορίνθου το περασμένο διάστημα, από το Μάιο του 2011, υπό τη σκιά του μνημονίου κι άλλων αντιδραστικών αντιλαϊκών μέτρων, θέλησαν να κάνουν το επόμενο βήμα, που δεν ήταν άλλο από τη δημιουργία ενός τόπου συνάντησης, ενός κοινωνικού χώρου, που θα στεγάσει τα όνειρα και τις προσπάθειές για μία πιο ισότιμη, πιο δίκαιη και πάνω από όλα μια πιο ανθρώπινη κοινωνία. Η επιθυμία δεν ήταν άλλη από ανάσες ελευθερίας σε μια ολοένα και πιο αφιλόξενη πόλη και να δώσουμε συλλογικές λύσεις καλύπτοντας τις καθημερινές μας ανάγκες, η οποία κατέστησε επιτακτική την ανάγκη να κινηθούμε μακριά από τη λογική του μικρόκοσμού μας. Ένας χώρος ζωντανός και δημιουργικός που διέπεται από δεσμούς επικοινωνίας, συνεργασίας και αλληλεγγύης, μακριά από τα τεχνητά αδιέξοδα του να εμπιστευόμαστε τον ελεύθερο χρόνο μας σε απρόσωπες επιχειρήσεις και θα προτείνει νέους τρόπους έκφρασης σε κοινωνικό επίπεδο αλλά και νέες δομές στην υπάρχουσα πολιτική και οικονομική πραγματικότητα.

Στόχος είναι η αναζήτηση και η δημιουργία εναλλακτικών μορφών κοινωνικών αλλά και παραγωγικών σχέσεων, που θα ανατρέψει την κυρίαρχη λογική της παραγωγής-κατανάλωσης-εκμετάλλευσης και θα στηρίζεται στη λογική της ισότητας, της δικαιοσύνης και της αξιοπρέπειας, πάντα με γνώμονα ενός κοινού τρόπου συνεργασίας, η οποία θα βασίζεται στο σεβασμό στη διαφορετικότητα των ανθρώπων, σεβασμό στις ιδιαίτερες αντιλήψεις ή την πολιτική τοποθέτηση του κάθε ατόμου. Πρόκειται για συγκεκριμένο οικοδόμημα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αυτό-οργάνωσης, αυτοδιάθεσης και αμεσο-δημοκρατικών διαδικασιών και όσοι μετέχουν σ αυτόν αποδεικνύουν την αντίθεσή τους και την αντίδραση σε κάθε μορφή καταπιεστικής εξουσίας, λειτουργώντας ενάντια σε κάθε διαχωρισμό με βάση την καταγωγή, το χρώμα, τη θρησκεία, το φύλο κλπ. και προάγοντας την κοινωνική αλληλεγγύη. Στο χώρο φιλοξενούνται εκδηλώσεις φορέων και συλλογικοτήτων, παραδίδονται μαθήματα γλωσσών, χορού, παιδικά εργαστήρια, κινηματογραφικές βραδιές, συλλογικές κουζίνες, αλλά και τράπεζα χρόνου.

5. Nosotros, Αθήνα

Ο ελεύθερος κοινωνικός χώρος Nosotros ξεκίνησε τη λειτουργία του πειραματικά, τον Ιούνιο του 2005. Ήταν το αποτέλεσμα μιας σειράς προβληματισμών-αναζητήσεων, προς την κατεύθυνση δημιουργίας ενός μόνιμου χώρου συνάντησης, όπου ο καθένας απαλλαγμένος από ιδεολογικά θέσφατα και αυθεντίες, να μπορεί να δημιουργήσει τις δικές του ελευθεριακές ρωγμές. Το Nosotros είναι χώρος αυτο-διαχειριζόμενος και το πολιτικό του στίγμα κινείται στο πλαίσιο της αντιεραρχίας, της αμεσοδημοκρατίας και της ρητής αυτο-θέσμησης. Το εγχείρημα έχει τεθεί στη βάση της ελεύθερης συνδιαμόρφωσης και συνδημιουργίας από τον καθένα, με τη συμμετοχή του στην Ανοικτή Γενική Συνέλευση.

Από τον Οκτώβρη του 2005 και μέχρι σήμερα λειτουργεί καθημερινά ο χώρος συνάντησης, με συναυλίες, κινηματογραφικές προβολές, θεατρικές παραστάσεις, ποικίλες εκδηλώσεις λόγου και με λειτουργία βιβλιοθήκης-αναγνωστηρίου. Το καλοκαίρι ο χώρος συνάντησης, οι εκδηλώσεις και το Cine Nosotros «ανεβαίνουν» στην ταράτσα του κτιρίου. Επιπλέον παρέχονται ελεύθερα μαθήματα γλωσσών, σεμινάρια παγκόσμιας λογοτεχνίας, σεμινάρια θεάτρου, ζωγραφικής, φωτογραφίας, πολεμικών τεχνών, μουσικής, χορού-κίνησης, φωνητικής, Η/Υ, πρόβες στο μουσικό Studio κ.α. Το ανοικτό πλαίσιο του Nosotros, ανέδειξε όλο αυτό το διάστημα της λειτουργίας του, μια θετική πρόταση: Την πραγμάτωση του δημόσιου χώρου ως χώρου ελευθερίας. Με πρόταγμα το «Ελεύθερο-Δημόσιο-Κοινωνικό» αναπτύσσονται πρωτοβουλίες και παρεμβάσεις στα ζητήματα Πόλης-Κοινωνίας-Φύσης, ως γέφυρα συνάντησης με τα Κινήματα εκείνα των Πόλεων που δημιουργούν μέσα στο δημόσιο χώρο περάσματα ελευθερίας. Ο προσανατολισμός όλων όσων συμμετέχουν με οποιονδήποτε τρόπο, ήταν και είναι ο δρόμος του ανοίγματος στην κοινωνία, για την αντίσταση στην αυθαιρεσία της κυριαρχίας, για την ελεύθερη έκφραση, για την ανάκτηση της καθημερινής ζωής.

6. δίκτυο χωρίς μεσάζοντες

Από το 2011 δημιουργήθηκε σε διάφορες πόλεις της Ελλάδας μια διαδικτυακή πλατφόρμα αγοράς και πώλησης αγροτικών προϊόντων. Στην πλατφόρμα αυτή μπορεί κάθε αγρότης να διαθέσει τα προϊόντα του από τον οποίο απευθείας τα προμηθεύεται ο καταναλωτής, δημιουργώντας έτσι άμεσο όφελος και για τους δύο. Σπάζοντας τις αλυσίδες εξάρτησης παραγωγών και καταναλωτών από πολυεθνικές εταιρίες χονδρικής και λιανικής πώλησης, προσφέρεται η δυνατότητα για έλεγχο σε ένα βασικό στοιχείο της ζωής, τη διατροφή και τον τρόπο παραγωγής και διάθεσής της. Οι άνθρωποι που συμμετέχουν σε αυτό το δίκτυο που όλο και εξαπλώνεται, επιδιώκουν την προώθηση της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, βασιζόμενοι σε σχέσεις αμοιβαιότητας, αμεσότητας, εγγύτητας και εμπιστοσύνης μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών. Επιδιώκουν να προσφέρουν ποιοτικά και ασφαλή ελληνικά προϊόντα, βιολογικά όπου είναι δυνατό, στηρίζοντας μεθόδους παραγωγής μη επιβλαβείς προς τον άνθρωπο και το περιβάλλον και δίνοντας προτεραιότητα στην τοπική παραγωγή. Επί των πλείστων η διάθεση των προϊόντων γίνεται μέσω διαδικτύου, αν και σε αρκετές πόλεις διοργανώνονται παζάρια σε ανοιχτούς χώρους για τη διάθεση των προϊόντων, αλλά και εκδηλώσεις, ομιλίες, ενημερώσεις για ζητήματα που αφορούν στη διατροφή.

7. τράπεζα χρόνου

Η Τράπεζα Χρόνου είναι ένα δίκτυο α-χρήματης και αλληλέγγυας οικονομίας, ένα δίκτυο ανταλλαγής υπηρεσιών και γνώσεων που υποστηρίζεται από τη δική της μονάδα συναλλαγής, το χρόνο. Το περιεχόμενο των υπηρεσιών εξισώνεται έτσι ώστε μια ώρα υπηρεσίας να είναι ίση με οποιαδήποτε άλλη ώρα υπηρεσίας ανεξάρτητα εάν είναι πνευματική ή χειρονακτική εργασία. Ο χρόνος που κερδίζεται από κάθε συναλλαγή μπορεί να ξοδευτεί κάνοντας χρήση υπηρεσίας από οποιοδήποτε άλλο μέλος της Τράπεζας. Έτσι για παράδειγμα, μία ώρα μαθήματος Ισπανικών εξισώνεται με μία ώρα babysitting, μία ώρα επίσκεψης σε κάποιο γιατρό γίνεται ίση με μία ώρα μαθήματος αυτοάμυνας, μία ώρα μαθήματος κιθάρας μπορεί να ανταλλαχθεί με μία ώρα καθαρίσματος ενός σπιτιού. Η Τράπεζα Χρόνου στοχεύει στην εργασία προς όφελος των συνανθρώπων και όχι προς όφελος των αγορών και του κέρδους. Δεν υπάρχουν τυπικές προϋποθέσεις συμμετοχής στο δίκτυο αλλά υπάρχουν οι πολύ βασικές αρχές του σεβασμού ανάμεσα στα μέλη, της θέλησης για κοινωνική προσφορά και δημιουργική συνεργασία και κυρίως της ισότητας και της προστασίας των μελών από κάθε είδους διάκριση.

Η ομάδα της Τράπεζας Χρόνου στην Αθήνα δημιουργήθηκε στις διαμαρτυρίες του Συντάγματος το Μάιο του 2011, όταν μερικοί διαδηλωτές κατάλαβαν ότι η αλληλεγγύη αποτελεί το «όπλο» κατά της κρίσης. «Ναι» ενώνουν τις γειτονιές στα Εξάρχεια, το Θησείο, το Σύνταγμα και ως εθελοντές προσφέρουν και δέχονται υπηρεσίες, ισότιμες με το χρόνο που έχουν προσφέρει στα υπόλοιπα μέλη. Ακόμα και μια ώρα μαθήματος πιάνου... μπορεί να ανταλλαχθεί με μια ώρα καθαρίσματος του σπιτιού! Το 50% των μελών τους έχει ήδη κάνει τουλάχιστον μια φορά ανταλλαγή, συχνά με υπηρεσίες όπως: ψυχοθεραπεία, επισκευές υπολογιστών, μαθήματα ξένων γλωσσών, ηλεκτρολογικές υπηρεσίες και βάψιμο του σπιτιού τους. Και όμως, ακούνε πολλά "ευχαριστώ" από οικογένειες που δεν χρειάζονται ούτε ένα ευρώ για να μορφώσουν τα παιδιά τους ή για να επισκευάσουν το πλυντήριο τους... Οι τράπεζες χρόνου λειτουργούν τα δύο τελευταία χρόνια σε πολλές ελληνικές πόλεις και πέραν του ότι προσφέρουν υπηρεσίες χωρίς τη χρήση νομίσματος και βοηθούν την οικονομία της οικογένειας, αυτό που πραγματικά δημιουργούν είναι ένα πνεύμα συνεργασίας και ανταλλαγής.

---

8. καφέ επισκευής (repair cafe)

Τις περισσότερες φορές που χαλάει μια μικρο-συσκευή στο σπίτι, κοστίζει λιγότερο το να αγοράσουμε μια νέα αντί να επιδιορθώσουμε την παλιά. Κι έτσι την πετάμε. Ως πράξη/ απάντηση σε αυτήν την απίστευτη σπατάλη υλικών και ενέργειας, η περιβαλλοντική ακτιβίστρια Martine Postma δημιούργησε στην Ολλανδία το πρώτο Repair Cafe -δηλαδή Καφέ Επισκευής- του κόσμου. Οι Καφετέριες Επισκευής είναι στέκια όπου μπορούν τα χαλασμένα αντικείμενα-ηλεκτρονικά, ρούχα, εργαλεία- να επισκευαστούν από μια ομάδα εθελοντών ηλεκτρολόγων, ξυλουργών, μοδιστρών και άλλων ειδικών επισκευής. Τα εργαλεία και τα υλικά που διατίθενται προέρχονται από πράγματα που θα μπορούσαν διαφορετικά να πεταχτούν. Αντί όμως να καταλήξουν στα σκουπίδια, επαναχρησιμοποιούνται. Στα Καφέ Επισκευής, μπορούμε να πιούμε τον καφέ μας και να γνωρίσουμε τους γείτονές μας, καθώς περιμένουμε τη σειρά μας για να συμβουλευτούμε έναν εθελοντή επισκευαστή.

Οι στόχοι του Καφέ Επισκευής είναι απλοί: μείωση των αποβλήτων, διατήρηση και μετάδοση των γνώσεων επισκευής και ενδυνάμωση της κοινότητας. Το πρώτο ολλανδικό Καφέ Επισκευής άνοιξε το 2009. Το 2013 κέρδισε το βραβείο ριζοσπαστικής καινοτομίας, εξαπλώνοντας την ιδέα του. Ως αποτέλεσμα μέχρι σήμερα έχουν ανοίξει κι άλλα «αδερφάκια» του, από τη Γερμανία μέχρι τον Καναδά, και από τη Λετονία μέχρι τη Βραζιλία, την Ιταλία και τις Η.Π.Α. Η ιδέα ενός εναλλακτικού καφέ που πατάει σε βάσεις οικολογίας και αλληλεγγύης δεν έχει ακόμα εφαρμοστεί στην Ελλάδα, αν και ανάλογες εργασίες επισκευής πραγματοποιούνται εθελοντικά στα διάφορα δίκτυα και τις τράπεζες χρόνου.

---

8. δίκτυα ανταλλαγής

Μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής διευκόλυνσης, αλλά και προωθώντας τη κουλτούρα της ανταλλαγής, δημιουργούνται τα τελευταία χρόνια διαδικτυακά, αλλά και σαν παζάρια σε ανοιχτούς χώρους. Φόρμες όπου μπορεί ο καθένας να αφήσει κάτι που δεν χρειάζεται για να πάρει κάτι που του είναι χρήσιμο. Μέσα σε αυτά τα δίκτυα βρίσκει κανείς είδη ρουχισμού, βιβλία, σχολικά είδη, παιχνίδια, έπιπλα, κ.α.

Ένα δεύτερο πλαίσιο είναι εκείνα τα δίκτυα όπου δημιουργώντας ένα δικό τους ανταλλακτικό μέσο, ένα δικό τους «νόμισμα» κατά κάποιο τρόπο, ανταλλάσσουν υπηρεσίες και προϊόντα. Οι προσφορές ανακοινώνονται στο δίκτυο μέσα από ταξινομημένες αγγελίες. Η πληρωμή γίνεται με ένα εικονικό νόμισμα που η χρήση του περιορίζεται μέσα στο δίκτυο. Η διαφορά είναι ότι σκοπός εδώ δεν είναι να μαζέψεις όσα πιο πολλά τέτοια νομίσματα μπορείς αλλά μάλλον να προσπαθείς να παίρνεις όσα περίπου έχεις δώσει. Κάθε λογαριασμός μπορεί να είναι θετικός ή αρνητικός. Θετικός λογαριασμός σημαίνει ότι κάποιος έχει προσφέρει περισσότερα από όσα έχει πάρει και αρνητικός ότι έχει πάρει περισσότερα από όσα έχει δώσει.

Αναφέρονται ενδεικτικά :

Δίκτυο «T.E.M.» Μαγνησίας

Δίκτυο «Φασούλι» (ευρύτερης περιοχής Αθηνών)

Δίκτυο Ανταλλαγών & Αλληλεγγύης Ευρυτανίας

EMPO – Εναλλακτική μονάδα Ροδόπης

Καερέτι – Ιεράπετρα Λασιθίου

T.E.M. Κερκύρας «Μπουτσούνι»

Μέρος III

το παράδειγμα της δημοτικής αγοράς Κορίνθου

Α. ιστορικά

Το 1858 μεγάλος σε ένταση σεισμός ισοπεδώνει τη πόλη της Αρχαίας Κορίνθου. Κατόπιν αίτησης των Κορινθίων, ο Βασιλιάς Όθωνας εγκρίνει την ανέγερση της νέας πόλης στο παραλιακό τμήμα του Κορινθιακού κόλπου, στη τότε ονομαζόμενη θέση «Σχοιριάς». Στα σχέδια της ανέγερσης είναι και ο σχεδιασμός λιμανιού και αγοράς. Το σχεδιασμό αναλαμβάνουν Βαυαροί μηχανικοί και το αρχικό σχέδιο πόλης περιλαμβάνει 110 οικοδομικά τετράγωνα, ενώ στη νέα πόλη εγκαθίστανται περίπου 300 οικογένειες. Στο οικοδομικό τετράγωνο με αριθμό 88, στη νοτιοδυτική γωνία της πόλης, και στη συμβολή των οδών Κρανίου (Κολοκοτρώνη), Γ,Στρέιτ (Πυλαρινού), Τιμολέοντος (Κύπρου) και Περιάνδρου, οικοδομείται η Δημοτική Αγορά της νέας πόλης, εκτάσεως 1300τ.μ. Πρόκειται για διώροφο κτίριο επηρεασμένο από τον ευρωπαϊκό κλασικισμό, όπου ο Όθωνας και οι Βαυαροί αρχιτέκτονες οραματίζονταν και για την τότε νεοσύστατη πρωτεύουσα της Αθήνας.

Ένας δεύτερος καταστροφικός σεισμός στις 22 Απριλίου 1928 έρχεται να ισοπεδώσει και πάλι την πόλη. Με μαρτυρία του μηχανικού Γ. Τιγκαράκη, το κτίριο της Αγοράς κρίνεται ακατάλληλο λόγω βλαβών από το σεισμό και αποφασίζεται έτσι η κατεδάφισή του. Το ίδιο έτος μη μπορώντας η πόλη να ανταπεξέλθει των αναγκών της και μέσα σε ένα κλίμα οικονομικής δυσπραγίας και θλίψης, ομάδα κατοίκων και εργαζομένων της εφημερίδας «Πρωία», με την εποπτεία του Μητροπολίτη Κορινθίας Δαμασκηνού διενεργώντας έρανο, αναλαμβάνει την ανέγερση κάποιων από τα δημόσια κτίρια της πόλης. Ιδρύεται ο Αυτόνομος Οργανισμός Σεισμόπληκτων Κορίνθου (Α.Ο.Σ.Κ.) που αποτελεί την προϊστάμενη και επιβλέπουσα δημόσια αρχή για την έκδοση των αδειών και την ασφαλή κατασκευή των οικοδομών βάσει των καινούριων διατάξεων και κανονισμών. Η κατασκευή των κτιρίων βασίζεται σε Ιαπωνική αντισεισμική μεθοδολογία και κανονισμούς. Χρησιμοποιήθηκαν τότε πρώτη φορά στην Ελλάδα για την κατασκευή κτιρίων, υποστυλώματα και τοιχία από οπλισμένο σκυρόδεμα (μονομπλόκ).

Δημοτική Αγορά -1907

Δημοτική Αγορά - 1930

Η ανοικοδόμηση συνεχίζεται πυρετωδώς για δύο χρόνια, όπου στα τέλη του 1930 μαζί με άλλα δημόσια κτίρια εγκαινιάζεται η νέα Δημοτική Αγορά. Το κτίριο είναι πια ισόγειο και όπως και τα υπόλοιπα οικοδομήματα της εποχής (1928-1935), συμπίπτει χρονικά με τη μετάβαση της ελληνικής αρχιτεκτονικής από τον μαξιμαλισμό του κλασικισμού στην αφαιρετική απλότητα του μοντέρνου. Το 1970 στη βόρεια πλευρά του κτιρίου προστίθεται ένας ακόμη όροφος για να στεγάσει τη Φιλαρμονική Κορίνθου.

Τον Ιανουάριου του 2008, ο Δήμος Κορίνθου ανακοινώνει την πρόταση κατεδάφισης της Αγοράς, με σκοπό την ανέγερση πολυκαταστήματος (mall). Οι καταστηματοάρχες, έχοντας στο πλάι τους μια μικρή ομάδα πολιτών, ερχόμενοι σε αντιπαράθεση με τη δημοτική αρχή συντάσσουν πρόταση μελέτης προς το Δήμο για τη διατήρηση του και κινούν διαδικασίες χαρακτηρισμού της Αγοράς ως διατηρητέου. Η αίτηση απορρίπτεται από το αρμόδιο υπουργείο και αρχίζει η σταδιακή εγκατάλειψη της Αγοράς αφού ο Δήμος αρνείται να ανανεώσει τα συμβόλαια μισθωμάτων με τα καταστήματα. Από τις αρχές του 2009 έως σήμερα δεν έχει ανακοινωθεί καμία απόφαση από το Δήμο για τη τύχη της Αγοράς. Η ενεργοποίηση των πολιτών όμως και η θέληση να διατηρηθεί η Αγορά στον ιστό της πόλης σαν αναπόσπαστο κομμάτι της μνήμης της, μετατρέπουν το χώρο της σε ένα πρόσφορο έδαφος πολιτιστικών-κοινωνικών εκδηλώσεων και δράσεων. Το αίθριο της Αγοράς όπου λειτουργούσε επιδερμικά ως προς τη πόλη, γίνεται τώρα χώρος φιλοξενίας ομάδων που θέλουν να εκφραστούν και να διεκδικήσουν το δημόσιο χώρο που τους ανήκει.

πρόταση Δήμου για την αγορά

Δημοτική Αγορά - 2013

εσωτερική άποψη του αιθρίου

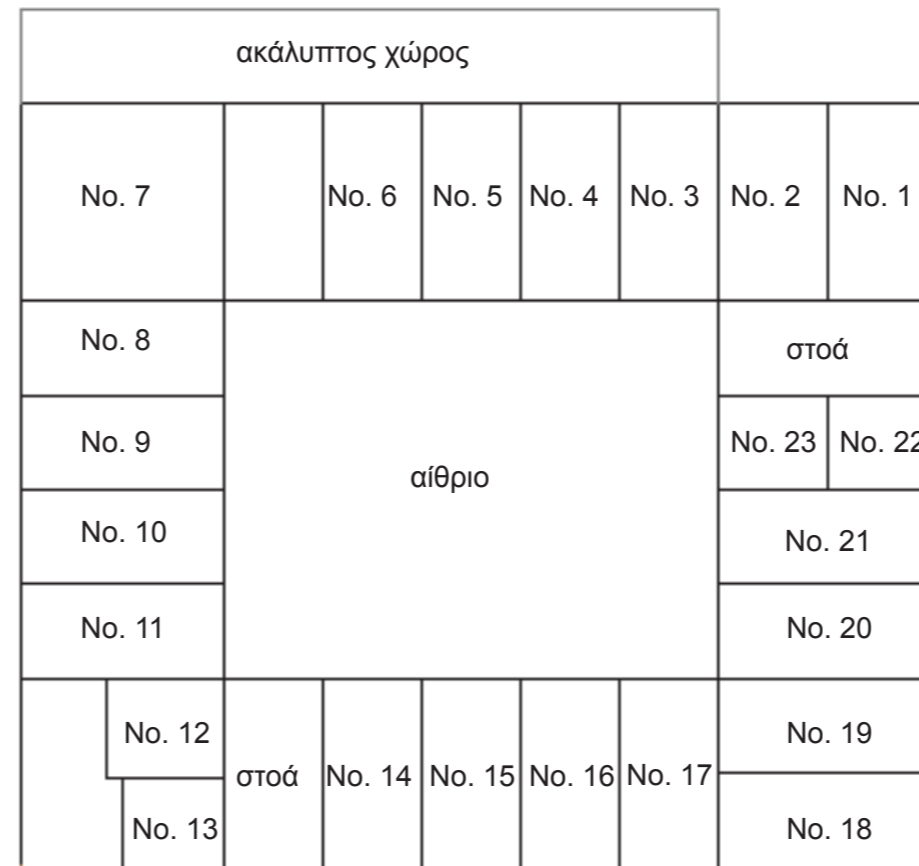
Φωτογραφικό υλικό από δράσεις πολιτών στην Αγορά

B. παρουσίαση κτιρίου - ανάλυση

1. προσανατολισμός - αρίθμηση κτιρίων

B

πεζόδρομος Κύπρου

2. κτιριολογική ανάλυση

Η κάτοψη του κτιρίου είναι τετραγωνικής διάταξης (36,85μ*39,06μ) με αίθριο στο εσωτερικό(21,24μ*16,22μ). Οι τρεις πλευρές είναι ισόγειες και φτάνουν στα 4,20μ, ενώ στη τέταρτη υψώνεται ένας ακόμα όροφος που φτάνει στα 8.40μ. Η κάλυψη του ισογείου είναι 584τ.μ και διαμορφώνεται ως εξής: οι νοτιοανατολική και νοτιοδυτική πλευρά βρίσκονται πάνω στους πεζόδρομους Κύπρου και Περιάνδρου αντίστοιχα και φιλοξενούν καταστήματα τροφίμων (No.21,20,19.23,16), ένα μεζεδοπωλείο(No.14,15) και τη Δημοτική Αστυνομία (No.1,2) Οι δύο εσωτερικές πλευρές στεγάζουν χώρους αποθηκών(No.4,5,6,7,8), τουαλέτες, βοηθητικούς χώρους της φιλαρμονικής (No. 9,10,11,13) και ένα café (No 3). Ο δεύτερος όροφος βρίσκεται στη βορειοδυτική πλευρά καταλαμβάνει χώρο 215τ.μ και στεγάζει τις λειτουργίες της Φιλαρμονικής Κορίνθου. Υπάρχουν μαρτυρίες πως στο κτίριο λειτουργούσε και υπόγειο, όμως η πρόσβαση εκεί δεν είναι πια εφικτή.

Η είσοδος στο αίθριο γίνεται από δυο στοές πλάτους 4μ., μία σε κάθε πεζόδρομο. Η κάθετη κίνηση γίνεται από δύο κλίμακες. Μια στο χώρο της φιλαρμονικής και μια δεύτερη που οδηγεί στη ταράτσα.

Η διάταξη της κάτοψης είναι αυστηρά συμμετρική, αφού και στις τέσσερις πλευρές διαμορφώνονται σειρές καταστημάτων 3.90μ*8μ, περίπου.

Από το 2012 οι καταστηματαρχες εγκατέλειψαν τους χώρους της Αγοράς καθώς ο Δήμος δεν ανανέωσε τα συμβόλαια εκμίσθωσης τους. Οι λειτουργίες που φιλοξενούνται ακόμα είναι η Φιλαρμονική και το café.

φιλαρμονική

cafe (No. 3)

δημοτική αστυνομία (No. 1,2)

κατάστημα (No. 20)

κατάστημα (No. 21)

κατάστημα (No. 22)

κατάστημα (No. 23)

κατάστημα (No. 14-15)

κατάστημα (No. 17)

κατάστημα (No. 18-19)

κατάστημα (No. 16)

3. μορφολογική ανάλυση

Το υπό μελέτη κτίριο φέρει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά του μοντέρνου κινήματος, ενσωματώνοντας αναφορές από την ελληνική αρχιτεκτονική παράδοση. Ορθοκανονική διάταξη, τοξωτά ανοίγματα, αίθριο, στοές, επανάληψη στην μορφολογία της κάτοψης, έρχονται αναφορικά να ταυτιστούν ακόμα και με τη μορφή της Αγοράς της Αθήνας στη Κλασική Περίοδο. Στη μορφολογία του κτιρίου -όπως και στην περισσότερων κτισμάτων της εποχής- αυτό που αντιλαμβάνεται κανείς είναι κυρίως η απλότητα του μοντέρνου κινήματος με επιρροές από τον κλασικισμό. Τα μορφολογικά στοιχεία των κινήματων συγχέονται και συνυπάρχουν, χωρίς να εκφράζονται ξεκάθαρα.

Το μοντέρνο κίνημα που έχει αρχίσει ήδη να κατακλύζει την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική μορφή, τονίζει την αφαίρεση, τη λιτότητα της μορφής, τα απλά γεωμετρικά σχήματα και τη σχεδιαστική αναγωγή σε ευθείες γραμμές. Θέτει σαν βάση στο σχεδιασμό τη πρακτική λειτουργικότητα, η οποία απορρίπτει τα «περιττά» αισθητικά στολίδια. Στη φιλοσοφία του μοντέρνου η «λειτουργία ακολουθεί τη μορφή» (function follows form) και απαλλάσσεται του μεγαλόπρεπου διακόσμου. Η νέα μορφή της αρχιτεκτονικής, ακολουθώντας την εξέλιξη της βιομηχανικής κοινωνίας, αναζητά με αυστηρότητα, το χαρακτήρα της στον κυβισμό, την απλότητα, τη χρηστικότητα και εκείνες τις γεωμετρικές μορφές της πλατωνικής αντίληψης περί τέλει γεωμετρικών μορφών ως αυθύπαρκτων και άυλων ιδεών.

Στη Δημοτική Αγορά Κορίνθου ο αρχιτέκτονας αποτυπώνει τις αρχές του μοντέρνου, εκφράζοντας στην όψη τη λιτή μορφή ως βασικό στοιχείο του κινήματος. Το κτίριο είναι ένα τετράγωνο όπου φέρει στο ξεκίνημα κάθε εξωτερικής πλευράς τρία τοξωτά ανοίγματα, ενώ στη συνέχεια τονίζοντας σαν μορφολογικό στοιχείο μόνο το σκελετό και χρησιμοποιώντας το γυαλί στις όψεις, υπερισχύουν στην οπτική αντίληψη τα κενά από τα πλήρη. Όλα τα ανοίγματα είναι συμμετρικά. Στις εσωτερικές όψεις διακρίνουμε και πάλι τη συμμετρία σαν κύριο συνθετικό στοιχείο, αφού έχουμε δύο πλευρές από επαναλαμβανόμενα τοξωτά ανοίγματα και δύο με ορθοκανονικά. Στη πραγματικότητα η κάτοψη «κόβεται» από τις δύο στοές, δημιουργώντας έτσι δυο διατάξεις σχήματος «γάμμα», όπου το ένα φέρει τοξωτά ανοίγματα και το άλλο ορθοκανονικά. Στη πλευρά των τοξωτών ανοιγμάτων, παρατηρείται μια επανάληψη αυτών εσωτερικά των καταστημάτων και κατά μήκος σε απόσταση των 2,2μ περίπου. Κάθε γραμμή της μορφής του βρίσκεται κρυμμένη κάτω από τη σύγχυση που προκαλούν οι διαφημιστικές επιγραφές και κάθε είδους παρέμβαση όλων αυτών των χρόνων.

όψη επι της οδού Κύπρου

όψη επι της οδού Περιάνθρου

---

4. κατασκευαστική ανάλυση

φέρων οργανισμός - τοιχοποιίες

Στην ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης από το σεισμό πόλης, βασική αρχή αποτελεί η ασφαλής κατασκευή των οικοδομών. Εκείνητη περίοδο εφαρμόζεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα Ιαπωνική αντισεισμική μεθοδολογία όπου χρησιμοποιεί στην κατασκευή υποστυλωμάτων και τοιχίων το οπλισμένο σκυρόδεμα (μονομπλοκ). Έτσι και στο κτίριο της Αγοράς ολόκληρος ο σκελετός, (υποστυλώματα, τοιχία), είναι κατασκευασμένος από οπλισμένο σκυρόδεμα, είναι ενιαίος τόσο σε κατακόρυφο όσο και σε οριζόντιο επίπεδο, δεν έχει αρμούς, ενώ παίζει ρόλο φέροντα οργανισμού. Πρόκειται για κατασκευή βαριάς μορφής που επιτρέπει μεγάλα ανοίγματα χωρίς την ανάγκη υποστυλωμάτων, Παρουσιάζει μεγάλη στατική αντοχή, ομοιογένεια και επαναλαμβανόμενο μορφολογικό χαρακτήρα στη κάτοψη, που δημιουργείτε από τοιχία πάχους 30εκ. τοποθετημένα ανά 4μ περίπου. Οι περιμετρικές τοιχοποιίες είναι κι εκείνες πάχους 30εκ., με εξαίρεση κάποιες εσωτερικές στους βοηθητικούς χώρους του ορόφου που είναι μικρότερες κατά 10εκ.

επιχρίσματα / επενδύσεις / χρωματισμοί

Το κτίριο της Φιλαρμονικής είναι επιχρισμένο με ασβεστοκονία σε απόχρωση του κίτρινου-μπεζ, ενώ το cafe και η Δημοτική Αστυνομία σε απόχρωση του γκρι. Τα καταστήματα τροφίμων όπου δεν είναι επενδεδυμένα με κεραμικά πλακίδια διαφόρων διαστάσεων ή μάρμαρο, φέρουν λευκή απόχρωση. Εσωτερικά λόγω των επεμβάσεων συναντούμε ποικιλομορφία στους χρωματισμούς και τα υλικά, υπερέχει όμως το λευκό και το μπεζ χρώμα και η επένδυση με πλακίδια στους χώρους τροφίμων.

κλίμακες - κιγκλιδώματα

Η πρόσβαση στον πρώτο όροφο γίνεται με δύο κλιμακοστάσια. Το ένα βρίσκεται στο χώρο εισόδου της Φιλαρμονικής και οδηγεί στο εσωτερικό της. Είναι κατασκευασμένο από οπλισμένο σκυρόδεμα, επενδεδυμένη με μάρμαρο, φέρει 22 πατήματα μήκους 0,30εκ. και πλάτους 1,20μ. ενώ στη μια πλευρά υπάρχει μεταλλικό προστατευτικό κιγκλιδωμά μαύρου χρώματος και ύψους 1.20μ. Το δεύτερο κλιμακοστάσιο βρίσκεται στην εσωτερική βόρεια γωνία του κτιρίου και οδηγεί στο δώμα. Είναι και αυτό από οπλισμένο σκυρόδεμα με ίδιο αριθμό πατημάτων, πλάτους 1μ. και φέρει προστατευτικό τοιχίο ύψους 1μ και πάχους 0,20εκ. Ένα δεύτερο μεταλλικό κιγκλιδωμά συναντάμε στον εξώστη της φιλαρμονικής, λευκού χρώματος και ύψους 1.20μ.

δάπεδα

Το δάπεδο στον εσωτερικό χώρο του αίθριου και τις στοές καλύπτεται από τσιμεντοπλακίδια διαστάσεων 50x50cm, μπεζ απόχρωσης και μια σειρά περιμετρικά σε απόχρωση του κεραμιδι. Στο χώρο της Φιλαρμονικής η κάλυψη γίνεται στο ισόγειο με πλάκες γρανίτη σε σκούρα γκρι-μαύρη απόχρωση ενώ στον όροφο με ανάγλυφο μωσαϊκό σε μπεζ-πράσινο χρώμα. Στους χώρους των καταστημάτων τα δάπεδα είναι επενδεδυμένα με κεραμικά πλακίδια διαφόρων διαστάσεων και χρωματισμών.

κουφώματα - ανοίγματα

Όλα τα εξωτερικά κουφώματα είναι μεταλλικά σε αποχρώσεις του μαύρου με κάποιες εξαιρέσεις για εκείνα των καταστημάτων επί των πλευρών των πεζόδρομων που είναι σε λευκό χρώμα. Όπου υπάρχουν τοξωτά ανοίγματα τα κουφώματα ακολουθούν την ίδια μορφή και διαστάσεις. Στις δυο πλευρές όπου συναντάμε μια δεύτερη σειρά τοξωτών ανοιγμάτων εσωτερικά του κτιρίου, όπου υπάρχουν κουφώματα είναι ξύλινα, όπως ξύλινα είναι και τα κουφώματα της Φιλαρμονικής.

Στους χώρους που φιλοξενούνταν το κρεοπωλείο και το ιχθυοπωλείο λόγω χρήσης μεγάλων ψυγείων υπάρχουν ανοίγματα για λόγους εξαερισμού, στις πλευρές που βλέπουν πάνω στο αίθριο, σε ύψος 3μ που καλύπτονται για λόγους προστασίας με μεταλλικά κιγκλιδώματα.

προσθήκες – παρεμβάσεις

Οι παρεμβάσεις που έχει υποστεί η Αγορά στο πέρασμα των χρόνων περιορίζονται καθαρά σε εξωτερικές προσθήκες μικρής κλίμακας και έχουν γίνει από τους καταστηματάρχες. Αφορούν κυρίως σε διαφημιστικές πινακίδες και τοποθέτηση ψυγείων και πάγκων πώλησης προϊόντων. Εντοπίζεται μόνο μια μικρή προσθήκη που αλλοιώνει την όψη του αίθριου στο χώρο του μεζεδοπωλείου., ενώ στον ίδιο χώρο έχει κατεδαφιστεί ένας εσωτερικός τοίχος. Παρεμβάσεις κατεδαφίσεις έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια από το Δήμο σε δύο τοίχους με αποτέλεσμα να έχει δημιουργηθεί ένα επιπλέον πέρασμα προς το αίθριο. Λοιπές παρεμβάσεις αφορούν στους διάφορους χρωματισμούς στις όψεις.

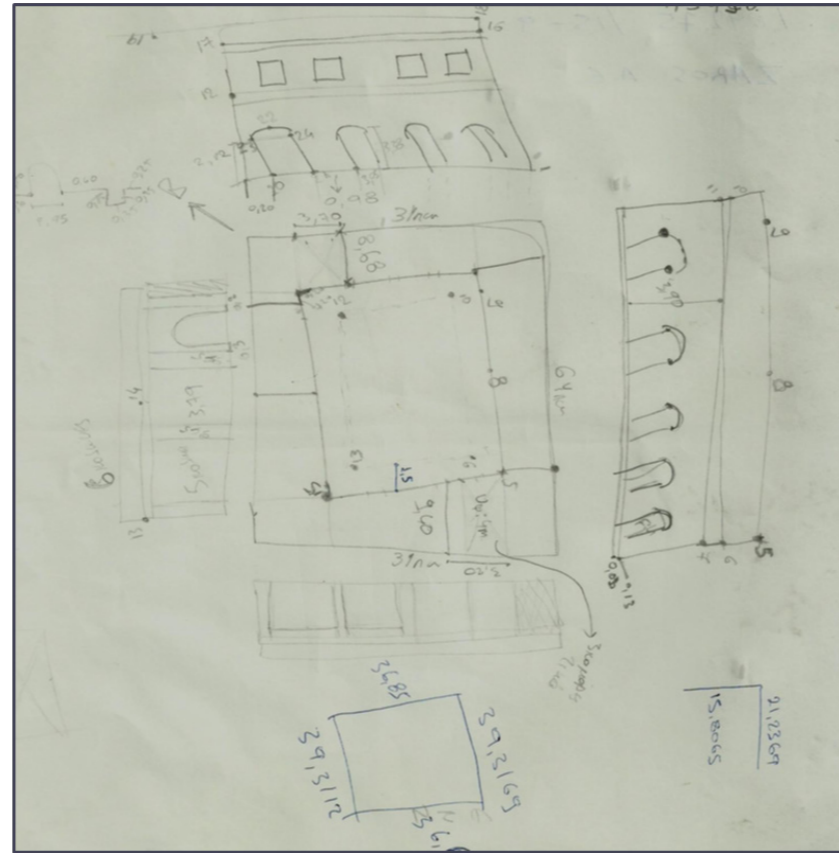
κατάσταση διατήρησης

Λόγω της κατασκευής της Αγοράς, δεν παρατηρείται κάποια βλάβη στη στατικότητα του κτιρίου. Πέραν της αλλοίωσης των επιχρισμάτων και των επενδύσεων λόγω υγρασίας που εντοπίζεται σε κάποια σημεία της οροφής και βλάβες μικρής κλίμακας λόγω παλαιότητας, η κατάσταση διατήρησης είναι πολύ καλή.

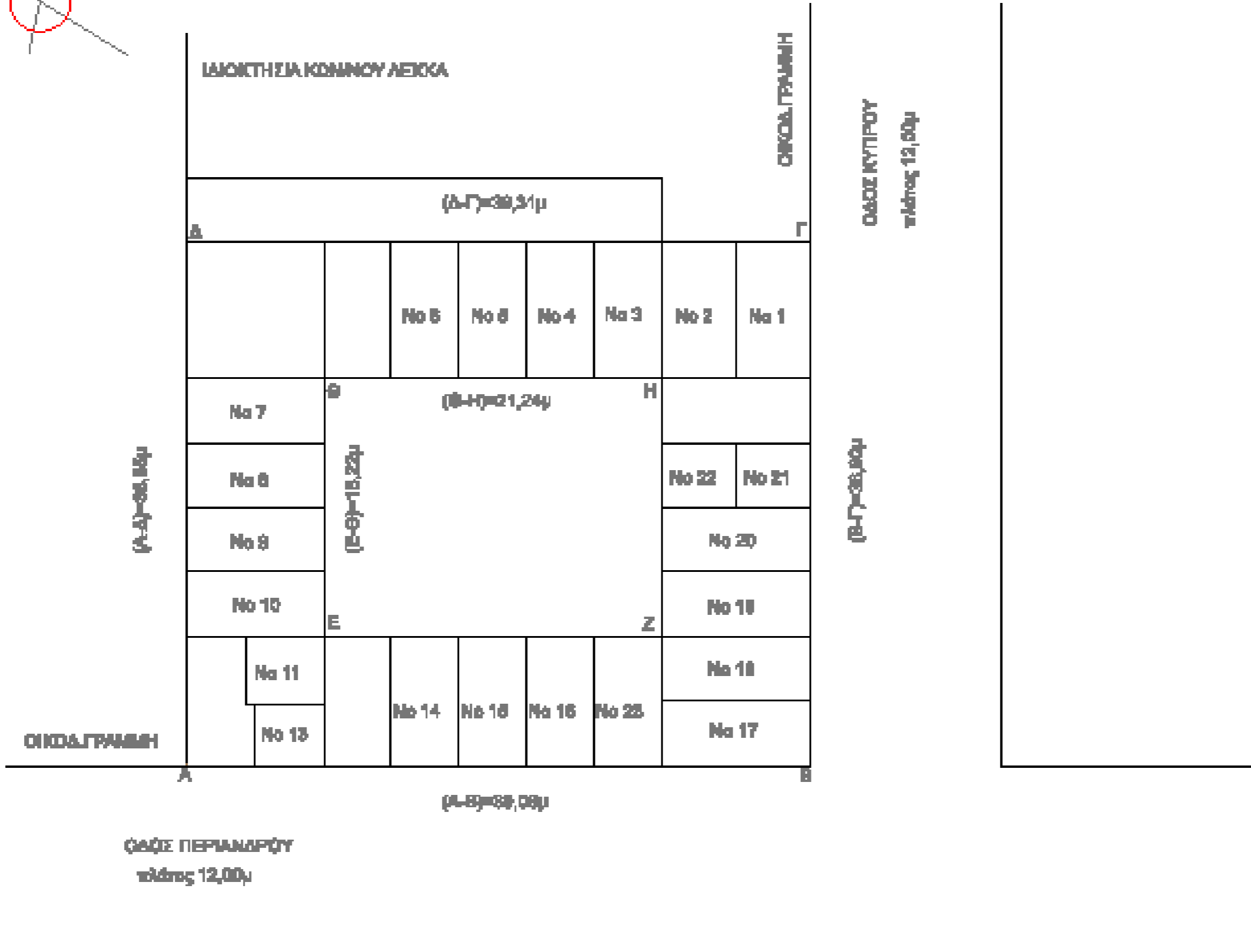
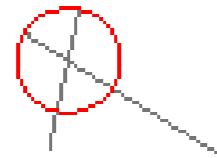

Γ. σχέδια αποτύπωσης

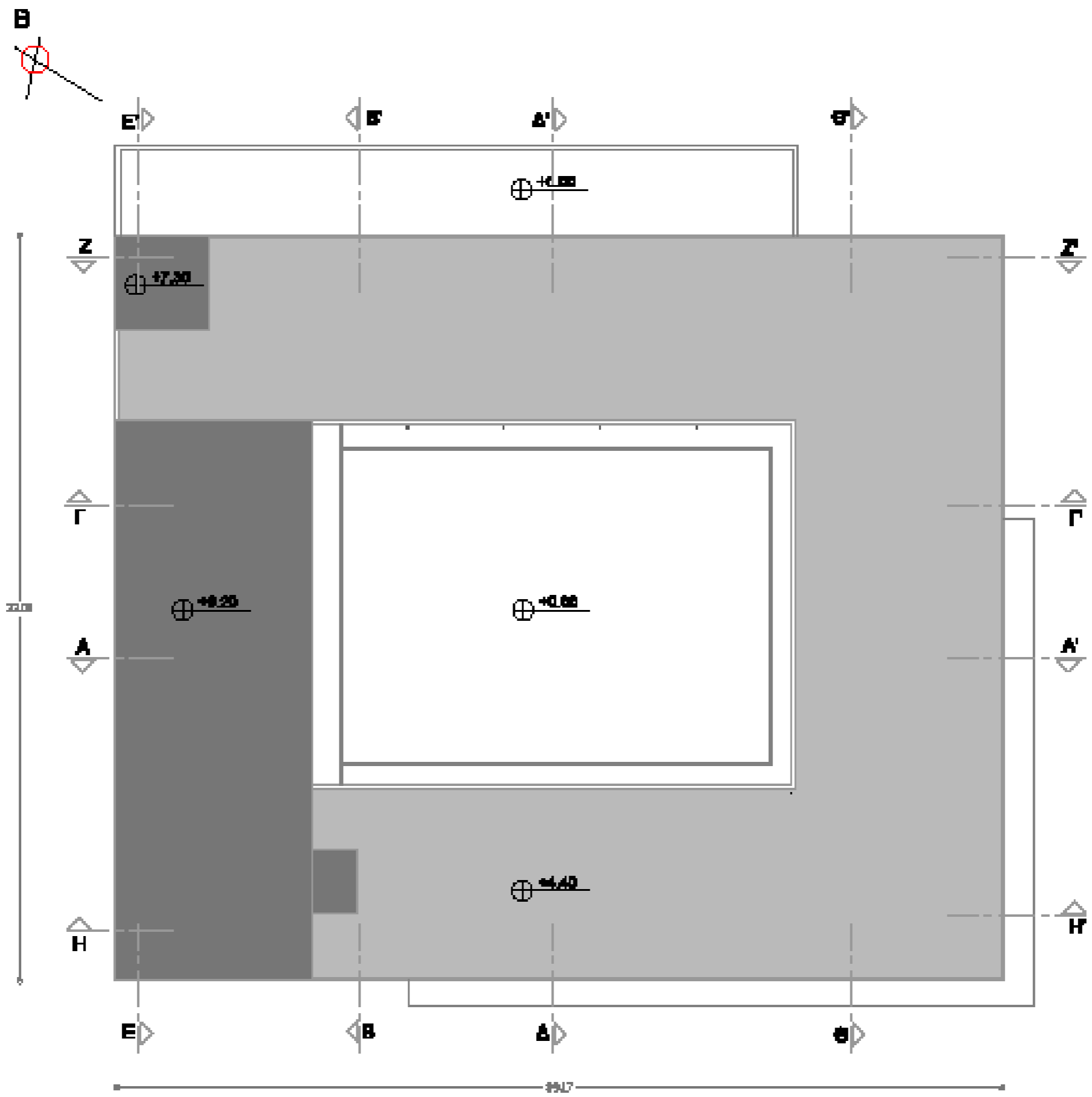

Β

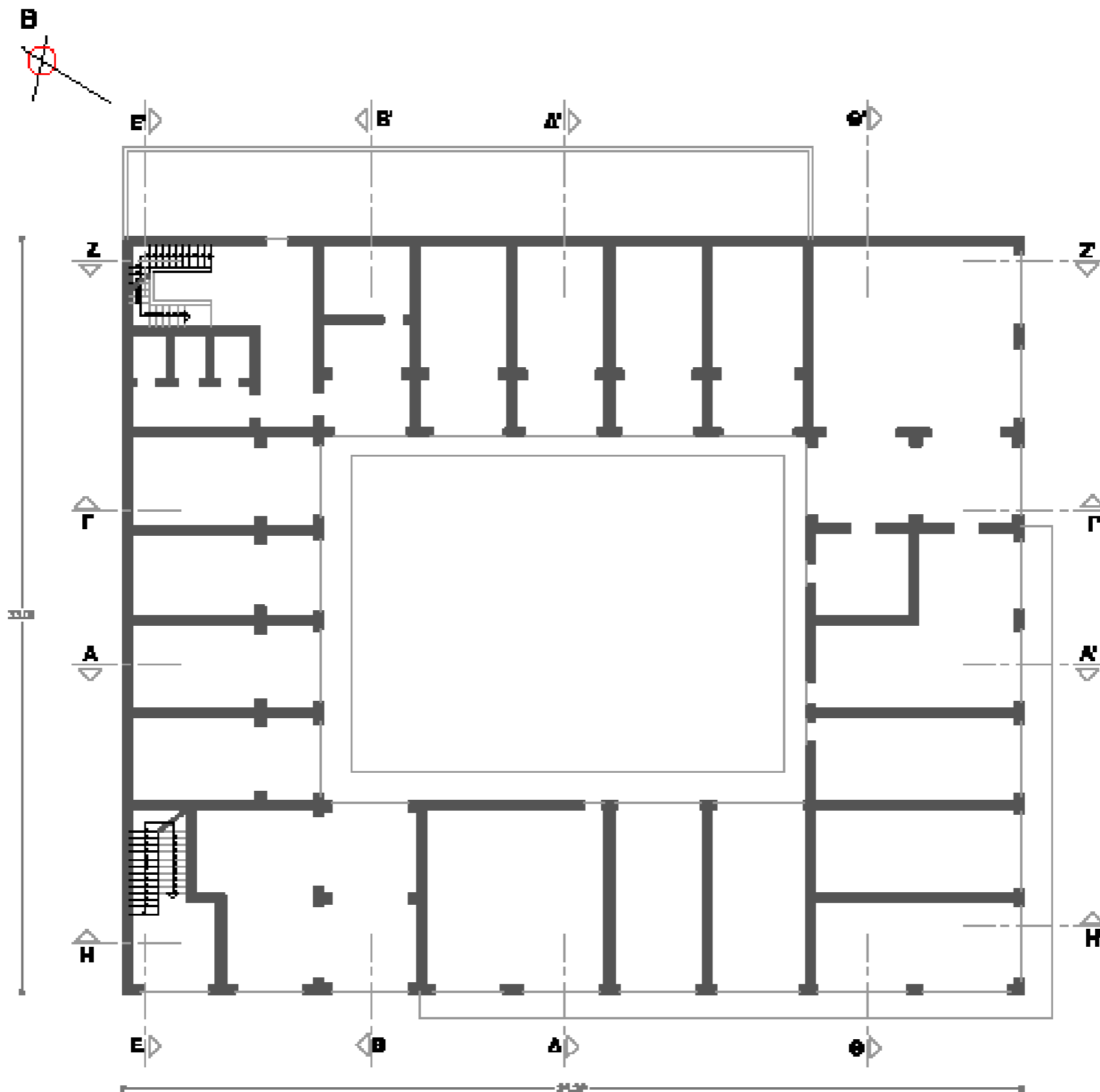

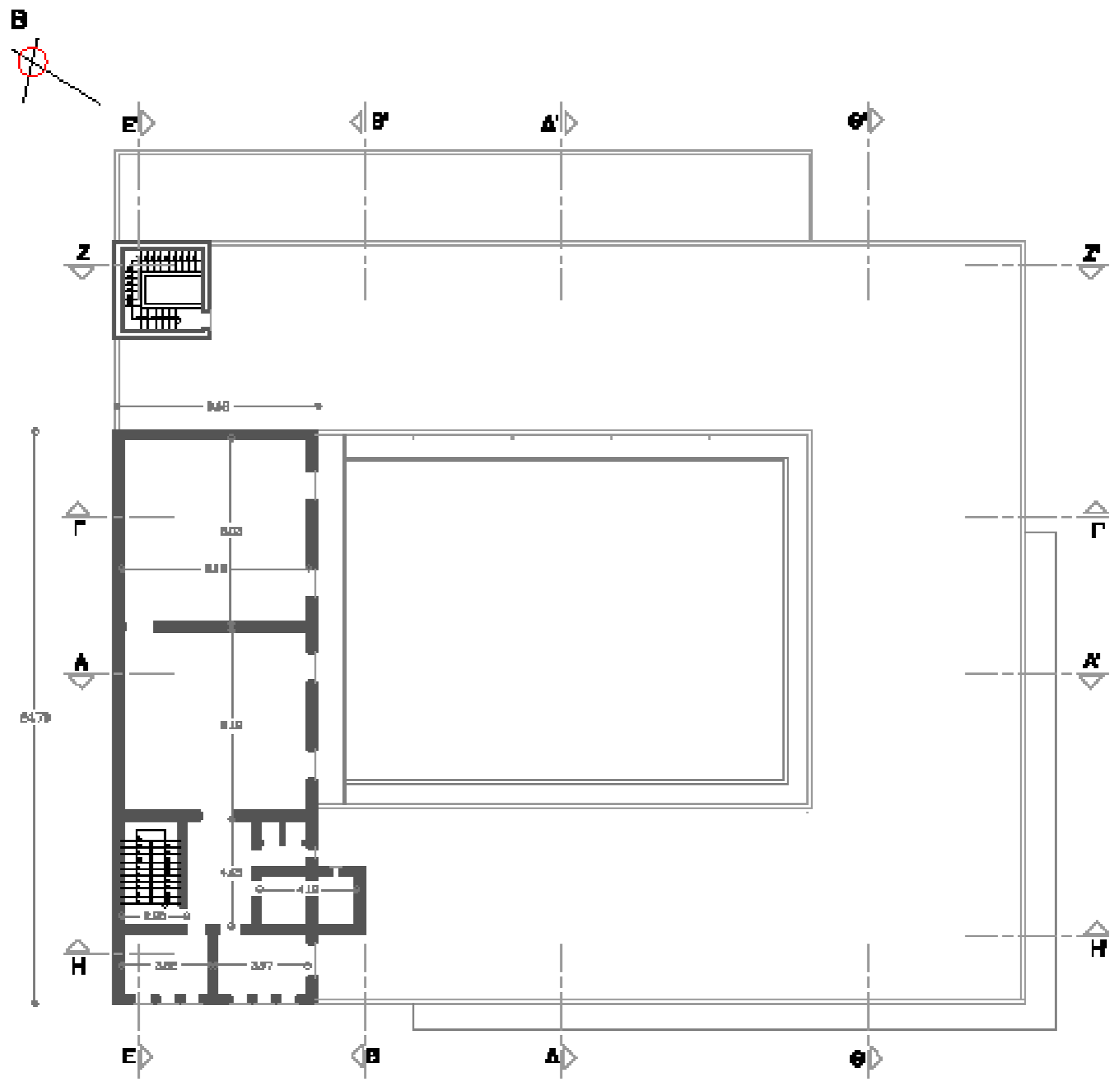

κόπωση ορόφου
κλίμακα: 1/120

θέρω οργανισμό ισόγειο
κλίμακα 1:120

φέρων οργανισμός ορόφου
κλίμακας 1/120

όψη επί της οδού Περικλάνθρου
κλίμακα: 1/120

όψη επί της οδού Κύπρου
κλίμακα: 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελής υλικό

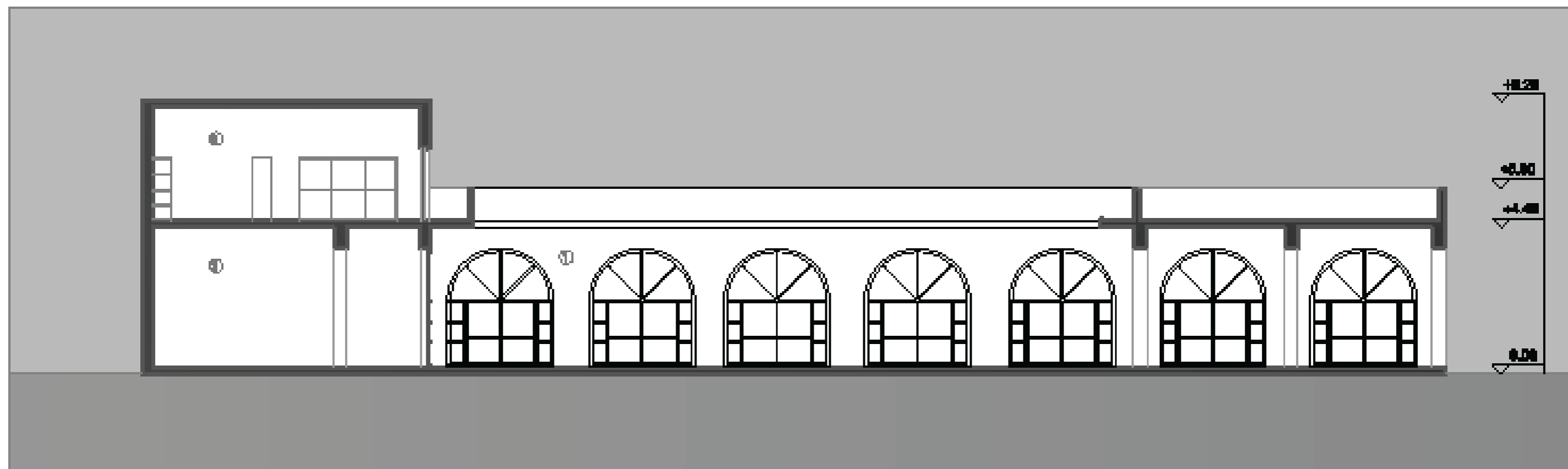
τομή Α-Α'
κλίμακα 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελές υλικό

τομή Β - Β'
κλίμακα: 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελές υλικό

τομή Γ-Γ'
κλίμακα: 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελές υλικό

τομή Δ-Δ'
κλίμακα: 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελής υλικό

τομή Ε-Ε'
κλίμακα: 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελές υλικό

τομή Z-Z'
κλίμακα 1/120

1. σοβάς
2. πλαστικό χρώμα
3. πλακάκι
4. μάρμαρο
5. μέταλλο
6. γυψοσανίδα / ευτελές υλικό

τομή Η-Η'
κλίμακα 1/120

- 1. σοβάς
- 2. πλαστικό χρώμα
- 3. πλακάκι
- 4. μάρμαρο
- 5. μέταλλο
- 6. γυψοσανίδα / ευτελές υλικό

τομή Θ-Θ'
κλίμακα: 1/120

Μέρος IV

ανακαίνιση και αποκατάσταση της Δημοτικής Αγοράς Κορίνθου

α. απο ένα χώρο εμπορικής δραστηριότητας σε ένα χώρο ανθρώπινης δράσης

Μέσα από την ιστορική αναδρομή για την εξέλιξη των χώρων εμπορίου αναδείχθηκε ένας προβληματισμός αναφορικά με την επιρροή που επέβαλαν οι οικονομικές πολιτικές και τα νέα δεδομένα γύρω από το δημόσιο αστικό χώρο· τη μεταβλητότητα, τα ρευστά του όρια, τις νέες νοηματοδοτήσεις του, αλλά και τα υπαρκτά προβλήματα διαχείρισης και λειτουργίας του. Ο δημόσιος χώρος αποτελεί το σημαντικότερο συστατικό στοιχείο της πόλης, την κατεξοχήν εικόνα της στα μάτια των πολιτών και επισκεπτών. Η περιήγηση ενός επισκέπτη στο δημόσιο χώρο μιας πόλης αρκεί για να τον κατευθύνει στην αντίληψη της βασικής της δομής αλλά κυρίως στην πρόσληψη και κατανόηση της ατμόσφαιράς της, ενώ παρά τις όποιες αλλαγές έχει υποστεί εξακολουθεί να αποτυπώνει και να διατηρεί τη συλλογική συνείδηση και μνήμη.

Είτε αναφερόμαστε στην αγορά της Αρχαίας Ελλάδας, είτε στο shopping mall του 21ου αιώνα, παρατηρούμε πως οι εμπορικοί χώροι είναι συνδυασμένοι με τον δημόσιο χώρο και λειτουργούν σαν κατεξοχήν κοινωνικοί χώροι. Με βάση πολιτικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις παρατηρείται ένας συσχετισμός μίας σειράς εννοιών όπως δημοκρατία, διαχωρισμός, περιθωριοποίηση, πολιτική δράση και μνήμη, με την πολυπλοκότητα της εμπειρίας του δημόσιου χώρου. Έννοιες που η συνεχώς μεταβαλλόμενη αντίληψη γύρω από τα όρια του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου τείνουν να εξαλειφθούν ή να ενταθούν με την ολοένα και αυξανόμενη ιδιωτικοποίηση του.

Με βάση τη διαπίστωση αυτή η πρόταση για την ανακαίνιση της Δημοτικής αγοράς Κορίνθου, προσδοκά στο να επαναφέρει την έννοια του δημόσιου χώρου σαν πεδίο ανθρώπινης δράσης, επικοινωνίας, ανταλλαγής καθώς και οικονομικής συναλλαγής. Στόχος του νέου σχεδιασμού της αγοράς είναι αφενός να παρουσιάσει ένα διαφορετικό τρόπο εμπορικών δραστηριοτήτων, ενταγμένο στον δημόσιο ιστό, με δράσεις που προκύπτουν από ομάδες πολιτών συνεργαζόμενες μεταξύ τους, αφετέρου να απαντήσει στη κρίση του δημόσιου χώρου, δημιουργώντας ένα πολύ-λειτουργικό κέντρο ανοιχτό και ελεύθερο που να μπορεί να φιλοξενεί δραστηριότητες με στόχο την ελεύθερη έκφραση των κατοίκων της περιοχής. Έχοντας σαν γνώμονα πως η πόλη της Κορίνθου, όπως και οι περισσότερες ελληνικές πόλεις, δεν στερείται καταστημάτων, αλλά χώρων επικοινωνίας και αυτενέργειας των κατοίκων της, η πρόταση για τη νέα Αγορά αποκτά αφενός τη μορφή και τη λειτουργία της πλατείας, αφετέρου, προσπαθεί να στηρίξει εκείνες τις εμπορικές δραστηριότητες, που βασίζονται σε έννοιες συνεργασίας και αλληλεγγύης, προάγοντας έτσι σχέσεις οικειότητας που έχουν συνθλιβεί στη σύγχρονη εποχή. Ως εκ τούτου ο νέος σχεδιασμός γεννιέται από την θέληση να διαμορφωθεί ένας ισχυρός αστικός συντελεστής που θα αποτελέσει ένα δημόσιο πόλο συλλογικών χρήσεων και κοινωνικής ζωής. Στόχος είναι η λειτουργία του κτιρίου να αποτελεί ένα σημείο συνάντησης δράσεων για όλους τους κατοίκους της πόλης, να εξυπηρετεί ανάγκες τροφοδοσίας, ενώ ταυτόχρονα να είναι ανοιχτός και ελεύθερος

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, ο νέος χώρος σχεδιάζεται με γνώμονα να ικανοποιήσει ανάγκες πολιτών που έχουν τη διάθεση και τη θέληση να προσφέρουν μια εναλλακτική μορφή οικονομίας, να ανταλλάξουν προϊόντα, να συν-διαμορφώσουν κοινωνικές και ψυχαγωγικές δράσεις. Η νέα Αγορά είναι ένας ανοιχτός-ελεύθερος δημόσιος χώρος, ένα κέντρο δράσεων εκδηλώσεων όπου κάθε πολίτης μπορεί να συμμετέχει, ενώ ταυτόχρονα λειτουργεί σαν κέντρο τροφοδοσίας της πόλης, αφού κάθε παραγωγός μπορεί να διαθέσει τα προϊόντα του. Για την ποικιλομορφία χρήσεων του χώρου, αλλά και για να τονιστεί ο δημόσιος χαρακτήρας της Αγοράς, ορίζονται ανοιχτοί στεγασμένοι και μη χώροι, χωρίς αυστηρά καθορισμένο σχεδιασμό χρήσεων, για να μπορεί έτσι να διαμορφώνεται από τους χρήστες. Η νέα Αγορά αντιτίθεται στη φιλοσοφία του καταναλωτισμού και της ψευδούς έννοιας του δημόσιου χώρου των πολυκαταστημάτων, θέλοντας να επισημάνει πως μια κοινωνία όπου ο πολίτης θα μπορεί ελεύθερα να χρησιμοποιεί το δημόσιο χώρο και μέσα από συνεργασία να τον διαμορφώνει, ίσως να ήταν μια πιο υγιής κοινωνία, αφού θα αναπτύσσονταν έτσι σχέσεις οικειότητας και αλληλεγγύης.

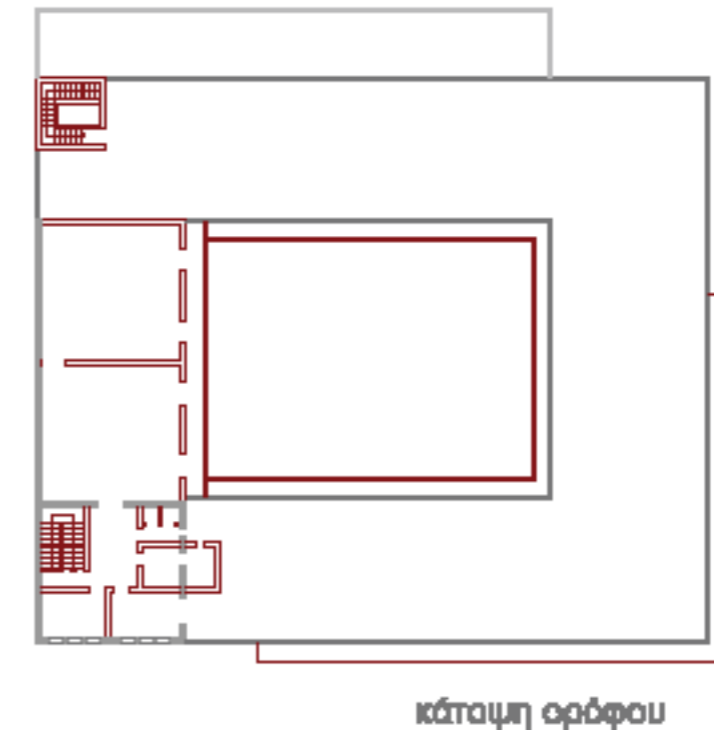

επεμβάσεις υφιστάμενου κτιρίου

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, το κτίριο της Δημοτικής Αγοράς σε επίπεδο κάτοψης είναι τετράγωνης διάταξης με αίθριο στο εσωτερικό, ενώ σε μορφολογικό επίπεδο χαρακτηρίζεται από δυο πλευρές με τοξοειδή ανοίγματα, τα οποία επαναλαμβάνονται στο εσωτερικό των καταστημάτων και δυο με ορθοκανονικά. Το κτίριο χαρακτηρίζει η συμμετρία και η αξονική διάταξη. Τα δύο διαφορετικά μορφολογικά χαρακτηριστικά χωρίζονται σε ζώνες με αρχή τις δυο στοές που αποτελούν και τις εισόδους στο εσωτερικό του. Ένα δευτερο στοιχείο στη μορφολογία της κάτοψης αποτελούν οι επαναλαμβανόμενοι ίδιοι χώροι, όπου στις πλευρές επί των δρόμων Κύπρου και Περιανδρου είχαν τη χρήση καταστημάτων, ενώ εκείνοι με τα τοξωτά ανοίγματα στο εσωτερικό του κτιρίου λειτουργούσαν σαν αποθήκες, αποκομμένα από τον ιστό της πόλης, με προβλήματα υγρασίας, ηλιασμού και αερισμού.

Έχοντας σαν βάση πως το χαρακτηριστικότερο μορφολογικό στοιχείο του κτιρίου είναι οι όψεις που φέρουν τα τοξωτά ανοίγματα, αλλά και το γεγονός πως θέλω να τονιστεί η αντίθεση στη χρήσεις του χώρου που δημιουργούνται με τη νέα πρόταση, επιλέγω να διατηρήσω το κέλυφος σε αυτές τις όψεις και να αφαιρέσω εξ ολοκλήρου το υπόλοιπο κομμάτι του κτιρίου. Σε δεύτερο στάδιο, στις πλευρές που διατηρούνται, αφαιρείται το μεγαλύτερο κομμάτι των εσωτερικών τοίχων, με αποτέλεσμα το κτίριο να ανοίγει από κάθε πλευρά του, να εννοποιείται με το αίθριο και να αποτελεί συνέχεια του δρόμου, τονίζοντας έτσι το δημόσιο χαρακτήρα του, αφού πια γίνεται ελεύθερα προσπελάσιμο. Σε τρίτο στάδιο, εκεί όπου πριν βρίσκονταν αποθήκες μη λειτουργικές, με την αφαίρεση και των οριζόντιων στοιχείων του σκελετού (πλάκες), δημιουργούνται χώροι αναψυχής και πρασίνου. Στο επίπεδο του ορόφου συνεχίζεται η ίδια λογική, αφού διατηρείται μόνο ένα τμήμα της κατασκευής και με τη σειρά αφαιρούνται ο εξώστης και τα κλιμακοστάσια.

Το κέλυφος που απομένει διατηρεί το δομικό και στατικό του χαρακτήρα, ενώ με την εμφάνιση των οριζόντιων στοιχείων του (δοκάρια), ο χαρακτήρας αυτός τονίζεται. Οι φθορές που χρήζουν αποκατάστασης αφορούν κυρίως σε αιτίες υγρασίας και όχι στατικότητας. Με την καθαίρεση των πλακών και κάθε είδους υλικού που καλύπτει τις όψεις (κουφώματα, υλικά επενδύσεων, επιχρίσματα), αποκαλύπτεται ο σκελετός του κτιρίου (οπλισμένο σκυρόδεμα) και λειτουργεί σαν στοιχείο στη μορφολογία του.

- στοιχεία που απομακρύνονται
- στοιχεία που διατηρούνται
- τοξοειδή ανοίγματα

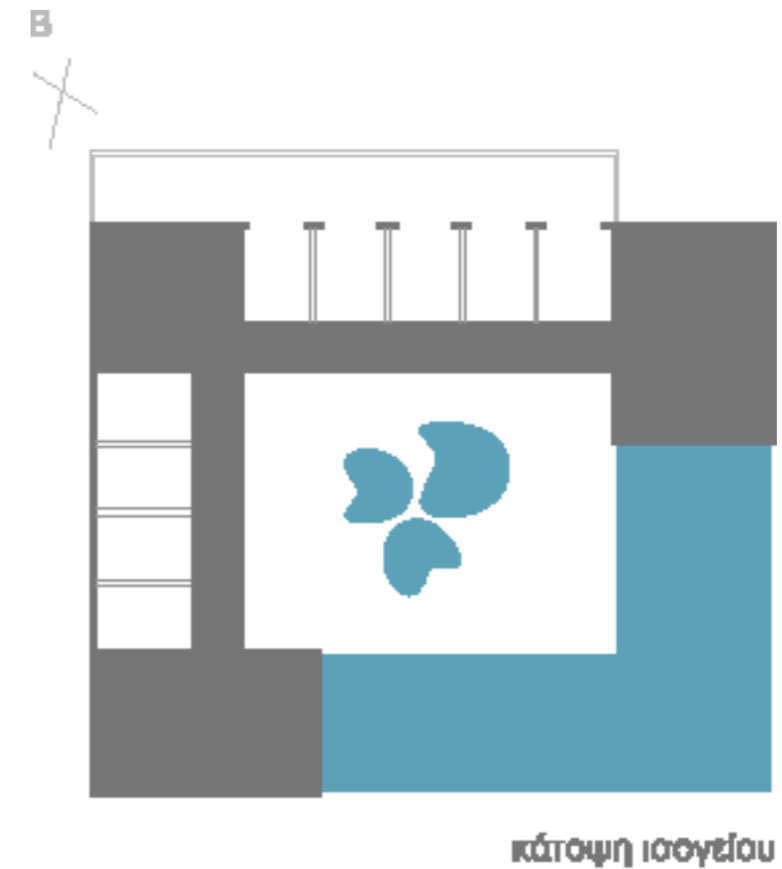
αποκατάσταση - αντιμετώπιση φθορών

Η διάβρωση του χάλυβα λόγω υγρασίας αποτελεί ένα σύνηθες πρόβλημα των κατασκευών από οπλισμένο σκυρόδεμα. Η ενανθράκωση του σκυροδέματος ή η είσοδος χλωριόντων σε αυτό, οδηγεί στην δημιουργία της σκωρίας επάνω στο χάλυβα μέσα από ηλεκτροχημικές αντιδράσεις. Η διάβρωση του χάλυβα εντοπίζεται οπτικά από παράλληλες ρωγμές στο στοιχείο, αποφλοιώση του σκυροδέματος, κηλίδες σκουριάς και εκτίναξη της επικάλυψης. Τα σημάδια που μαρτυρούν την ύπαρξη διαβρωμένου οπλισμού εμφανίζονται στο φέροντα σκελετό με τις εξής μορφές : α) Ρηγματώσεις παράλληλα στους οπλισμούς, όπου δημιουργούνται από τα προϊόντα της αντίδρασης που συμβαίνει κατά τη διάβρωση του χάλυβα και έχουν σαν αποτέλεσμα την αύξηση του όγκου του, β) αποφλοιώση σκυροδέματος, γ) κηλίδες σκουριάς στην επιφάνεια του σκυροδέματος, όπου εμφανίζονται κυρίως στις δοκούς και οφείλονται στη διάβρωση του χάλυβα και δ) εκτίναξη της επικάλυψης σε σημεία των κάθετων στοιχείων, όπου οφείλεται σε μεγάλες εφελκυστικές τάσεις που ασκούνται στο σκυρόδεμα από το χάλυβα και παρατηρείται σε κατασκευές όπως η συγκεκριμένη, λόγω της μεγάλης πυκνότητας σε οπλισμό. Για καλύτερη αντιμετώπιση των φθορών και την σωστή επιλογή της ενίσχυσης θα πρέπει να γίνεται ενόργανος εντοπισμός σε ολόκληρη την κατασκευή. Οι ενόργανες μετρήσεις αφορούν στην ενανθράκωση του σκυροδέματος (ψεκασμός με φαινολοφθαλείνη), στο πορώδες (απορρόφηση νερού), στο εύρος και το βάθος των ρωγμών (μικροσκόπιο, υπέρηχοι), στην εμπεριεχόμενη υγρασία (θερμογράφος), στο πάχος της επικάλυψης και τη διάμετρο των ράβδων (παχύμετρο) και τέλος στο βαθμό διάβρωσης με τη μέθοδο του ημι-δυναμικού. Η επιλογή του τρόπου ενίσχυσης της κατασκευής γίνεται πάντα σε σχέση με τη κατάσταση διάβρωσης του. Έτσι, στη περίπτωση που δεν έχει ξεκινήσει η διάβρωση του οπλισμού, η διαδικασία αποκατάστασης μπορεί να επιτευχθεί είτε με ενέσεις ρητινών στις ρωγμές, όπου μπορεί έτσι να υπάρξει πλήρης επισκευή των ρωγμών και επαναφορά της μονολιθικότητας του στοιχείου, είτε με επιστρώματα από ειδικά σκυροδέματα, είτε με υδατοστεγής μεμβράνες, είτε με εμποτισμό του σκυροδέματος με πολυμερή, όπου πραγματοποιείται η πλήρωση των κενών του σκυροδέματος σε βάθος 35mm έως 55mm. Στην περίπτωση που η διάβρωση έχει προχωρήσει στον οπλισμό απαιτούνται πιο επεμβατικές μέθοδοι για την επαναφορά της αντοχής, της σκληρότητας και της πλαστικότητας του οπλισμού, όπως η αφαίρεση των χλωριόντων από το σκυρόδεμα, όπου επιτυγχάνεται ηλεκτροχημικά με τη χρήση ενός ηλεκτρολύτη, μιας ρητίνης και ενός μεταλλικού πλέγματος, η καθοδική προστασία του χάλυβα, ή η κατασκευή μανδουών όταν η διάβρωση του χάλυβα βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο.

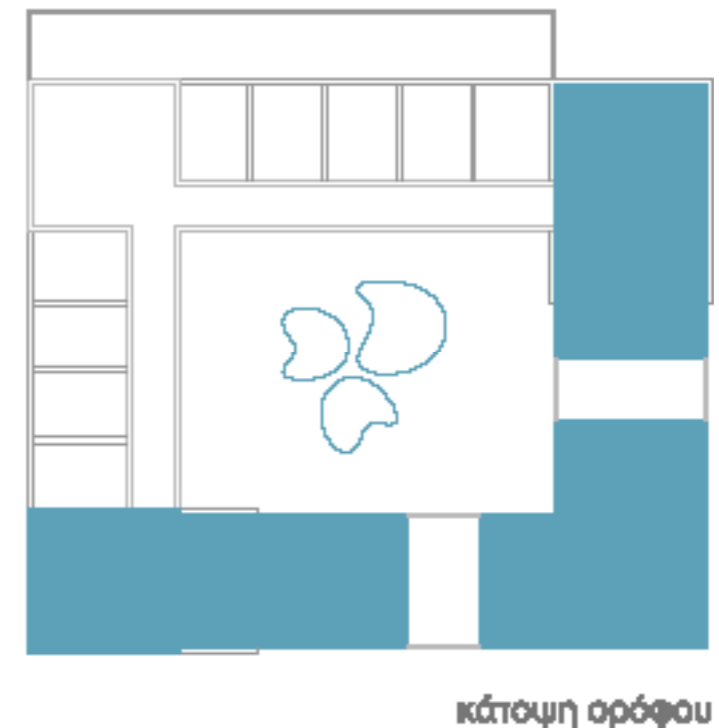

β. πρόταση ανακαίνισης

Ο σχεδιασμός στοχεύει στο να κάνει εμφανή την αντιθέση στο νέο χαρακτήρα της Αγοράς τόσο σε επίπεδο χρήσεων όσο και μορφολογίας και να εντάξει ένα ερειπωμένο σχεδόν Δημόσιο κτίριο στον ιστό της πόλης. Σε πρώτο στάδιο έχουμε το εσωτερικό κομμάτι του κτίσματος με τα τοξωτά ανοίγματα που διατηρείται σαν χαρακτηριστικό αρχιτεκτονικό δείγμα και μέσα από τις επεμβάσεις που αναφέρονται παραπάνω, μετατρέπεται σε έναν ανοιχτό δημόσιο χώρο, λειτουργώντας και σαν ένα πέρασμα που ενώνει δύο από τους πιο εμπορικούς δρόμους της πόλης, ενώ ταυτόχρονα προσφέρει τη δυνατότητα της ελεύθερης πρόσβασης σε κάθε σημείο του κτίσματος. Σε δεύτερο στάδιο έχουμε μια νέα κατασκευή που ακολουθεί μεν τη μορφή της υπάρχουσας σε επίπεδο κάτοψης, διατηρώντας τη διάταξη του τετραγώνου, αλλά που διαφοροποιείται ξεκάθαρα σε μορφολογικό επίπεδο. Με το νέο σχεδιασμό επιτυγχάνεται από τη μια η συνέχιση της ιστορίας του κτίσματος μέσα στο χρόνο και το χώρο της πόλης, από την άλλη αναδύκνεται ξεκάθαρα η διαφοροποίηση του νέου από το παλιό τόσο στις χρήσεις όσο και στη μορφή. Όπως είδαμε παραπάνω το κτίριο της Αγοράς «κόβεται» στα σημεία που βρίσκονται οι στοές, όπου το μισό διατηρείται, ενώ τη θέση του άλλου μισό παίρνει η νέα κατασκευή. Η προσθήκη ξεκινά με αφετηρία αυτές τις στοές, - όπου όπως είδαμε ήταν και οι μόνες εισόδους στο εσωτερικό του-, για να συνεχίσει την ιστορία του δημιουργώντας μια καινούρια. Αυτά τα δύο κτίσματα σχήματος «γάμμα» έχουν την ίδια αφετηρία, στέκονται αντικριστά και συνομιλούν σαν δυο κομμάτια από την ίδια εικόνα, καθολικά διαφοροποιημένα μορφολογικά και αντιπαραβάλουν στα μάτια περαστικών και χρηστών, το παρελθόν με το μέλλον. Το αίθριο, σαν ο μοναδικός χώρος που έχει φιλοξενήσει δραστηριότητες πολιτών και έχει λειτουργήσει σαν ελεύθερος - δημόσιος χώρος στη κατασκευή, διατηρείται ως έχει και προστίθενται σε αυτό τρία στέγαστρα για λόγους προστασίας από τις καιρικές συνθήκες για να μπορεί έτσι να φιλοξενεί κάθε είδους δραστηριότητες. Μετά την ανακαίνιση, ο χώρος της Αγοράς δεν είναι ένα εγκαταλελειμμένο και έρημο κομμάτι της πόλης, αλλά αποτελεί μια πλατεία της, ένα σημείο συνάντησης για όλους, ζωντανό καθ' όλη τη διάρκεια της μέρας, ένας χώρος που μέσα από τις διαφορετικές χρήσεις του από τους πολίτες προάγει σχέσεις οικειότητας.

κάτοψη ισογείου

κάτοψη ορόφου

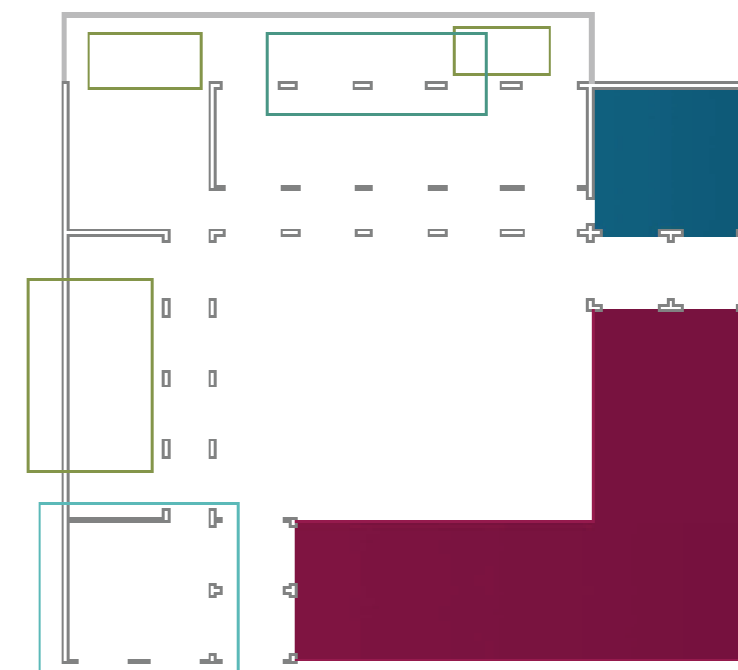
■ υπάρχων σκελετός

■ προσθήκη

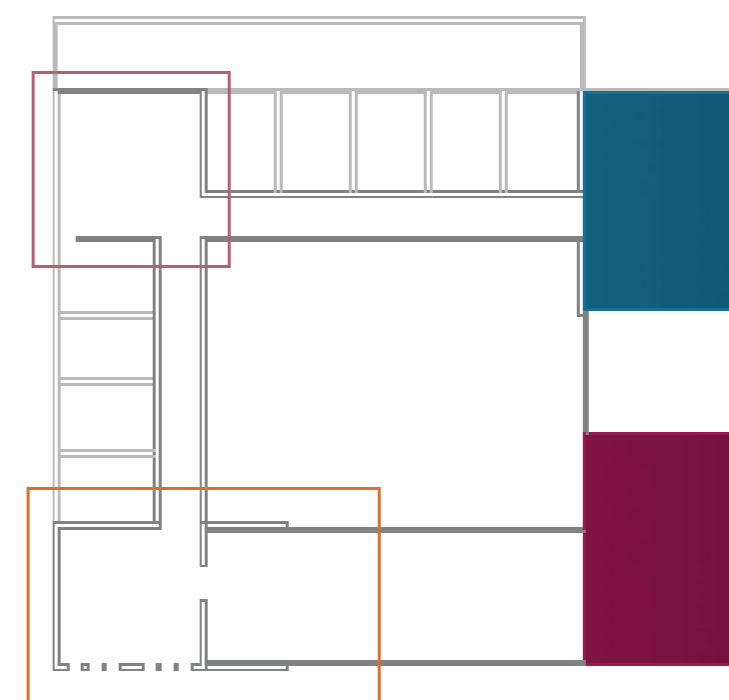
κτιριολογική ανάλυση

Η κυριότερη φιλοσοφία γύρω από το νέο σχεδιασμό της Αγοράς είναι, η όσο το δυνατόν, αποφυγή των ορίων, με την έννοια της ελεύθερης - ανοιχτής πρόσβασης στο μεγαλύτερο κομμάτι του κτιρίου και να δημιουργηθεί ένα ελεuthερο διάγραμμα κίνησης. Έτσι, για λόγους προστασίας και διευκόλυνσης δημιουργούνται μόνο δύο κλειστοί χώροι, ένα κατάστημα – χώρος αγοράς, όπου μπορούν αγρότες και συνεταιρισμοί να διαθέτουν στο αγοραστικό κοινό τα προϊόντα τους προς πώληση και ένα καφενείο - πολυχώρος όπου μπορούν να φιλοξενοούνται και να οργανώνονται πλήθος εκδηλώσεων και δράσεων. Και οι δύο χώροι εκτείνονται στο ισόγειο και τον πρώτο όροφο ενώ λειτουργούν υπό τη μορφή κοινωνικών επιχειρήσεων – συνεταιρισμών. Η φροντίδα και λειτουργία τους δηλαδή καθορίζονται από τη συμμετοχή όλων των μελών, δεν αποσκοπούν στο κέρδος, ενώ η συμμετοχή τους είναι ανοιχτή. Η φιλοσοφία γύρω από τους υπόλοιπους χώρους είναι να μην υπάρχει μια διαμόρφωση που θα διευκολύνει κάποιες χρήσεις, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει πως δεν μπορεί να φιλοξενήσει κάποιες άλλες. Έτσι, μέσα από μια εναλλαγή στεγασμένων και μη χώρων, δημιουργείται η δυνατότητα ποικιλομορφίας των χρήσεων. Στο νέο χώρο, θα μπορούν να συνυπάρχουν, η λαϊκή αγορά, πλανόδιοι πωλητές, ανοιχτή βιβλιοθήκη, χώρος ανταλλαγής, εκθεσιακοί χώροι, χώροι προβολών, θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών και χώρος παιχνιδιού, καλύπτοντας έτσι ανάγκες έκφρασης, εκπαίδευσης, πολιτισμού, τέχνης, ψυχαγωγίας, επικοινωνίας, ανταλλαγής, έκθεσης και εμπορίου, ενώ παράλληλα με το «άνοιγμα» του κτιρίου και τη διαμόρφωση στοών και χώρων πρασίνου, γίνεται χώρος ανάπαυσης και μελέτης.

Πιο αναλυτικά, στο επίπεδο του ισόγειου η υπάρχουσα κατασκευή μετατρέπεται στο μεγαλύτερο κομμάτι της σε χώρο πρασίνου και διατηρούνται τρεις κύριοι όγκοι που μεταξύ τους ενώνονται με στοές, οι οποίες επαναλαμβάνονται στον όροφο σαν διάδρομοι. Στον πρώτο όγκο, επί της Οδού Περιάνδρου, εκεί όπου πριν βρισκόταν η είσοδος της Φιλαρμονικής, διαμορφώνεται μια ανοιχτή αίθουσα (63τ.μ), που με την τοποθέτηση αποθηκευτικών χώρων και βιβλιοθήκης, λειτουργεί σαν χώρος ανταλλαγής όπου κάθε πολίτης μπορεί να αφήσει οτιδήποτε θέλει να προσφέρει. Έτσι, μπορούν να διατίθενται ελεύθερα προς όλους, είδη όπως βιβλία, παιχνίδια, ρούχα, ηλεκτρικές συσκευές, σχολικά είδη, κ.τ.λ. Ο μεσαίος όγκος εξακολουθεί να φιλοξενεί δημόσιες τουαλέτες, ενώ στον τρίτο όγκο (71τ.μ) επί της Οδού Κύπρου, όπου στεγαζόταν η δημοτική αστυνομία, λειτουργεί πια το café. Το νέο τμήμα της κατασκευής ορίζεται για τις εμπορικές λειτουργίες της Αγοράς και είναι εξ'ολοκλήρου μεταλλικό. Πρόκειται για μια έκταση 306τ.μ, όπου στο κέντρο της, στη συμβολή των οδών, σχεδιάζεται ένας κλειστός χώρος – κατάστημα τροφοδοσίας 107τ.μ. Στο επίπεδο του ορόφου συνεχίζονται το café και το κατάστημα, ενώ δημιουργούνται ένας στεγασμένος και ένας ανοιχτός χώρος, 175τ.μ και 33τ.μ αντίστοιχα, με δυνατότητες να φιλοξενήσουν εκθέσεις, ομιλίες, παρουσιάσεις, παραστάσεις, προβολές, κ.τ.λ. Για τη μετάβαση στον όροφο σχεδιάζονται τέσσερα κλιμακοστάσια τοποθετημένα στις άκρες της κατασκευής και ένας εξωτερικός γυάλινος ανελκυστήρας.

κάτοψη ισόγειου

κάτοψη ορόφου

- αγορά
- café
- χώρος ανταλλαγής
- παιδική χαρά
- εκθεσιακός χώρος
- χώρος προβολών - παραστάσεων
- χώρος πρασίνου

μορφολογική ανάλυση

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω το νέο τμήμα της Αγοράς διαφοροποιείται καθολικά σε μορφολογικό επίπεδο. Ο χώρος του αίθριου αλλά και όλων των τμημάτων λειτουργεί σαν συνέχεια των δρόμων, αφού η είσοδος σε αυτό δεν γίνεται πια μόνο από τις στοές. Η νέα κατασκευή ακολουθεί τους κανόνες του μοντέρνου που η προηγούμενη άφησε ημιτελείς, χωρίς όμως να υιοθετεί κάτι από αυτή τη μορφή, τοποθετώντας έτσι τις δυο κατασκευές σε μια συνθήκη αντιπαράθεσης. Αυτή η αντιπαράθεση προκύπτει από την ανάγκη να δοθεί έμφαση στο γεγονός ότι η Αγορά λειτουργεί πια σαν ένα Δημόσιο κτίριο που δεν γεννιέται για να δηλώσει κάποιου είδους κρατική πολιτική, αλλά ακριβώς το αντίθετο, γεννιέται για να λειτουργήσει σαν ένας χώρος έκφρασης και δράσεων, για να ικανοποιήσει πολιτικές, κοινωνικές, ψυχαγωγικές, εμπορικές, ελευθερίες.

Η επίτευξη αυτής της αντίθεσης προκύπτει αρχικά από τις επεμβάσεις στην ήδη υπάρχουσα κατασκευή. Το κομμάτι που διατηρείται απογυμνώνεται προβάλλοντας έτσι μια ελευθερία στα όρια του. Οι οροφές και τα κουφώματα αφαιρούνται, ο σκελετός και τα δομικά στοιχεία του αποκαλύπτονται, ενώ το εσωτερικό του μετατρέπεται σε χώρο πρασίνου, δηλώνοντας έτσι μια συνθήκη ερειπίου και γέννησης ταυτόχρονα. Η νέα κατασκευή δημιουργείται στο παρόν, αφηρώντας τη μορφή του παρελθόντος. Το παρελθόν εκφράζεται μέσα από μια μονολιθική, βαριά κατασκευή, τοξοειδή επαναλαμβανόμενα ανοίγματα και σχεδόν απόλυτη συμμετρία, ενώ το παρόν έχει κίνηση, ευελιξία, αφαιρετικά -τυχαία σχήματα, ποικιλομορφία, ένταση.

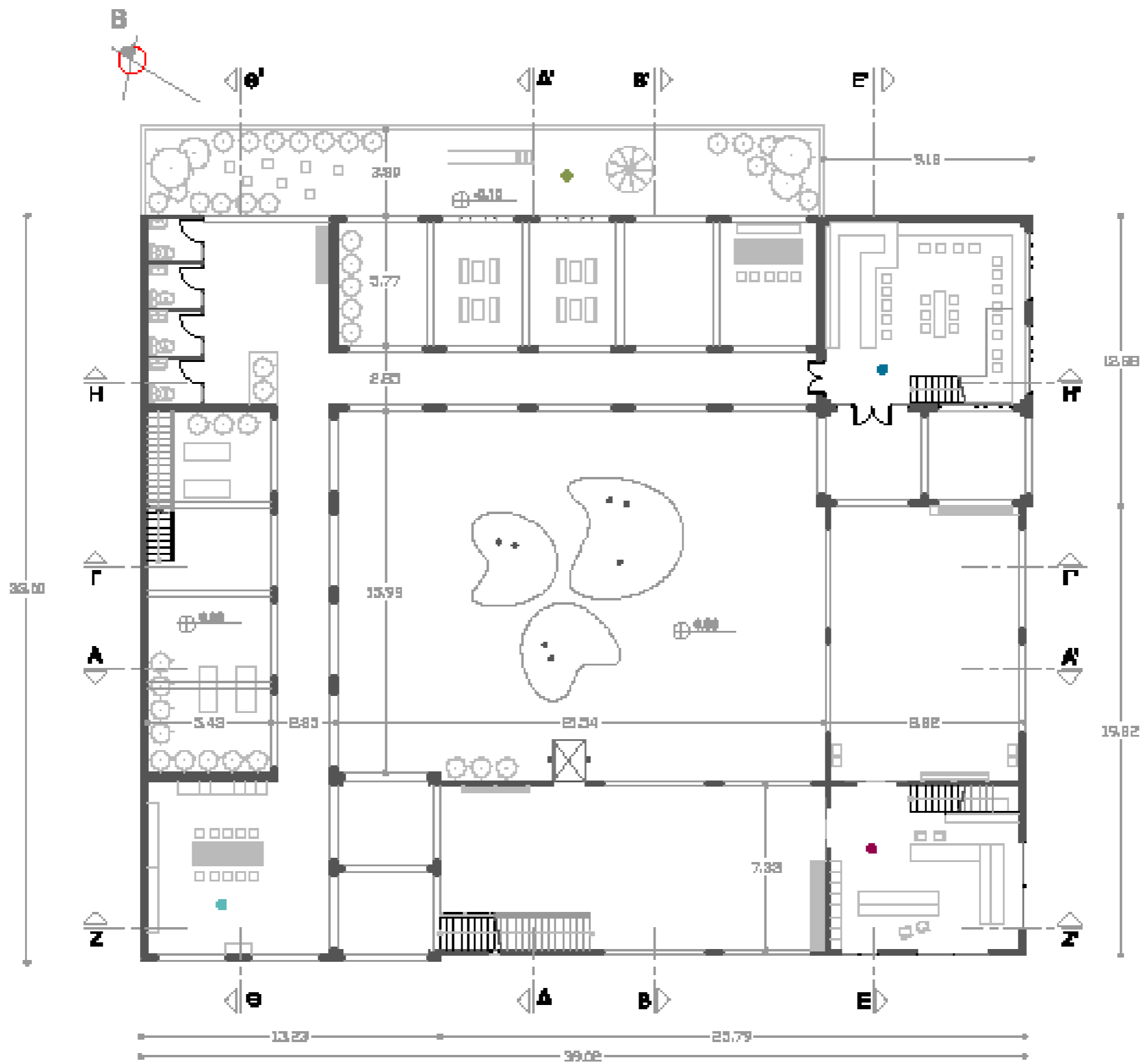
Η νέα κατασκευή στη πραγματικότητα λειτουργεί σαν ένα ανοιχτό κέλυφος που στο εσωτερικό του μπορούν να συμβαίνουν ποικίλες δραστηριότητες. Κάθε κίνηση, κάθε δράση που λαμβάνει μέρος εκεί, είναι εμφανής και ελεύθερη. Η μορφή προκύπτει μεν από τις ξεκάθαρες, λιτές γραμμές του μοντέρνου κινήματος, απαλλαγμένη από διακοσμητικά στοιχεία, χωρίς όμως να περιορίζεται σε καθαρά, τέλεια σχήματα, αντιθέτως στον κάθετο άξονα σπάει με απότομα κοψίματα αυτή τη καθαρότητα των σχημάτων, δημιουργώντας έτσι μορφές που εκφράζουν κίνηση και αστάθεια, αλλά που ταυτόχρονα συμπληρώνονται, αφού στις όψεις επικρατεί μεν ποικιλομορφία, σχηματικά όμως μοιάζουν σαν κομμάτια από το ίδιο σχήμα που ενώνονται με διαδρόμους κίνησης. Ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στο σχεδιασμό των ανοιγμάτων. Από τη μία έχουμε μια μεταφορά των στοών στις όψεις, για να δηλωθεί έτσι η δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης στο εσωτερικό, από την άλλη τα παράθυρα - σαν σύμβολο ένωσης και οριοθέτησης του ιδιωτικού χώρου από το δημόσιο - ακολουθούν τις γραμμές της υπόλοιπης κατασκευής και δίνουν έμφαση στις όψεις, παραμορφώνοντας την πιο συνηθισμένη μορφή τους από τέλεια ορθοκανονικά σχήματα σε τυχαία παραλληλόγραμμα.

Σαν στοιχεία διαφοροποίησης λειτουργούν και οι χρωματισμοί, αφού η υπάρχουσα κατασκευή μένει με εμφανές το σκυρόδεμα σε απόχρωση του γκρι, ενώ η καινούρια επενδύεται με τσιμεντοσανίδα λευκού χρώματος. Σαν ενωτικά στοιχεία από την άλλη, έχουμε την διατήρηση στις στάθμες της κατασκευής, αφού με τη προσθήκη του πρώτου ορόφου, σε όλες τις πλευρές, το κτίριο αποκτά το ίδιο ύψος δημιουργώντας μια οπτική συνέχεια. Για την διαμόρφωση των εσωτερικών χώρων, έχοντας σαν γνώμονα πως οι δημόσιοι χωροί είναι ανοιχτοί σε επεμβάσεις από τους ίδιους τους χρήστες, παρουσιάζονται δειγματικά στα τρισδιάστατα σχέδια κάποιες προτάσεις που αφορούν σε υλικά επένδυσης και χρωματισμούς.

Τα κλιμακοστάσια όπως και ο σκελετός της κατασκευής, είναι μεταλλικά με εμφανή τα δομικά τους στοιχεία διατηρώντας τη φυσική απόχρωση του χάλυβα. Εμφανή επίσης παραμένουν, οι κολώνες που τοποθετούνται στο εσωτερικό των στοών, κάποια μεταλλικά δοκάρια και η κατασκευή του γυάλινου ανελκυστήρα από το αίθριο. Οι κολώνες, τα δοκάρια και τα πλαίσια των κουφωμάτων, είναι χρώματος μαύρου. Για την επίτευξη της λειτουργίας του εκθεσιακού χώρου σαν ανοιχτός χώρος, σχεδιάζονται μετακινούμενα κάδρα και στάντ από μέταλλο και πλεξιγκλάς, τα οποία εύκολα τοποθετούνται και αφαιρούνται προσφέροντας έτσι προστασία στα εκθέματα. Σε ολόκληρη τη κατασκευή τοποθετούνται καθίσματα και τραπέζια μεγάλων διαστάσεων. Τα στέγαστρα του αίθριου έχουν καμπυλόγραμμα σχήματα ενώ στηρίζονται σε κολώνες με κλίση και όχι κάθετες, συνδυάζοντας έτσι στοιχεία από την υπάρχουσα και τη νέα κατασκευή.

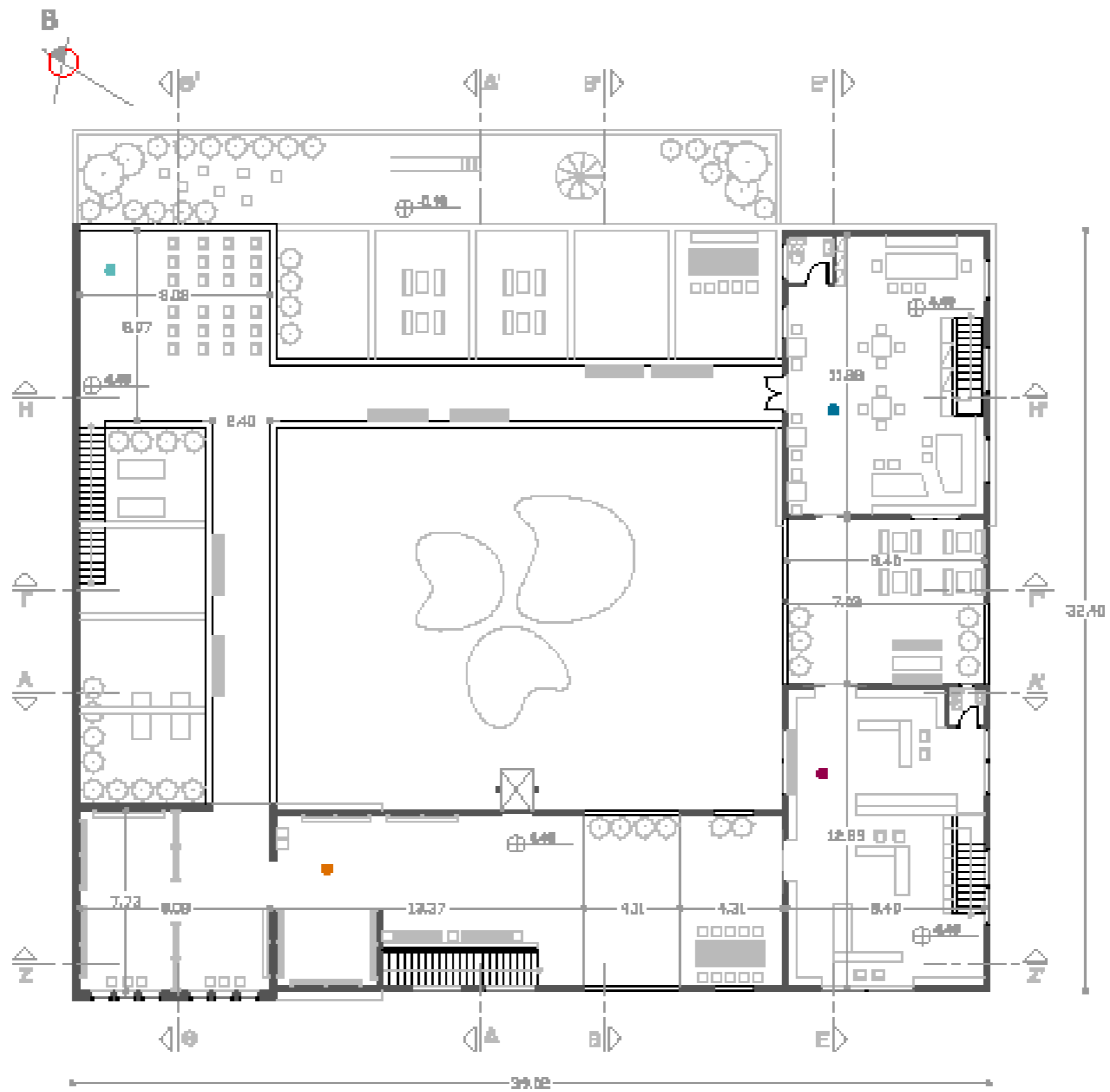
σχέδια πρότασης

- **καθ**
- **σκαριά**
- **χώρος ανταλλαγής**
- **παιδική χαρά**

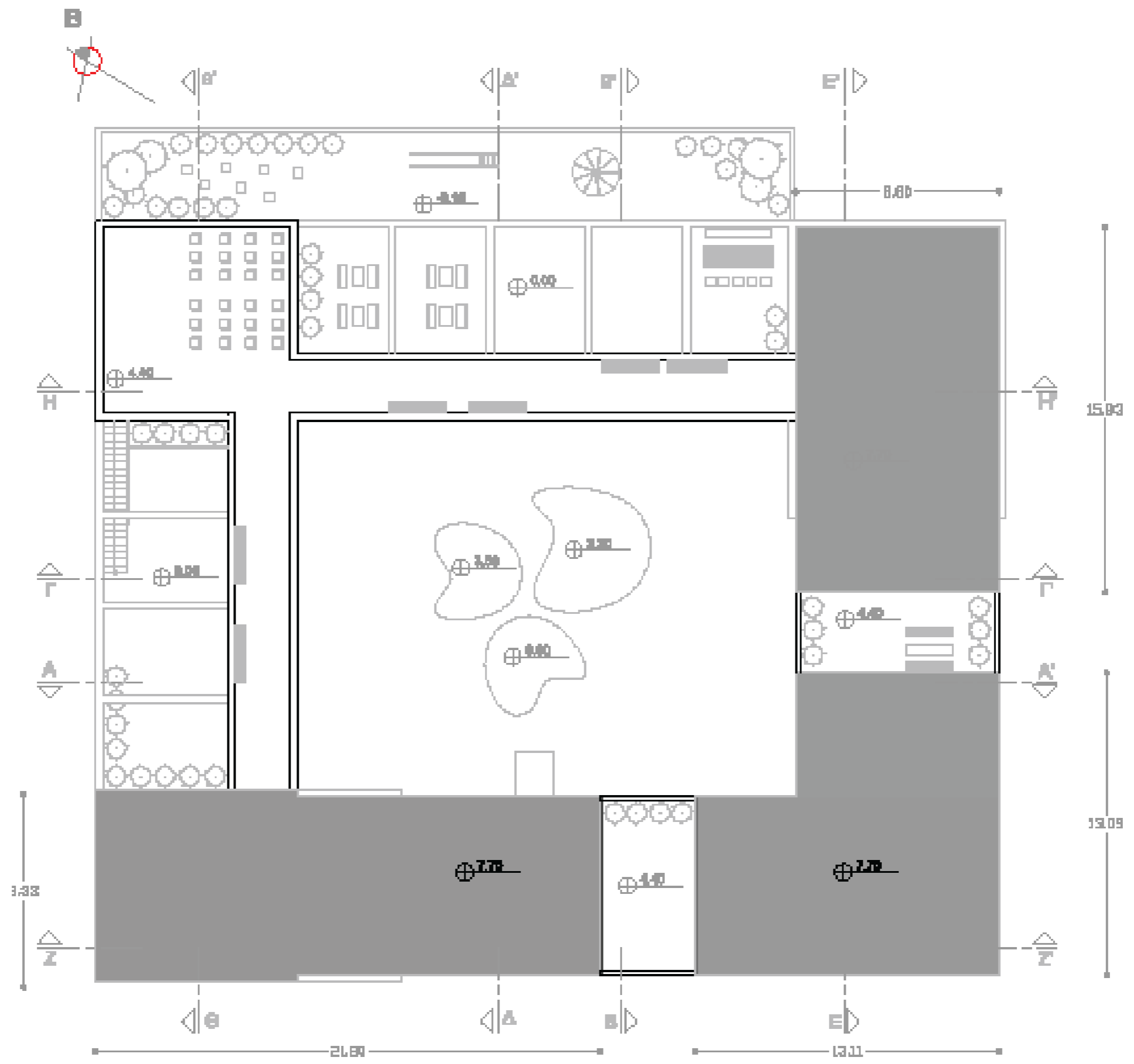
κόπηση ισόγειου
κλίμακα 1/120

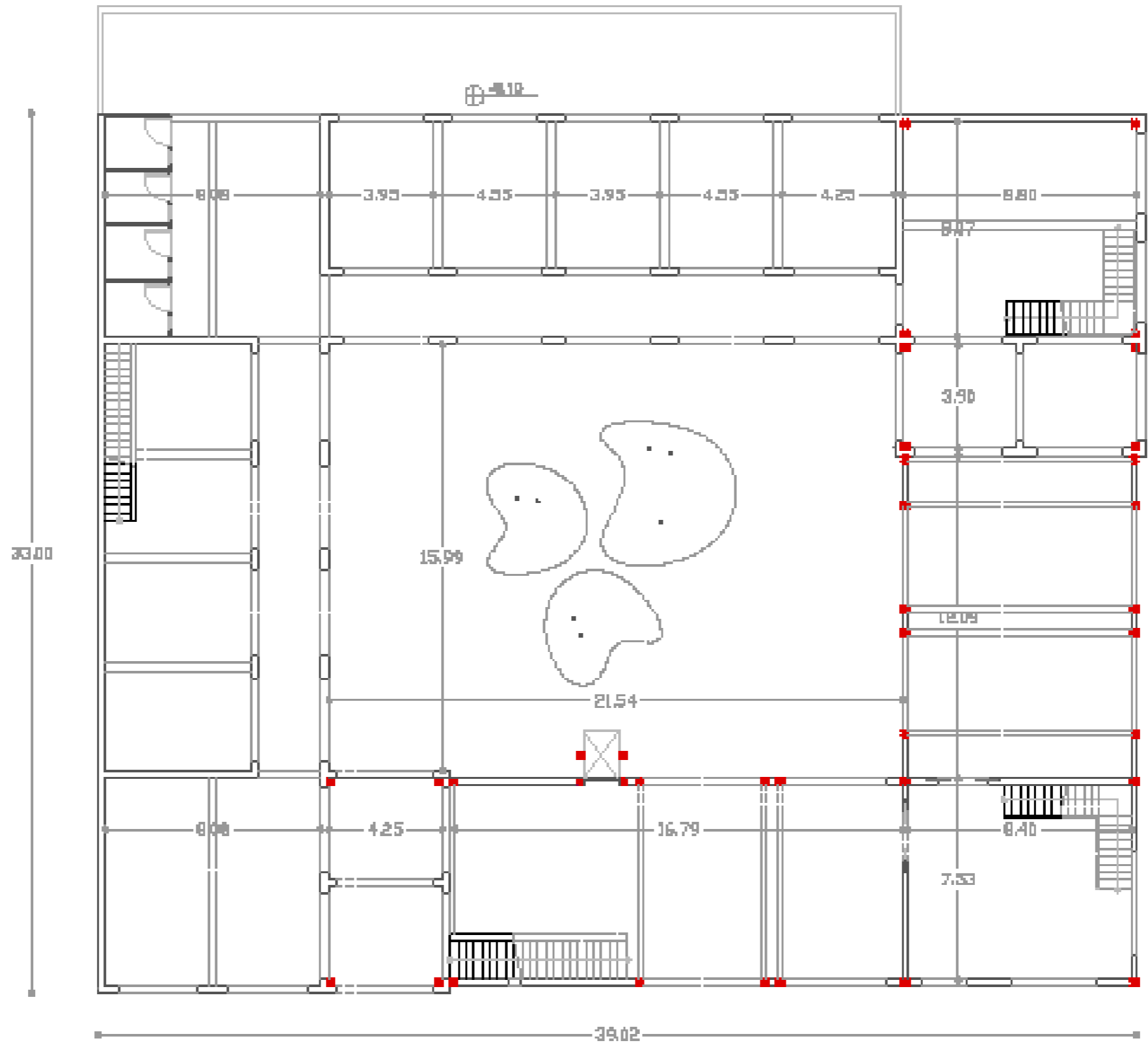
- **καθίσμα**
- **αγορά**
- **αξιοσηπός χώρος**
- **χώρος προβολών**

κόπηση ορόφου
κλίμακα: 1/120

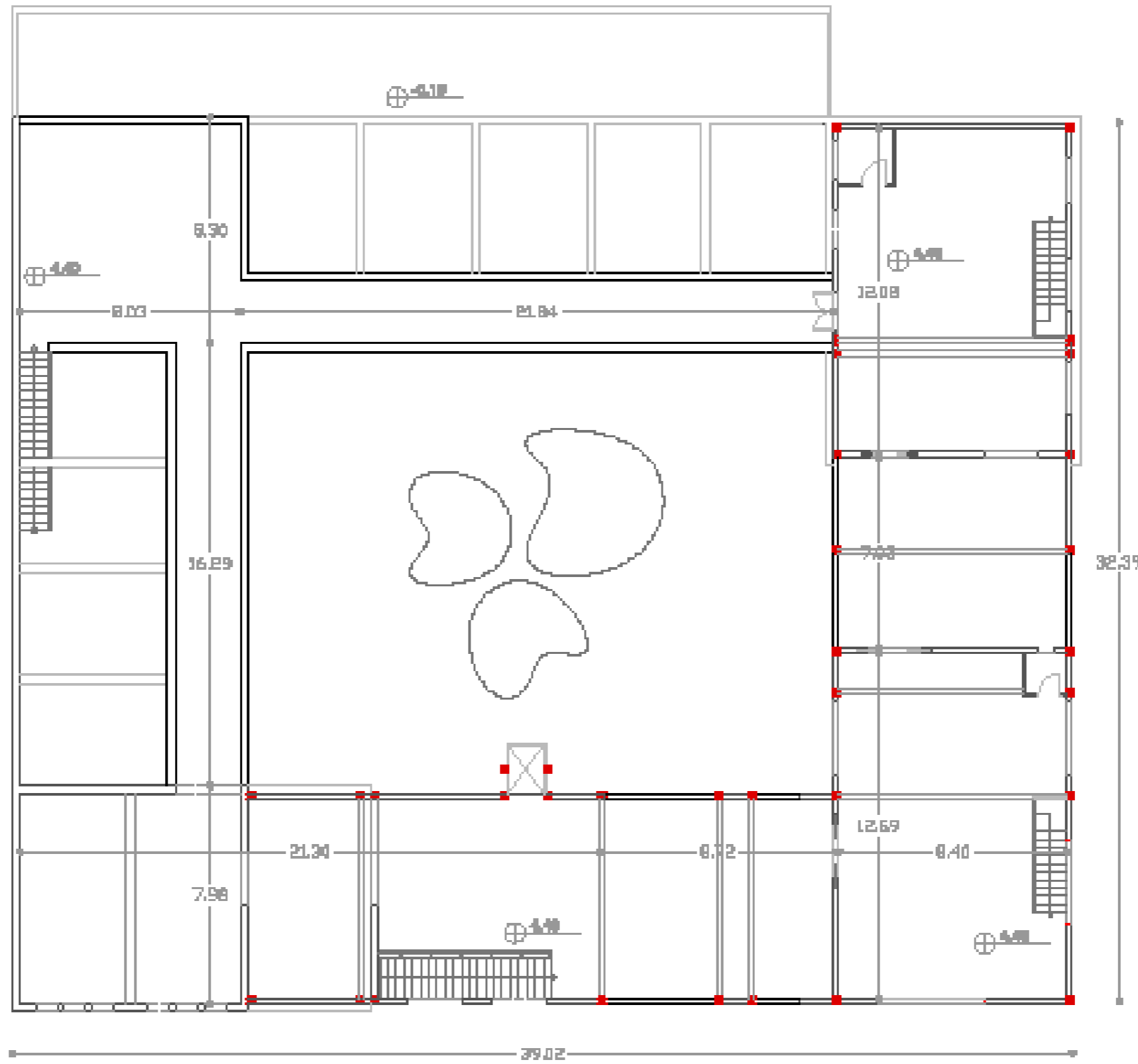
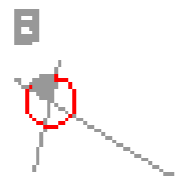
από την ομάδα
αρχιτεκτονική 1/120

B

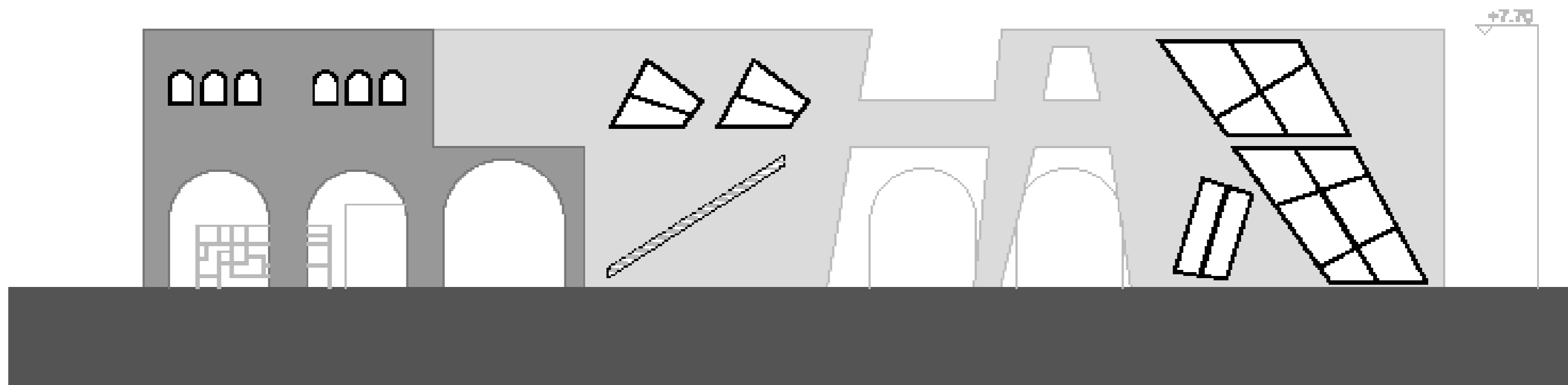
- **μίσθια**
- **στυλόβια**

φίλων οργανισμός υσολογία
κλίμακα 1/120

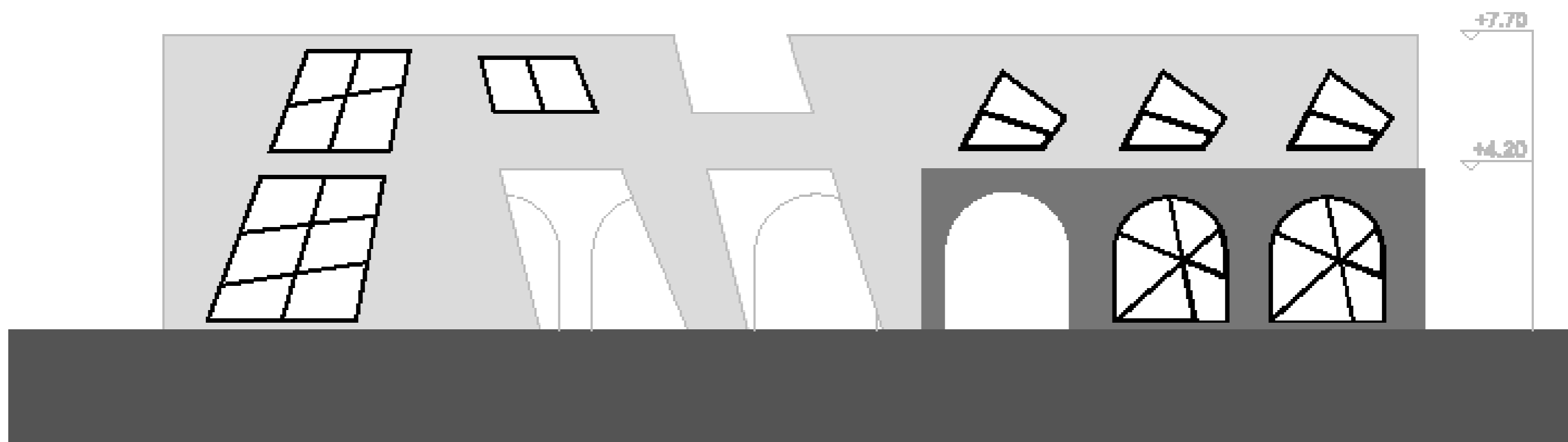

- μέταλλο
- σκυρόδεμα

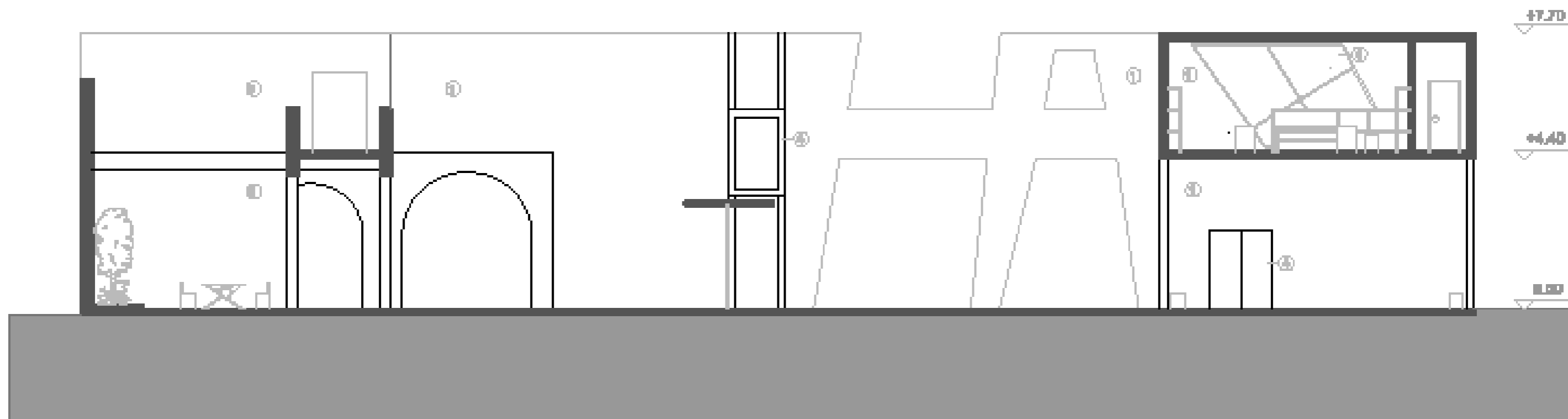
πίεση οργανισμού ορόφου
κλίμακα 1/120

όψη επί της οδού Περιάνδρου
κλίμακα: 1/120

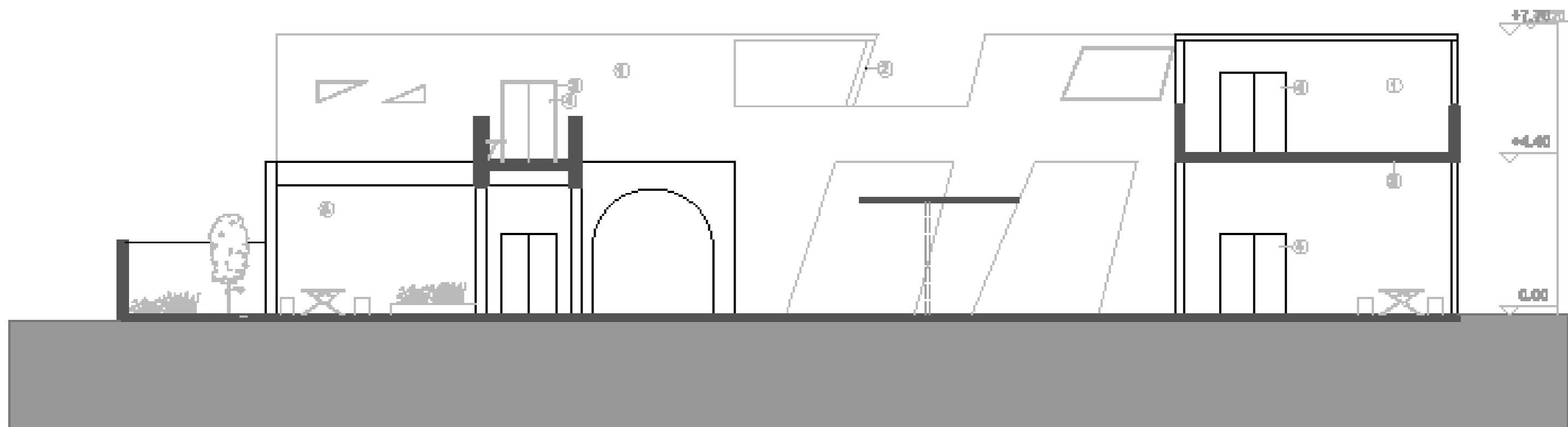

όψη επί της οδού Κύπρου
κλίμακα: 1/120

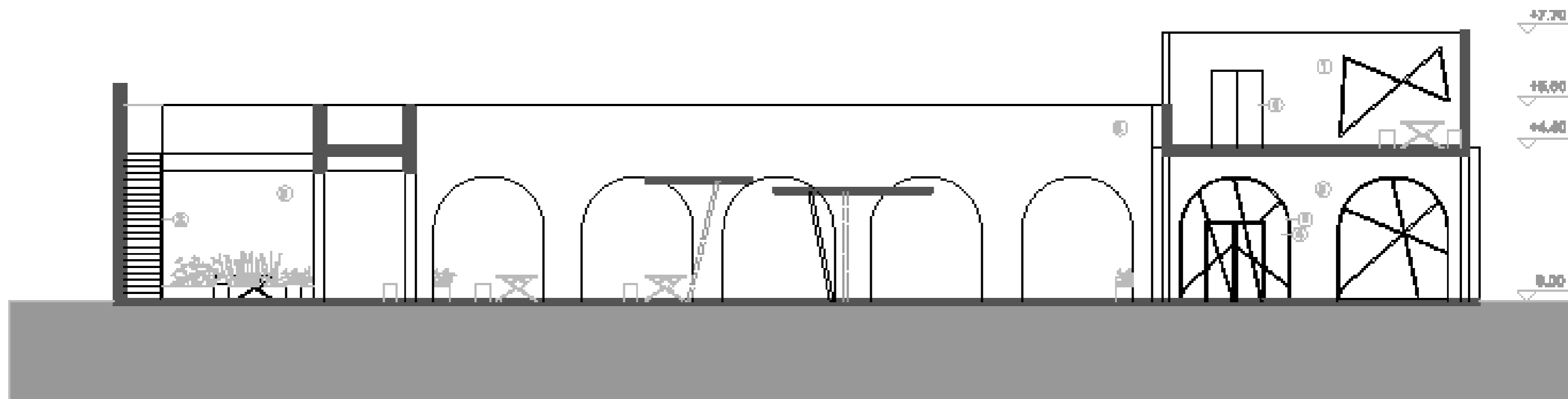
τομή Α-Α'
κλίμακα: 1/120

1. πηλοσανίδα
2. μάρμαρο
3. ξύλο
4. γυαλί
5. σπινθηροσπινθηρο

τομή Β-Β'
κλίμακα 1/120

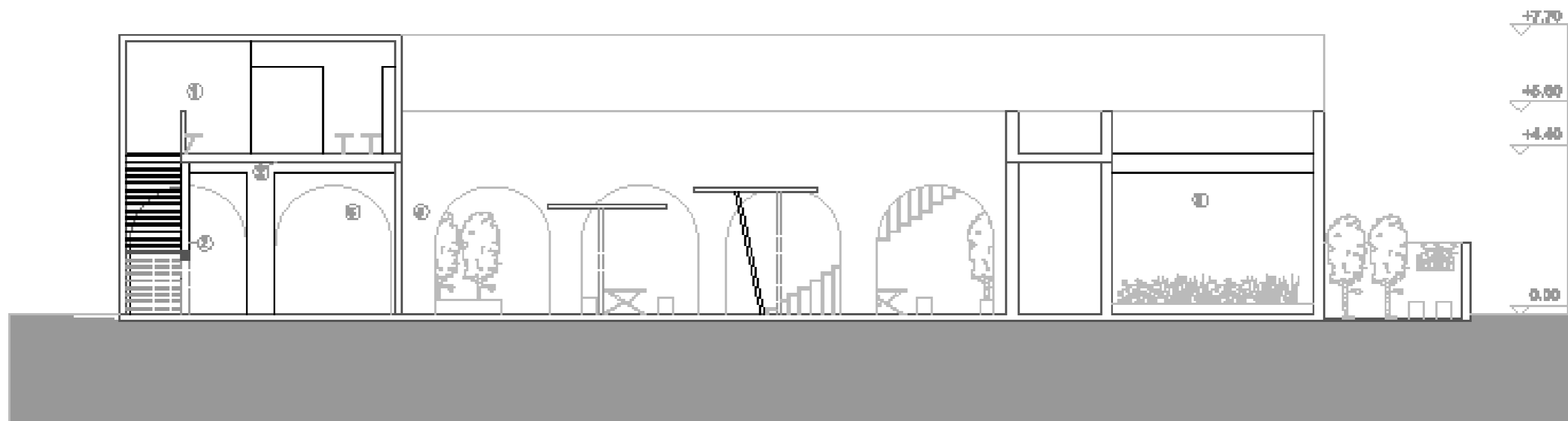
1. τσιμεντοσανίδα
2. μέταλλο
3. ξύλο
4. γυαλί
5. οπλισμένο σκυρόδεμα

τομή Γ-Γ
κλίμακα 1/120

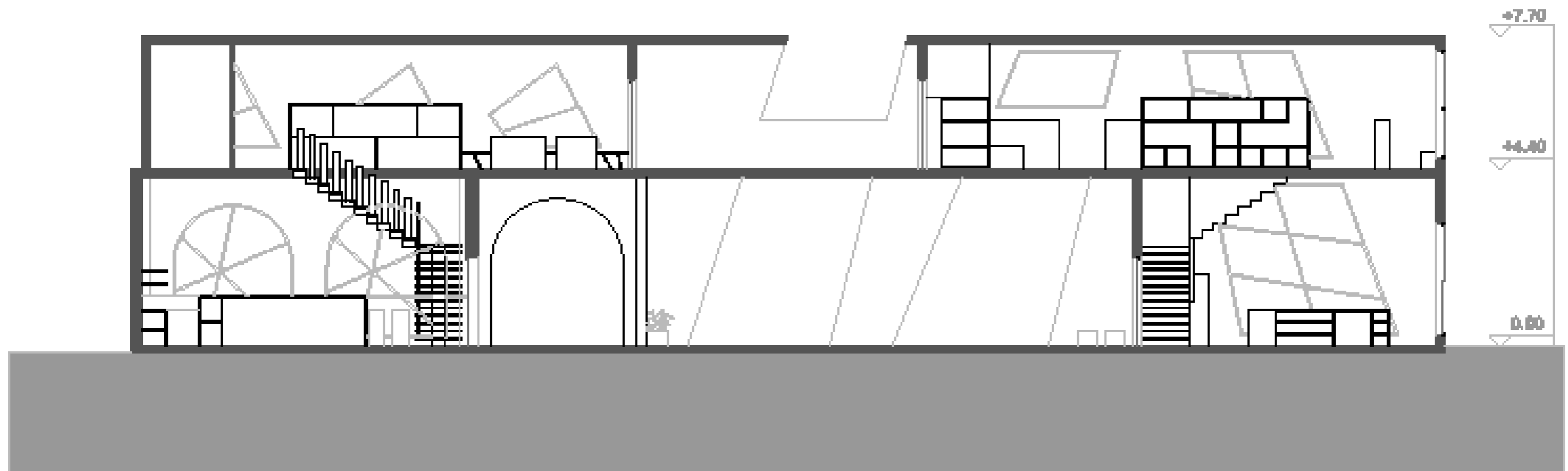
- 1.τσιμεντοσανίδα
- 2. μέταλλο
- 3. ξύλο
- 4. γυαλί
- 5. αλουμίνια σκελετόμα

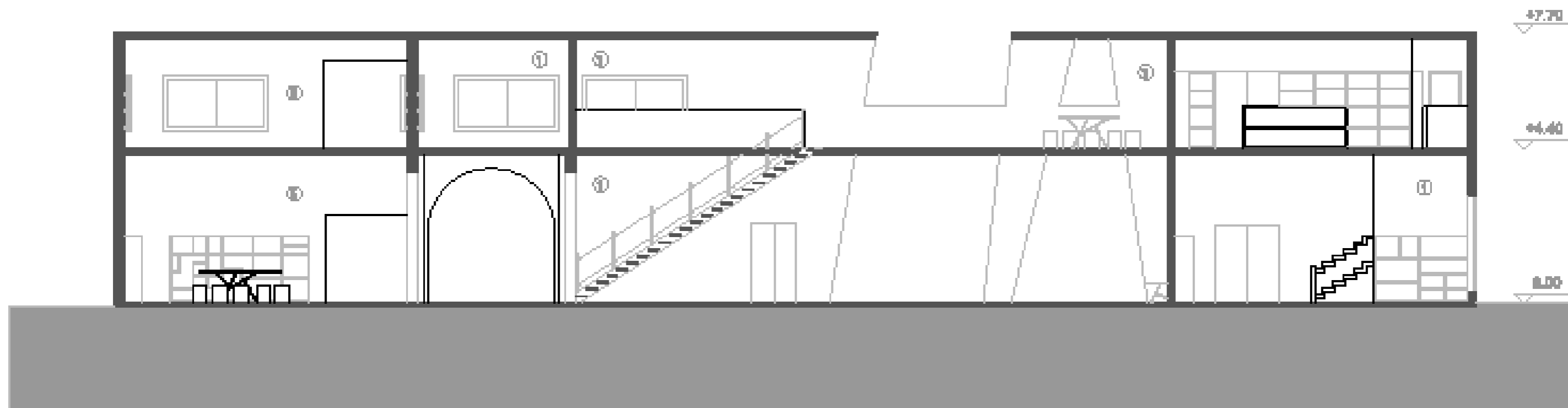
τομή Δ-Δ'
κλίμακα 1/120

- 1. τσιμεντοσανίδα
- 2. μέταλλο
- 3. φύλο
- 4. γυψί
- 5. σπλοσμένο σκυρόδεμα

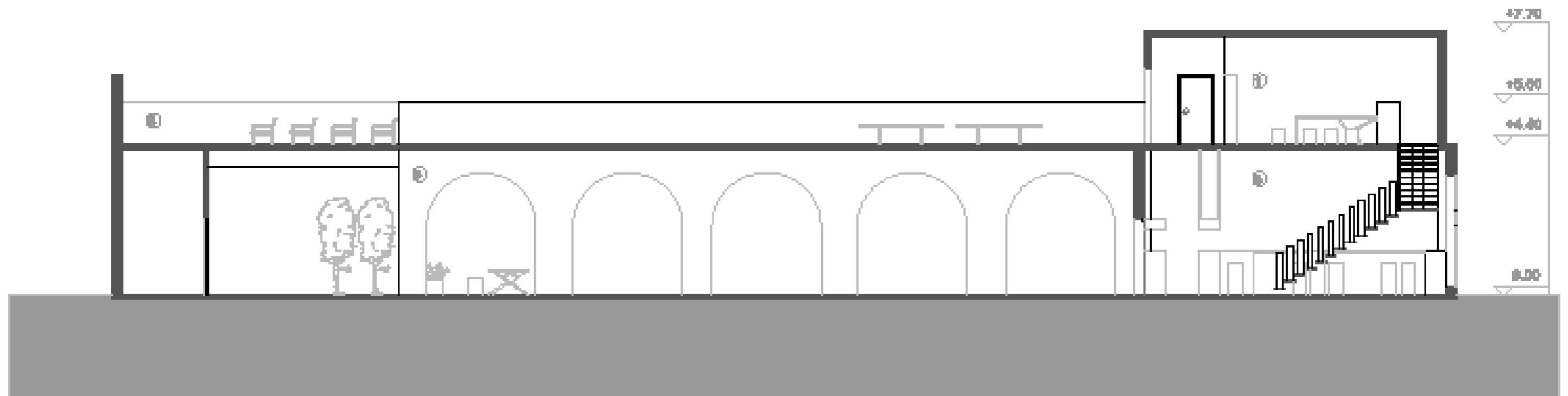
τομή Ε-Ε'
κλίμακα 1/120

1. παμπροσανίδα
2. μέταλλο
3. ξύλο
4. γυαλί
5. σπικισμένο σκυρόδεμα

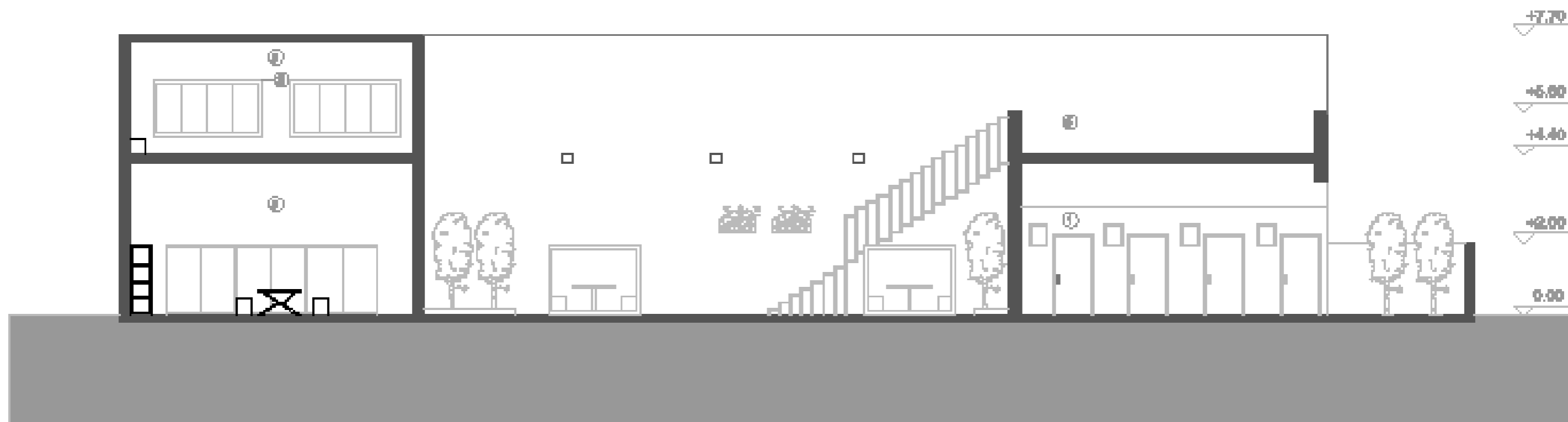
τομή Z-Z
κλίμακα 1/120

1. πομπωτιστική
2. μέταλλο
3. ξύλο
4. γυαλί
5. σκλημένο σκυρόδεμα

τομή Η-Η'
κλίμακα 1/120

1.τσιμεντοσανίδα
2. μπετό
3. έδαφος
4. γυαλί
5. σπασμένο σκυρόδεμα

τομή Θ-Θ'
 κλίμακα 1/120

1.	τσιμεντοσανίδα
2.	μέταλλο
3.	ξύλο
4.	γυαλί
5.	σπλισμένο σκυρόδεμα

τριδιάστατη απεικόνιση

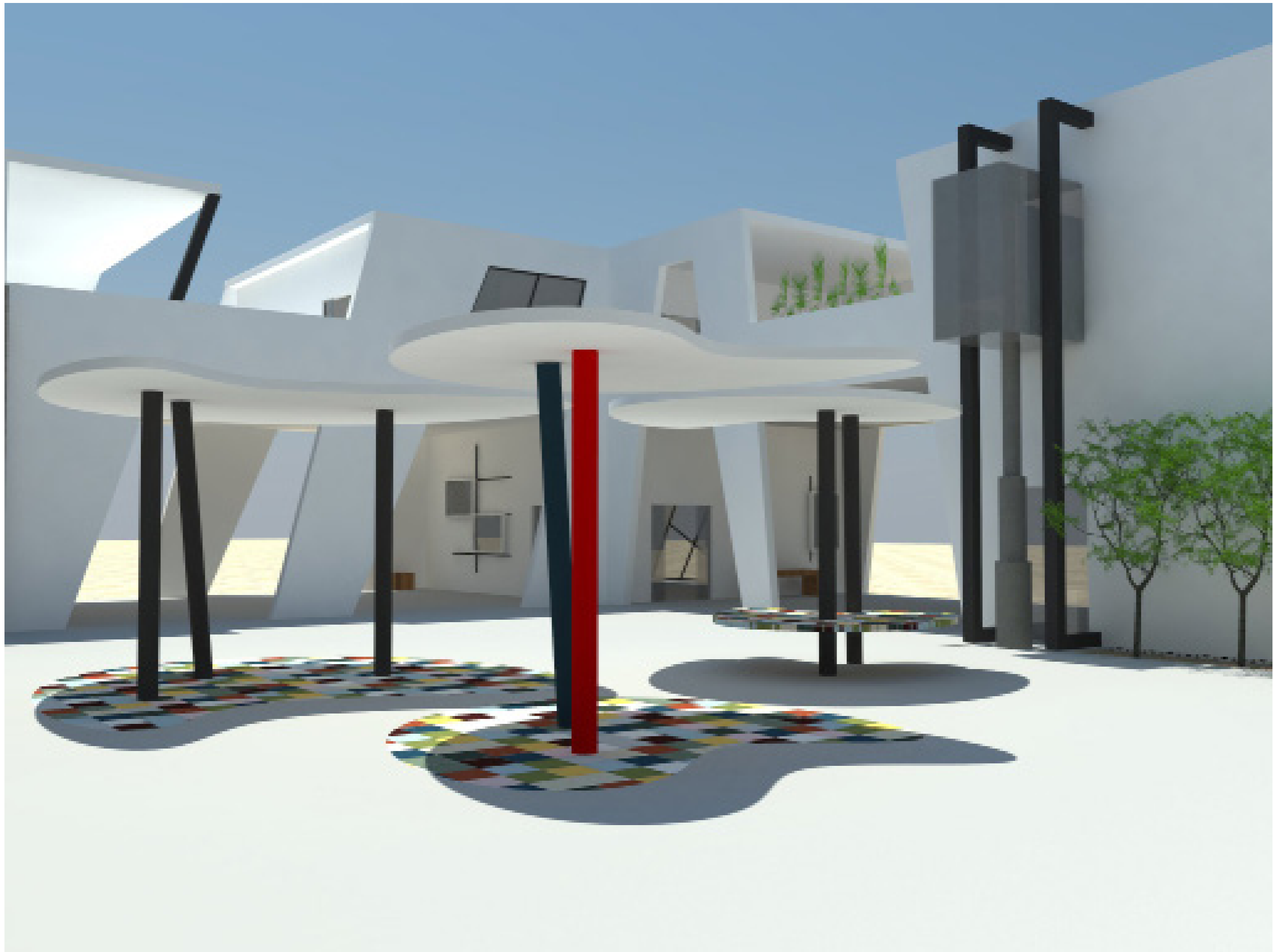

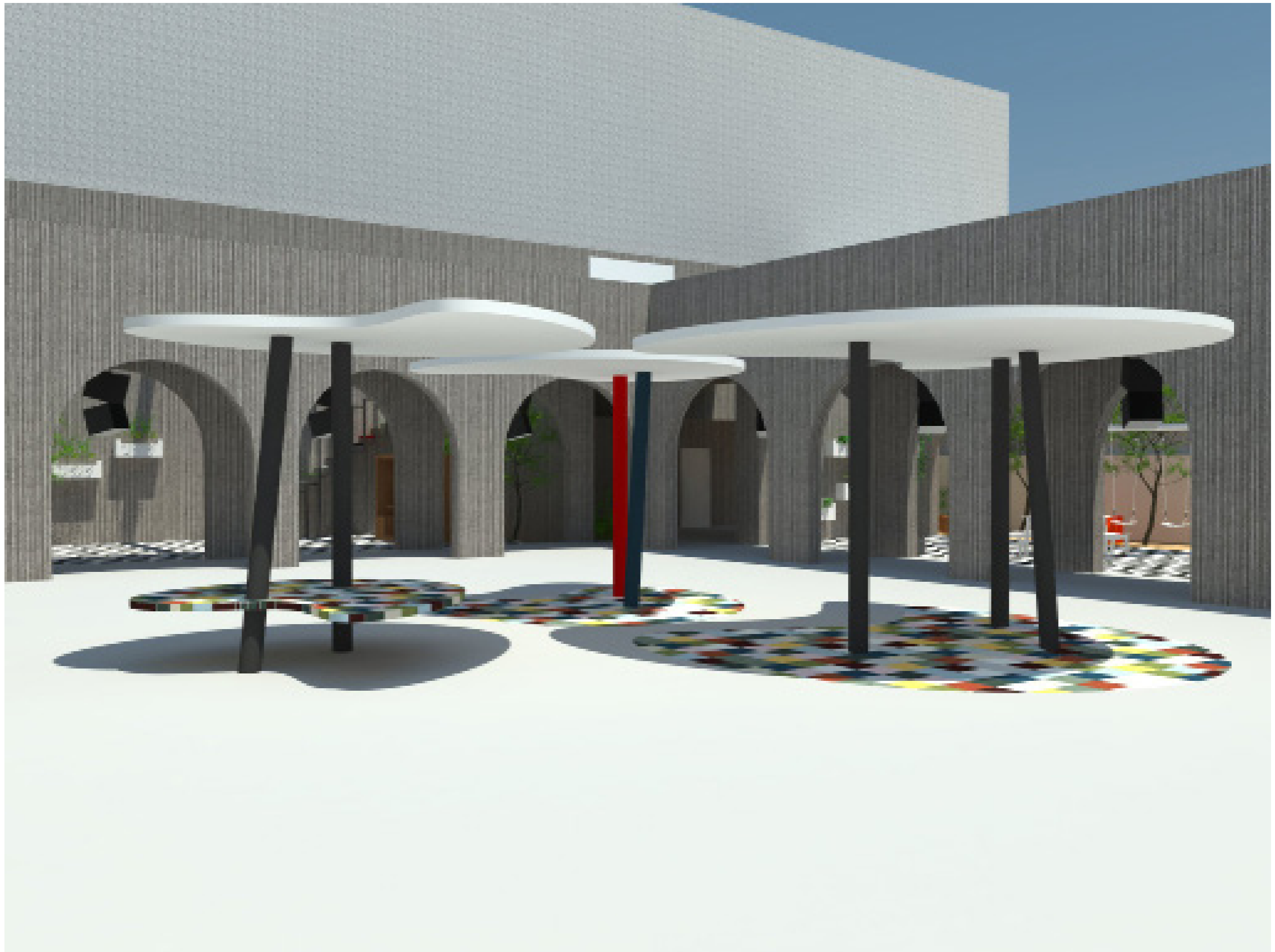

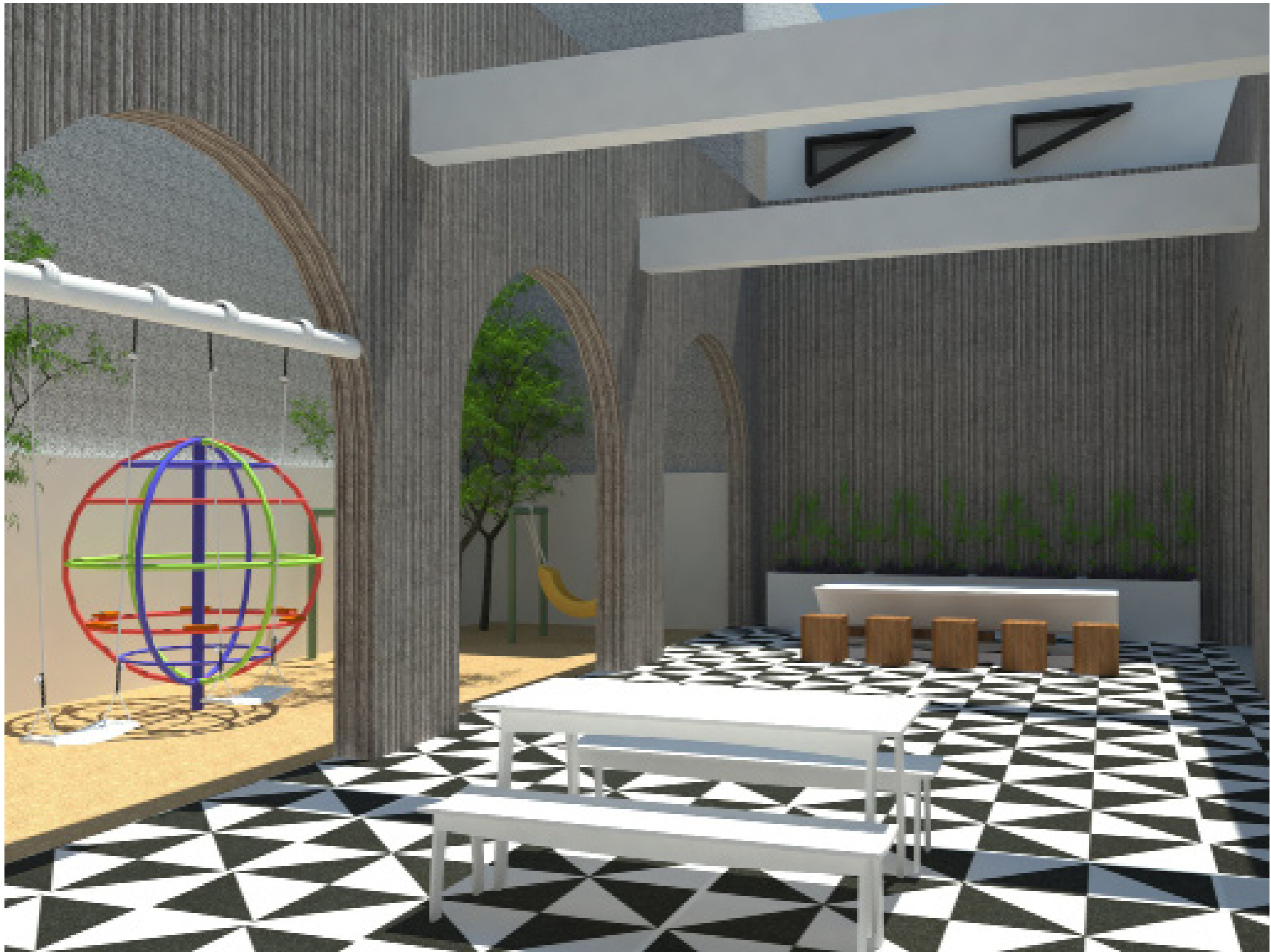

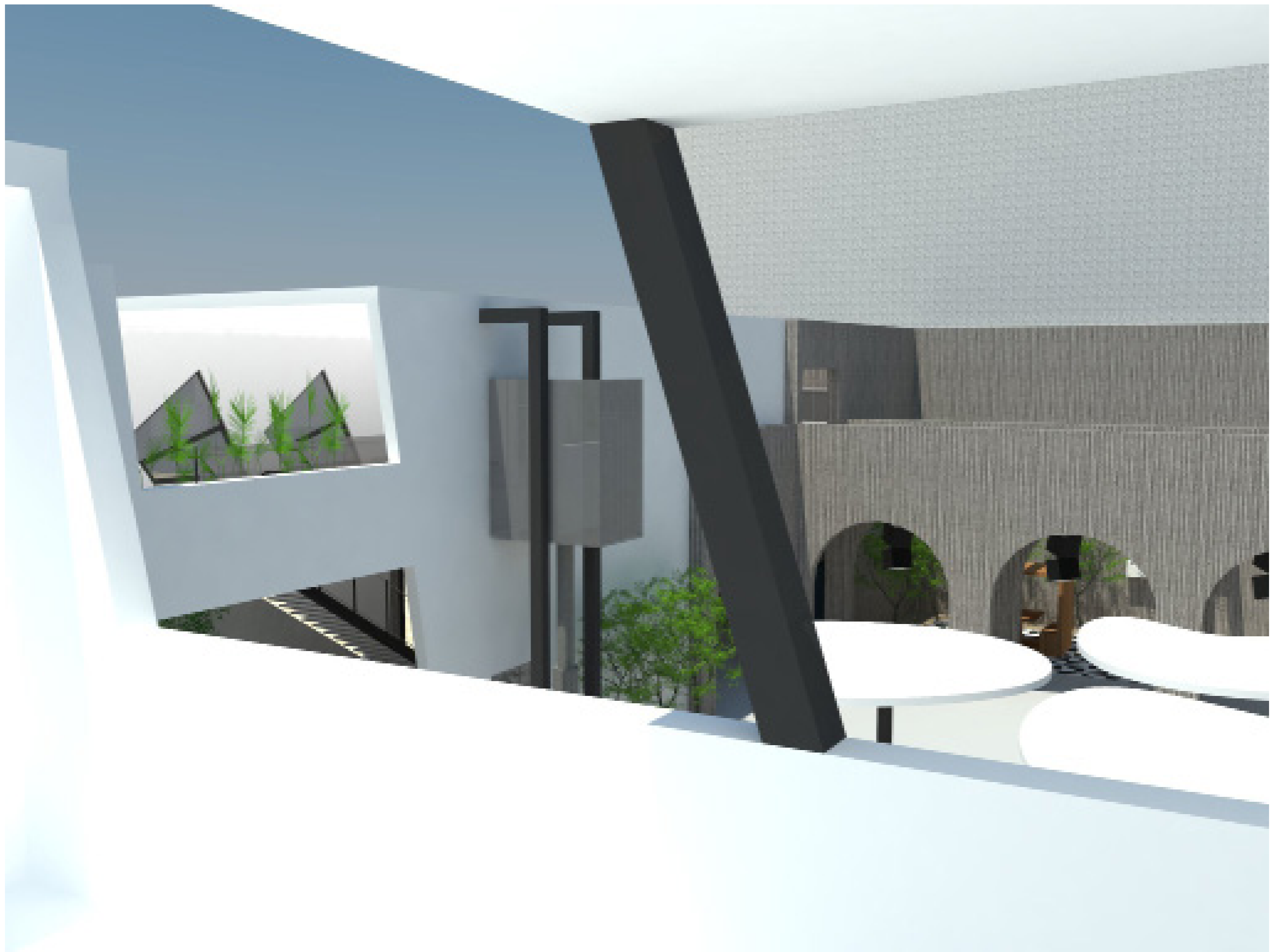

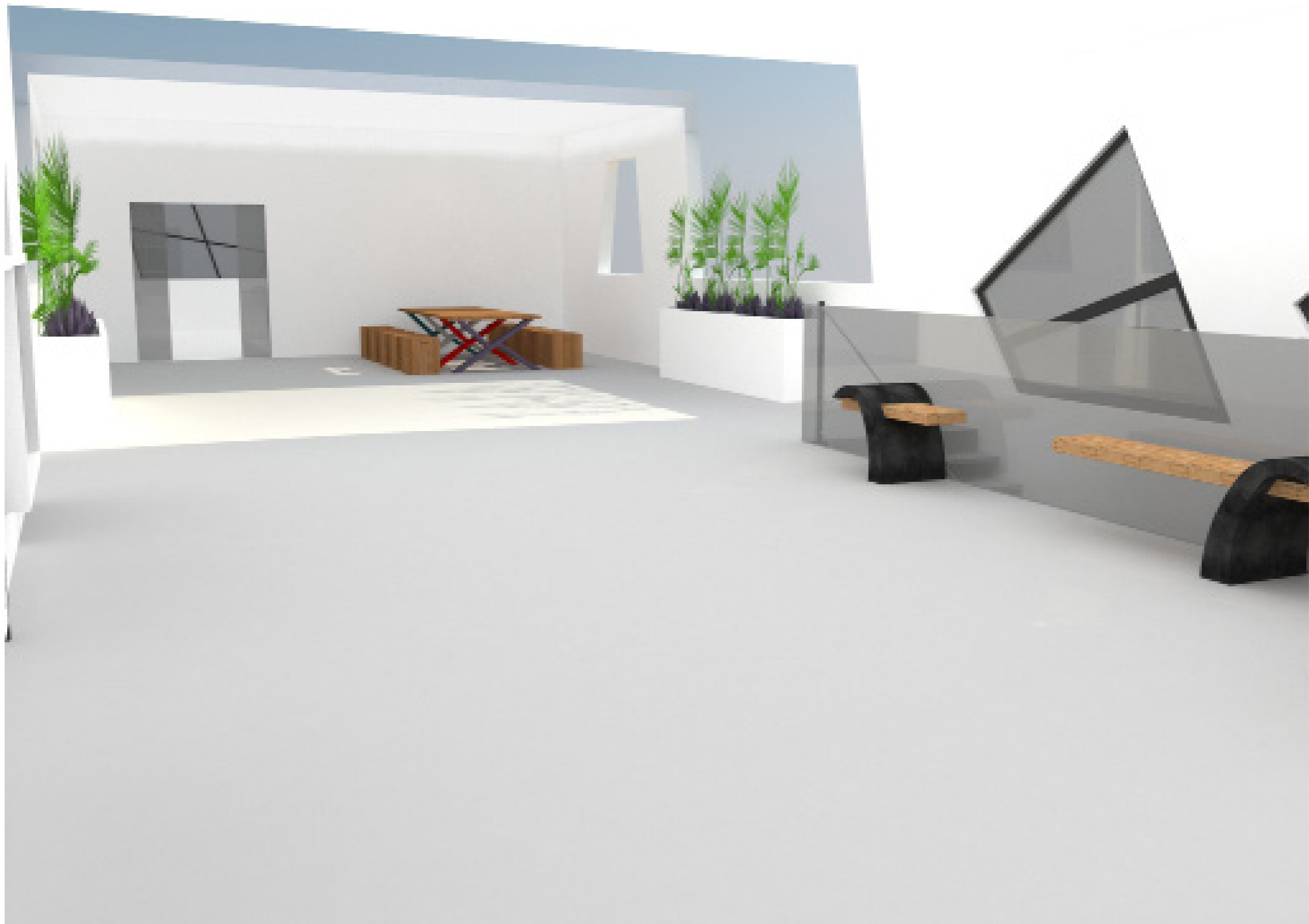

σημειώσεις - παραπομπές

1. M. Eliade, Le sacre et le Profane, Gallimard, Folio, Essais, Paris 1991, σ.44, όπως αναφέρεται στο «Η Κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου», Σ. Νικολαΐδου, Παπαζήση, Αθήνα 1993, σ.42
2. Αρχαίοι Έλληνες Φιλόσοφοι, Β.Κάλφα και Γ. Ζωγραφίδη, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας & Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. (http://www.greek-language.gr/Resources/ancient_greek/history/filosofia/page_009.html)
3. Η Κοινωνική Οργάνωση του Αστικού Χώρου, Σ. Νικολαΐδου, Παπαζήση, Αθήνα 1993, σ.27
4. Λάββα Π. Γεωργίου, Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 75
5. Wolfgang Muller-Wiener, Η Αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα, University Studio Press, Θεσσαλονίκη, 1995, σ. 175
6. Βιτρούβιος, Περί Αρχιτεκτονικής, μτφρ. Π. Λέφας, Πλέθρον, Β Έκδοση, Βιβλίο 1-5, σ.285 Αραβαντινός Αθανάσιος, Υπαίθριοι Χώροι στην Πόλη, σ.39
7. Λάββα Π. Γεωργίου, Επίτομη Ιστορία της Αρχιτεκτονικής, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002, σ. 102
8. Χ.Θ.Μπούρας, Μαθήματα ιστορίας της Αρχιτεκτονικής, πρώτος τόμος, Συμμετρία, Αθήνα 1999, σελ.403
9. Benevolo Leonardo, Η Πόλη Στην Ευρώπη, σ.87
10. Zucker Paul, Town and Square, σ. 67
11. A.Gallion.Eisher, 1983, σ. 31, όπως αναφέρεται στο Αραβαντινός Αθανάσιος, Υπαίθριοι Χώροι στην Πόλη, σ.46
12. Benevolo Leonardo, Η Πόλη Στην Ευρώπη, σ.86
13. Anry Pirren, Οι Πόλεις του Μεσαίωνα, Αθήνα 2003, σ.66
14. Π.Λαζαρίδης, Η ζωή μέσα στο χώρο, Νέα Σύνορα, Αθήνα 1975
15. David Watkin, Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής, Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005, σ.158
16. Ο πραγματικός καταναλωτής για τον Guy Debord, “ γίνεται καταναλωτής ψευδαισθήσεων», Guy Debord, Η κοινωνία του θεάματος, Αθήνα 1986, σ.44

17. Αυτή η γραμμική διαδικασία συναρμολόγησης επέτρεψε σε σχετικά ανειδίκευτους εργάτες να προσθέτουν απλά κομμάτια σε ένα προϊόν. Καθώς τα μέρη είχαν ήδη κατασκευαστεί το μόνο που απέμενε ήταν η συναρμολόγηση τους. Παρόλο που η ποιότητά τους δεν ήταν αυτή των χειροποίητων προϊόντων, η σχεδίαση τους με τη χρήση της διαδικασίας της αλυσίδας συναρμολόγησης απαιτούσε λιγότερες γνώσεις και συνεπώς θα μπορούσαν να κατασκευαστούν με χαμηλότερο κόστος. – Θανάση Τσακίρη- Φορντισμός και μεταφορντισμός και τα ενδιάμεσα (<https://greekunions.wordpress.com/2009/03/27>)

18. «Με την εκβιομηχάνιση, οι αρχαϊκές πόλεις του ευρωπαϊκού 19ου αιων. υπέστησαν μια βίαιη επέκταση : τα χωριά έγιναν κωμοπόλεις, οι κωμοπόλεις πόλεις, για να καταλήξουν κάποιες από αυτές σε μητροπόλεις. Κανένας από τους χώρους αυτούς ωστόσο δεν είχε τα κατάλληλα εφόδια για να αντιμετωπίσει αυτή τη δραματική αλλαγή. Το αποτέλεσμα ήταν να προκληθεί μια τυχαία ανάπτυξη των πόλεων..» Deborah Stevenson, Πόλεις και Αστικοί Πολιτισμοί, Κριτική, Αθήνα 2007, σ.42

19. Αυτή η γραμμική διαδικασία συναρμολόγησης επέτρεψε σε σχετικά ανειδίκευτους εργάτες να προσθέτουν απλά κομμάτια σε ένα προϊόν. Καθώς τα μέρη είχαν ήδη κατασκευαστεί το μόνο που απέμενε ήταν η συναρμολόγηση τους. Παρόλο που η ποιότητά τους δεν ήταν αυτή των χειροποίητων προϊόντων, η σχεδίαση τους με τη χρήση της διαδικασίας της αλυσίδας συναρμολόγησης απαιτούσε λιγότερες γνώσεις και συνεπώς θα μπορούσαν να κατασκευαστούν με χαμηλότερο κόστος. – Θανάση Τσακίρη- Φορντισμός και μεταφορντισμός και τα ενδιάμεσα (<https://greekunions.wordpress.com/2009/03/27>)

20. «Με την εκβιομηχάνιση, οι αρχαϊκές πόλεις του ευρωπαϊκού 19ου αιων. υπέστησαν μια βίαιη επέκταση : τα χωριά έγιναν κωμοπόλεις, οι κωμοπόλεις πόλεις, για να καταλήξουν κάποιες από αυτές σε μητροπόλεις. Κανένας από τους χώρους αυτούς ωστόσο δεν είχε τα κατάλληλα εφόδια για να αντιμετωπίσει αυτή τη δραματική αλλαγή. Το αποτέλεσμα ήταν να προκληθεί μια τυχαία ανάπτυξη των πόλεων..» Deborah Stevenson, Πόλεις και Αστικοί Πολιτισμοί, Κριτική, Αθήνα 2007, σ.42

21. Η ανάδειξη του προβλήματος χώρου λοιπόν από την αστική ανάπτυξη, οδήγησε στην επιλογή του «zoning», της ορθολογικής κατανομής των δραστηριοτήτων μέσω θεσμοθετημένων χρήσεων γης. Στο πλαίσιο αυτό δημιουργήθηκαν πολεοδομικές συγκεντρώσεις στην περιφέρεια των πόλεων με ομοιογενείς χρήσεις γης (π.χ κατοικία, βιομηχανία, κτλ.) που βοήθησαν στην αναμόρφωση και αποσυμφόρηση του κέντρου των πόλεων.

«Καθώς αυξάνονταν οι άθλιες γειτονίες της εργατικής τάξης, πολλά από τα εύπορα και ιδιαίτερα τα ανερχόμενα μέλη της μεσαίας ή αστικής τάξης, άρχισαν να απομακρύνονται από την πόλη για να εγκατασταθούν σε οικίες που κατασκεύαζαν στα πρωτοεμφανιζόμενα προάστια και την ύπαιθρο.» Deborah Stevenson, Πόλεις και Αστικοί Πολιτισμοί, Κριτική, Αθήνα 2007, σ.44

βιβλιογραφία

- «Τα όρια της πόλης – Η διαλεκτική της ιστορικής ανάπτυξης των πόλεων», Murray Bookchin, μτφρ. Γιώργος Νταλιάνης, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, 1979
- «Η τυραννία της οικειότητας», Ρίσαρντ Σένετ, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1999
- «Δικαίωμα στη πόλη», Henry Lefevre, εκδ.Κουκίδα, Αθήνα 2007
- «Οικονομία και κοινωνία – Η πόλη», Max Weber, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2008
- «Η ιστορία των ουτοπιών», Λίους Μάμφορντ, εκδ. Νησίδες, Θεσσαλονίκη 1998
- «Μαρξισμός και πόλη», Henry Lefevre, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1983
- «Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας», Δημήτρης Καρύδης, εκδ. Παπασωτηρίου, Αθήνα 2002
- «Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου», Σήλια Νικολαΐδου, εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 1993
- «Πόλεις και αστικοί πολιτισμοί», Deborah Stevenson, εκδ.Κριτική, Αθήνα 2007
- «Η αρχιτεκτονική της πόλης», Aldo Rossi, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1991
- «Μοντέρνα αρχιτεκτονική – Ιστορία και κριτική», Kenneth Frampton, εκδ.Θεμέλιο, Θεσσαλονίκη 1999
- «Η αρχιτεκτονική στην Αρχαία Ελλάδα», Wolfgang Muller-Wiener, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1995
- «Ιστορία της δυτικής αρχιτεκτονικής», David Watkin, εκδ.Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005
- «Περί αρχιτεκτονικής», Βιβλία Ι – V, Βιτρούβιος, εκδ. Πλέθρον, Αθήνα 1996
- «Μαθήματα ιστορίας της αρχιτεκτονικής», Τόμοι Α-Β, Χ.Θ. Μπούρας, εκδ. Συμμετρία, Αθήνα 1999
- «International e Situationiste», Χωροταξία, μτφρ.Λωράν Κλώντ και Παναγιώτης Τουρνικιώτης, εκδ. Άμωv, Αθήνα
- «αντιΑρχιτεκτονική», Μιχάλης Βιδάλης, εκδ.Ιων, Αθήνα 2005
- «Θεωρία και πράξη στην προ-μοντέρνα αρχιτεκτονική», Στέφανος Σίνος, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2012
- «Πλατείες της Ευρώπης – Πλατείες για την Ευρώπη», Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Ερευνητικό Πρόγραμμα συνεργασίας, εκδ. Ζήτη, Θεσσαλονίκη 2009
- «Νεοελληνική Αρχιτεκτονική», Δ.Φιλιππίδης, εκδ.Μέλισσα, Αθήνα 1984
- «Έρευνα στην αρχιτεκτονική – σχεδιασμός,χώρος,πολιτισμός», συλλογικό, εκδ.Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2007
- «Μαθήματα για σπουδαστές της αρχιτεκτονικής», Herman Hertzberger, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα 2002
- «Επίτομη ιστορία της αρχιτεκτονικής», Γεωργ. Π. Λάββα, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002
- «Υπαιθριοί χώροι στην πόλη – θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων», Αθ. Αραβαντινός και Π. Κοσμάκη, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Ε.Μ.Π, Αθήνα 1993

- «Η πόλη στην Ευρώπη», Benevolo Leonardo, μτφρ. Α. Παπασταύρου, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1997
- «Από την πόλη οθόνη στη πόλη σκηνή», Σταύρος Σταυρίδης, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009
- «Μνήμη και εμπειρία του χώρου», Συλλογικό, επιμ. Σταυρός Σταυρίδης, εκδ.Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2006
- «Η Ιστορία Της Ελληνικής Πόλης», Συλλογικό, επιμ. Α.Φ. Λαγόπουλος, εκδ. Ερμής Αρχαιολογία και Τέχνες, Αθήνα 2004
- «Η Αρχιτεκτονική στη Σύγχρονη Εποχή», Πάνος Τουρνικιώτης, εκδ. Futura, Αθήνα 2006
- «Η Ανθρώπινη Κατάσταση», Hannah Arendt, μτφρ. Στέφανου Ροζάνη, Γεράσιμου Λυκιάρδου, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1986
- «Η πόλη στην πρώιμη Αναγέννηση», Calladi Donatella, μτφρ. Πατρίσης Σπύρος, Δότση Δήμητρα, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2004
- «Αρχιτεκτονική Τεχνολογία», Νίκος Τσινίκας, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 1993
- «Παθολογία στοιχείων κελύφους κτιρίου», Γεώργιος Καλυβάς, εκδ. Τεκδοτική, Αθήνα 2004
- «Σεισμοί και κατασκευές στην Κορινθία», Απ. Παπαφωτίου, Κόρινθος 2002

άρθρα - δημοσιεύσεις

- «Στρατηγικές επενδύσεις μέσω ταχείας και απόλυτης ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου», Ημερίδα – Οι δημόσιοι χώροι ως κοινωνικό αγαθό σε κρίση. Εισηγητής Χρίστος Σελιανίτης, Αρχιτέκτων.
- « Η οικονομική οργάνωση της Αθήνας του Περικλή», Κωνσταντίνα – Ελένη Αγγελοπούλου, Οικονομολόγος.
- «το Ιδιωτικό και το Συλλογικό Πρόσωπο της Πόλης», Τάσης Παπαιωάνου, Αρχιτέκτων
- «Η θέση της Γης στο κέντρο του κόσμου», Β.Κάλφα – Γ.Ζωγραφίδη, Κέντρο Εκπαιδευτικής Έρευνας κ' Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών
- « Το ευρύ πεδίο του δημόσιου χώρου – ή αλλιώς γιατί η έννοια του δημόσιου χώρου ως public space χαιρεί αδιαφορίας στην ελληνική κοινωνία», δημοσίευση στο Βήμα / 17-02-2012
- «Κλασικές προσεγγίσεις του αστικού φαινομένου : Marx, Weber, Durkheim », Ιωάννης Θ. Φραγκόπουλος, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος 2005
- «Μεταλλαγές των Ιδεών των Πόλεων – Ιδιωτικοποίηση του Δημόσιου Χώρου» Μπρασινίκα Μαρία, εργασία του μεταπτυχιακού προγράμματος Αρχιτεκτονική-Σχεδιασμός Χώρου, κατεύθυνση Πολεοδομία και Χωροταξία, Αθήνα 2006.
- «Αρχιτέκτονες», Περιοδικό ΣΑΔΑΣ – ΠΕΑ, τεύχος 34 – περίοδος Β. Αφιέρωμα: «Το ιδιωτικό σύμπαν ως νέος δημόσιος χώρος», Ιούλιος – Αύγουστος 2002
  - ο «Η ιστορική διάσταση της αντίθεσης δημόσιου-ιδιωτικού», Γ.Σαρηγιάννης, σελ.50
  - ο «Στοιχεία μεταμοντερνισμού στο δημόσιο χώρο», Ευάγγελος Ασπρογέρακας, σελ.62
  - ο «Η διαχείριση του δημόσιου χώρου», Α.Πέπε, σελ.65
  - ο « Η διαχείριση του δημόσιου και του ιδιωτικού χώρου από τις δυνάμεις καταστολής», Γ. Σαρηγιάννης, σελ. 68
  - ο «Το ιδιωτικό και το δικό του», Νίκος Καζέρος, σελ.81